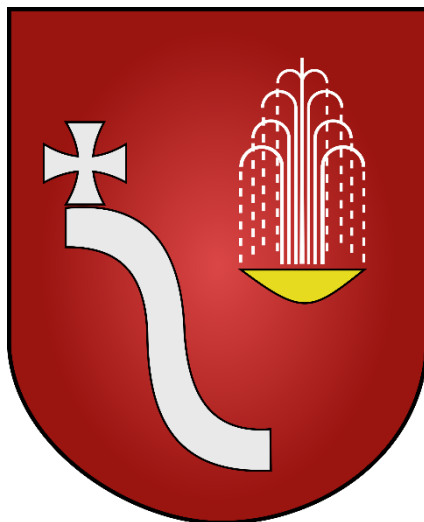

STRATEGIA PROMOCJI I ROZWOJU GMINY HORYNIEC - ZDRÓJ

na lata 2021 - 2027

Horyniec-Zdrój, sierpień 2021

Spis treści

Wstęp	3
Część pierwsza – diagnoza ilościowa	3
1. Otoczenie	3
1.1. Położenie Gminy Horyniec - Zdrój	3
1.2. Miejsce Gminy w sieci osadniczej	4
2. Mieszkańcy Gminy	6
2.1. Demografia	6
3. Potencjał Przyrodniczy	12
3.1. Surowce mineralne	12
3.2. Gleby	15
3.3. Zasoby przyrodnicze	16
3.4. Fauna i flora	17
4. Zaspokojenie potrzeb mieszkańców;	24
4.1 Ochrona zdrowia i opieka społeczna	24
4.2. Edukacja	26
4.3 Kultura czasu wolnego	28
4.4 Biblioteki	30
4.5. Sport	32
4.6 Potencjał turystyczny, w tym dziedzictwo kulturowe	34
4.7 Społeczeństwo obywatelskie	49
5. Zasoby techniczne	51
5.1 Drogi	51
5.2 Połączenia kolejowe	52
5.3 Mieszkalnictwo i inwestycje	52
5.4. Gazownictwo, energetyka i ciepłownictwo	53
5.5. Gospodarka wodno – kanalizacyjna	56
5.6 Gospodarka odpadami	58
6. Sfera gospodarcza	59
6.1 budżet Gminy i inwestycje	59
Część druga – Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego	68
1. Znaczenie zewnętrznych dokumentów strategicznych w kontekście rozwoju gminy Horyniec-Zdrój	68
2. Analiza SWOT	76
2.1. Analiza w zakresie zaspokajania potrzeb mieszkańców gminy	76
2.2. Analiza w zakresie potencjału gminy	78

2.3.	Analiza w zakresie gospodarki i promocji gminy.....	80
3.	Określenie celów strategicznych Gminy.....	82
3.1.	Misja	82
3.2.	Cel strategiczny i narzędzia interwencji	83
3.3.	Obszary strategiczne rozwoju gminy.....	97
3.3.1.	Budowa marki gminy uzdrowskiej.....	97
3.3.2.	Turystyka uzdrowskowa, aktywna i kulturowa	98
3.3.3.	Przyjazna i bezpieczna gmina	107
3.3.4.	Zrównoważony rozwój gospodarczy gminy	111
3.4.	Wdrażanie Strategii Gminy.....	112
3.5.	Zasady zarządzania strategią	114
3.6.	Monitorowanie Strategii	114

Wstęp

Część pierwsza – diagnoza ilościowa

1. Otoczenie

1.1. Położenie Gminy Horyniec - Zdrój

Gmina Horyniec-Zdrój położona jest w północno-wschodnim obszarze województwa podkarpackiego w powiecie lubaczowskim, w odległości około 20 km na północny wschód od miasta Lubaczowa. Miejscowość Horyniec – Zdrój jest wsią stosunkowo dużą, uzdrowiskiem i ośrodkiem administracyjnym gminy, przestrzennie bardzo rozległą, posiadającą znaczące walory rekreacyjno-wypoczynkowe. Uzdrowisko Horyniec-Zdrój funkcjonujące już od ponad stu lat dysponuje zasobnymi źródłami niezwykle cennych wód mineralnych i największymi złożami borowiny w Polsce.

Rysunek 1. Położenie gminy na tle powiatu lubaczowskiego i województwa

Horyniec – Zdrój, położony z dala od wielkich i tłocznych aglomeracji oraz ruchliwych szlaków komunikacyjnych, jest zaliczany do cichych i spokojnych.

Korzystając z uzdrawiających mocy miejscowych źródeł mineralnych i borowiny można się delektować przyjaznym klimatem, czystym powietrzem i pięknem okolicznego krajobrazu.

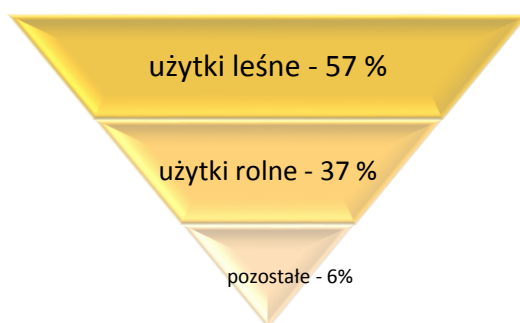
W granicach gminy znajdują się najładniejsze fragmenty Rostocza, w tej części nazywanego Rostoczem Wschodnim. Ta kraina niepozornych wzgórz i rozległych lasów, pełna jest osobliwego uroku i sielskich krajobrazów, może trochę bezludna i jakby zapomniana, ale przez to jeszcze bardziej pociągająca. Tak więc Horyniec - Zdrój jak i Rostocze to idealne miejsca dla poratowania zdrowia, wypoczynku, rekreacji i uprawiania różnych form turystyki. Są ku temu doskonałe warunki terenowe, w miarę dostateczna i nadal rozwijająca się baza oraz przyjazne naturalne środowisko.

1.2. Miejsce Gminy w sieci osadniczej

Gmina Horyniec – Zdrój obejmuje powierzchnię 203,016 km² co stanowi 15,5 % powierzchni powiatu,

- użytki rolne stanowią 37%
- użytki leśne stanowią 57%
- pozostałe 6%

Gęstość zaludnienia wynosi 23 mieszkańców na km². Gmina sąsiaduje od północnego zachodu z gminą Lubaczów, od zachodu z gminą Cieszanów oraz od północy z gminami Narol i Lubycza Królewska (woj. lubelskie).

Południowo-wschodnia granica gminy pokrywa się z granicą państwową z Ukrainą. Gmina posiada charakter uzdrowiskowy i typowo rolniczy. Na jej terenie znajduje się ogółem 7479 ha użytków rolnych, w tym: gruntów ornych 5451 ha, łąk 688 ha i pastwisk 1332 ha. Dominują gospodarstwa chłopskie, drobnotowarowe. Łącznie 795 gospodarstw. Wśród nich jest zaledwie kilka dużych gospodarstw powstałych na bazie dawnych Państwowych Gospodarstw Rolnych. Gmina nie należy do zbyt zasobnych, ani gospodarczo dobrze rozwiniętych. Na ten stan złożyły się względy historyczne, zniszczenia i wyludnienia, będące następstwem wojny i walk z UPA, zaniedbania okresu PRL-u, jak i skutki transformacji ustrojowej ostatnich lat. Dopiero ostatnimi laty sytuacja w rolnictwie zaczęła ulegać pewnej poprawie. Część dawnych gospodarstw znalazła nabywców lub dzierżawców. Niektóre z nich prosperują całkiem dobrze.

Na terenie gminy działa około 125 podmiotów gospodarczych, w większości należących do sektora prywatnego. Zatrudnienie w gospodarce narodowej wynosi 639 osób, z czego najwięcej przypada na ochronę zdrowia i sferę budżetową.

Tabela 1. Powierzchnia gminy Horyniec – Zdrój, gęstość zaludnienia na tle powiatu.

Gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność Ogółem	Ludność na 1 km ²
Lubaczów	229	21570	256
Horyniec - Zdrój	203	4976	25
Cieszanów	219	7342	76
Narol	203	8508	103
Oleszyce	152	6672	336
Stary Dzików	156	4627	30
Wielkie Oczy	146	3969	27
Powiat Lubaczowski	1308	57664	44

Źródło: Podstawowe informacje ze Spisu Powszechnego Gmina Horyniec – Zdrój. Urząd Statystyczny w Rzeszowie, na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań.

Pod względem administracyjnym obszar gminy podzielony jest na 13 jednostek sołectkich i 1 obręb geodezyjny wg specyfikacji poniżej. Zróżnicowanie powierzchniowe sołectw jest dość duże i waha się od 815 ha w przypadku Prusie do 5223 ha w przypadku Werchraty.

Tabela 2. Powierzchnia gminy Horyniec-Zdrój w podziale na sołectwa.

Lp.	Sołectwo	Powierzchnia w ha	[%]
1	Horyniec-Zdrój	1523,96	7,5
2	Dziwęcierz	1476,33	7,3
3	Krzywe	226,54	1,1
4	Nowe Brusno	2085,82	10,3
5	Nowiny Horynieckie	526,37	2,6
6	Podemszczyzna	985,45	4,8
7	Puchacze	638,97	3,2
8	Polanka Horyniecka	306,28	1,5
9	Prusie	815	4,0
10	Radruż	2281,43	11,2
11	Werchrata	5223,33	25,7
12	Wólka Horyniecka	838,08	4,1
13	Świdnica	950,08	4,7
14	Obręb geod. Stare Brusno	2423,04	12,2
Ogółem		20301,61	100,0

Źródło: Opracowanie własne Urzędu Gminy Horyniec-Zdrój.

2. Mieszkańcy Gminy

2.1. Demografia

Gminę Horyniec-Zdrój zamieszkuje 4 732 osób, z tego 2350 mężczyzn i 2382 kobiet. W skład gminy wchodzi 13 sołectw i jeden obręb geodezyjny: Horyniec-Zdrój, Dziewięcierz, Krzywe, Nowe Brusno, Nowiny Horynieckie, Podemszczyzna, Polanka Hryniewiecka, Prusie, Radruż, Werchrata, Wólka Horyniecka, Puchacze, Świdnica. Obręb Geodezyjny Stare Brusno. Szczegółowsze ujęcie sytuacji demograficznej w gminie Horyniec – Zdrój na rok 2019 prezentuje poniższa tabela.

Tabela 3. Ludność w gminie Horyniec Zdrój w roku 2019.

Lp	Ludność	Osoby w roku 2017	Osoby w roku 2018	Osoby w roku 2019
1	Mężczyźni	2402	2388	2350
2	Kobiety	2448	2442	2382
	OGÓŁEM	4850	4830	4732

Źródło: Dane Własne Urzędu Gminy

Tabela 4. Ludność w Powiecie Lubaczowskim w roku 2019.

Lp	Ludność	Osoby w roku 2017	Osoby w roku 2018	Osoby w roku 2019
1	Mężczyźni	27852	27629	27423
2	Kobiety	28234	28023	27794
	OGÓŁEM	56086	55652	55217

Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2020

Tabela 6 Liczba mieszkańców w sołectwach gminy Horyniec – Zdrój w roku 2018 i 2019

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców 2018	Liczba mieszkańców 2019
1	Horyniec-Zdrój	2461	2440
2	Nowe Brusno	430	421
3	Werchrata	398	392
4	Dziewięcierz	310	310
5	Wólka Horyniecka	284	284
6	Radruż	208	208
7	Podemszczyzna	158	157
8	Świdnica	145	146
9	Puchacze	101	96
10	Polanka Horyniecka	97	94
11	Nowiny Horynieckie	83	83
12	Prusie	55	53
13	Krzywe	48	48

2.2.1 ruch naturalny

Zjawiska społeczno-demograficzne, takie jak zawieranie i rozwiązywanie małżeństw, urodzenia i zgony, związane z naturalną, biologiczną reprodukcją ludności określa się mianem **ruchu naturalnego**. W analizie ruchu naturalnego podstawowe znaczenie mają charakterystyki natężenia urodzeń i zgonów, gdyż oprócz struktury według wieku czynniki te wpływają na przebieg procesu reprodukcji ludności. Zawieranie i rozwiązywanie małżeństw wpływa głównie na kształtowanie się liczby urodzeń oraz na zmianę struktury ludności według stanu cywilnego.

2.2.2 Przyrost naturalny

Tabela 7 Urodzenia, zgony, przyrost naturalny na w poszczególnych latach 2017-2019

Typy jednostek terytorialnych		Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019
1	Urodzenia	41	42	41
	Zgony	62	60	67
	Przyrost naturalny	0,4	1,6	-33

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Współczynnik urodzeń (rodności) – liczba urodzeń żywych na 1000 ludności w 2019 roku w Gminie Horyniec - Zdrój wyniósł 9,5 wobec 9,6 w 2010 r. Przeciętnie w kraju na 1000 ludności rodziło się 9,6 dzieci, w tym najwięcej w województwie wielkopolskim – 11,0, a

najmniej w opolskim – 8,6. Na przestrzeni badanego okresu w Gminie Horyniec - Zdrój wartość wskaźnika utrzymała się na podobnym poziomie z niewielkimi odchyleniami w roku 2017 i 2018, co wpłynęło na ogólną tendencję malejącą w analizowanym okresie.

W 2019 r. **surowy współczynnik zgonów (umieralność)**, czyli liczba zarejestrowanych w danym roku zgonów na 1000 ludności w gminie Horyniec - Zdrój, ukształtował się na poziomie 9,5. W porównaniu do 2010 r. natężenie zgonów (umieralność) w gminie Horyniec - Zdrój nieznacznie wzrosło. Współczynnik umieralności w województwie podkarpackim w 2019 r. (w gminach wiejskich) wyniósł 9,3%, co oznacza, że na 1000 ludności przypadało 9,3 zgonów (dla Polski wskaźnik ten wyniósł 10,1%). Liczba zgonów przypadająca na 1000 mieszkańców na obszarach wiejskich w kraju wyniosła 10,0%. Na tle jednostek porównywalnych surowy współczynnik zgonów (umieralność) w Gminie Horyniec – Zdrój osiągnął nieco wyższą wartość od notowanej w województwie i niższą niż w kraju.

W przeliczeniu na 1000 ludności **przyrost naturalny** w gminie Horyniec -Zdrój kształtował się na poziomie - 0,5 w 2019 r. W Polsce współczynnik przyrostu naturalnego na koniec grudnia 2019 r. wynosił minus 1.

Natężenie zawierania związków małżeńskich ocenić można za pomocą **ogólnego współczynnika małżeństw brutto**, wyrażającego liczbę zawartych małżeństw w danym roku przypadającą na 1000 ludności.

Tabela 8. Małżeństwa zawarte i rozwody na 1000 mieszkańców w latach 2009-2013

Typy jednostek terytorialnych		Gmina Horyniec -Zdrój	Województwo podkarpackie	POLSKA
2016	Małżeństwa zawarte na 1000 mieszkańców	5,9	6,2	5,9
	Rozwody przeprowadzone na 1000 mieszkańców	0,55	0,98	1,59
2017	Małżeństwa zawarte na 1000 mieszkańców	4,3	5,8	5,4
	Rozwody przeprowadzone na 1000 mieszkańców	0,91	1,11	1,68
2018	Małżeństwa zawarte na 1000 mieszkańców	8,7	5,6	5,3
	Rozwody przeprowadzone na 1000 mieszkańców	0,74	1,05	1,67
2019	Małżeństwa zawarte na 1000 mieszkańców	3,4	5,0	4,7
	Rozwody przeprowadzone na 1000 mieszkańców	0,73	1,1	1,7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2019 roku w Gminie Horyniec -Zdrój współczynnik ten wynosił 3,4 i był o 2,5% mniejszy niż w roku 2016. W kraju i w województwie analizowany wskaźnik w badanym okresie czasu zmniejszył się o 1,2% .

2.2.3. Ruch wędrownicowy

Obok przyrostu naturalnego, czynnikiem wpływającym bezpośrednio na rozwój ludności, tj. powodującym względnie trwałe zwiększenie bądź zmniejszenie liczebności populacji, a także wpływając na jej rozmieszczenie są **migracje**, czyli przemieszczenia ludności związane ze zmianą stałego miejsca zamieszkania lub miejsca czasowego pobytu. Wielkość i kierunek migracji oraz ich natężenie zależą od wielu przyczyn, wśród których najczęściej wymienia się przyczyny o charakterze ekonomicznym (np. podjęcie pracy, poprawa sytuacji materialnej).

Poniższa tabela przedstawia zestawienie ruchu wędrownicowego mieszkańców Gminy Horyniec - Zdrój na tle jednostek porównywalnych w latach 2016-2019.

Tabela 9. Zameldowania i wymeldowania na pobyt stały w poszczególnych latach 2016-2019

Typy jednostek terytorialnych		Gmina Horyniec-Zdrój	Województwo podkarpackie (gminy wiejskie)	POLSKA (gminy wiejskie)	POLSKA
2016	zameldowania	67	8 416	147 721	437 867
	wymeldowania	68	7 893	113 651	439 981
2017	zameldowania	53	8 590	144 259	435 470
	wymeldowania	45	8 001	115 042	439 804
2018	zameldowania	51	7 768	135 160	409 861
	wymeldowania	46	7 611	110 138	416 478
2019	zameldowania	59	8 670	145 977	439 478
	wymeldowania	66	8 521	122 428	459 382

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Obserwowane w ostatnich latach zmiany demograficzne wskazują, że sytuacja ludnościowa Gminy Horyniec -Zdrój jest dość trudna, perspektywa znaczących zmian gwarantujących stabilny rozwój demograficzny jest wciąż odległa. Szczególnie niekorzystne zmiany występują w trendzie urodzeń, co będzie miało negatywny wpływ na przyszłą dzietność, zwłaszcza wobec utrzymującej się wysokiej skali emigracji Polaków za granicę (szczególnie emigracji czasowej ludzi młodych). Niski poziom dzietności przy jednoczesnym

korzystnym zjawisku, jakim jest wydłużanie się trwania życia będą powodować zmniejszanie się podaży siły roboczej na rynku pracy oraz wzrost liczby i odsetka ludzi w starszym wieku, jako efektu zaawansowanego procesu starzenia się polskiego społeczeństwa.

2.2.4 Prognoza ludności

Wyniki najnowszej długookresowej prognozy ludności dla Gminy Horyniec – Zdrój na lata 2015-2035 wskazują, że w perspektywie najbliższych 21 lat, tzw. horyzontu prognozy, liczba ludności na analizowanym obszarze będzie systematycznie zmniejszać się do roku 2035. Przewiduje się, że w 2015 roku w Gminie Solina będzie zamieszkiwało 5 288 osób, w 2020 - 5 209 osób, w 2025 - 5 115 osób, w 2030 - 5 004 osób, zaś w 2035 roku 4 872 osób, przy założeniu scenariusza prognozy określanego jako najbardziej realistyczny.

Tabela 10. Prognoza ludności według płci na lata 2015-2035

Rok	Gmina Horyniec - Zdrój		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
2017	4850	2402	2448
2018	4830	2388	2442
2019	4732	2350	2382
2020	4 718	2 382	2 382
2021	4 708	2 337	2 371
2022	4 679	2 321	2 358
2023	4 649	2 312	2 323
2024	4 621	2 312	2 311
2025	4 584	2 312	2 299
2026	4 553	2 312	2 283
2027	4 520	2 312	2 270
2028	4 487	2 232	2 255
2029	4 455	2 212	2 243
2030	4 422	2 192	2 230

Źródło: opracowania własne na podstawie danych GUS

Prognoza została przyjęta na podstawie opracowania „Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014-2050 (<http://stat.gov.pl/obszary->

tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2014-2050 opracowana-w-2014-r,5,5.html), które zawiera prognozę dla powiatu leskiego, która stała się podstawą do wyliczenia przyjętych powyżej wartości.

Poniżej zamieszczono prognozę liczby ludności dla Gminy Horyniec – Zdrój według ekonomicznych grup wieku w wybranych latach 2015-2035.

Tabela 11. Prognoza liczby ludności według grup wiekowych.

Wyszczególnienie	2015	%	2020	%	2025	%	2030	%	2035	%
ogółem	5288	100	5209	100	5115	100	5004	100	4872	100
przedprodukcyjny	932	17,6	875	16,8	829	16,2	754	15,1	697	14,3
produkcyjny	3410	64,5	3333	64,0	3201	62,6	3086	61,7	2978	61,1
poprodukcyjny	946	17,9	1001	19,2	1085	21,2	1164	23,3	1197	24,6

Źródło: opracowania własne na podstawie danych GUS

Liczba osób w wieku produkcyjnym w całym okresie prognozy - będzie ulegać systematycznemu zmniejszaniu z poziomu 3410 w 2015 roku do 2978 w 2035, a zatem o 432 osób. Znaczące zmiany wystąpią także wewnątrz struktury wieku produkcyjnego ludności, tj. pomiędzy wiekiem mobilnym (18-44 lata) oraz niemobilnym (45-60/65 i więcej). Będzie obserwowane dynamiczne starzenie się struktury ludności w wieku produkcyjnym. Wspomniane zmiany spowodują gwałtowne zmniejszanie się i starzenie się zasobów pracy, a w konsekwencji pogarszanie się podaży siły roboczej na lokalnym rynku pracy.

Zmiany struktury ludności w wieku produkcyjnym będą dotyczyły nie tylko rozmiarów podaży zasobów siły roboczej, ale także zmian w relacji do innych grup wieku ludności. Udział osób w wieku produkcyjnym w ogólnej strukturze ludności Gminy Solina zmniejszy się o 3,4 punkty procentowe w perspektywie do 2035 roku, zaś osób w wieku produkcyjnym mobilnym zmniejszy się o ponad 11,3 pkt. Jednocześnie wzrośnie udział osób w wieku produkcyjnym niemobilnym do poziomu blisko 33% w 2035 roku (25% w 2015 roku). Wspomniane zmiany jak również wydłużanie się dalszego trwania życia będą powodować przyspieszenie procesu starzenia się polskiego społeczeństwa.

Z kolei liczba osób w wieku przedprodukcyjnym z 932 w 2015 roku spadnie do 697 w 2035, tj. o ponad 3 punkty procentowe, zaś w wieku poprodukcyjnym z 1 286 w 2015 roku wzrośnie do 1 197 w 2035 roku.

3. Potencjał Przyrodniczy

Gmina Horyniec-Zdrój leży na pograniczu dwu krain klimatycznych: regionu Wyżyny Lubelskiej obejmującej Roztocze i subregionu Kotliny Sandomierskiej obejmującej tereny Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Pomiędzy klimatami obu krain nie ma znaczących różnic. Klimat tej części Roztocza pozostający pod wyraźnym wpływem oddziaływania wyżyn i bardzo odczuwalnych wpływów kontynentalnych, wyróżnia się nieco ostrzejszym klimatem, dłuższą i bardziej mroźną zimą, a dla równowagi także dłuższym i ciepłym latem. Charakteryzuje się on najniższą w kraju liczbą dni z ułogami niżowymi, najmniejszym zachmurzeniem i najdłuższym nasłonecznieniem. Największe nasłonecznienie w porze zimowej występuje w miesiącu lutym, zaś w porze letniej w okresie czerwiec - wrzesień.

Na lato przypada przeciętnie 75 dni bezchmurnych. Średnia temperatura roku wynosi 7°C, lata 18,1°C, a zimy -4,2°C. Roczna suma opadów waha się w granicach 700 mm. Pokrywa śnieżna utrzymuje się średnio 112 dni. Największa pokrywa przypada na styczeń - następnie na luty i grudzień - a w marcu utrzymuje się tylko przez 9 dni.

W samym Horyńcu, w rejonie którego występuje lokalny mikroklimat, latem jest przeciętnie o jeden stopień chłodniej, natomiast w zimie o jeden stopień cieplej. Wiatry - dominują zachodnie, a następnie północno - zachodnie. Najmniej wiatrów przypada na kierunek północny i północno - wschodni. W rejonie Horyńca Zdroju występuje bardzo duża liczba ciszy - średnio 33%. Tereny lepiej nawietrzne znajdują się na odkrytych wzniesieniach - między lasami. W obrębie dolin ze względu na okresy dużej ciszy, występują mgły i dłuższe stagnacje powietrza chłodnego o znacznej wilgotności względnej. Występujące w rejonie gminy warunki klimatyczne są szczególnie korzystne dla turystyki i wypoczynku. Powietrze jest tu czyste, nasycone dużą ilością tlenu produkowanego przez rozległe lasy. Przeważające w tych stronach drzewostany sosnowe wytwarzają tzw. fitoklimat, przesycony oparami olejków eterycznych, niezwykle cenny dla zdrowia. Dobry klimat jest jednym z atutów zdrowotnych Horyńca-Zdroju.

3.1. Surowce mineralne

Złoża surowców mineralnych występujących na terenie gminy Horyniec-Zdrój obejmują następujące grupy: skalne i wody mineralne.

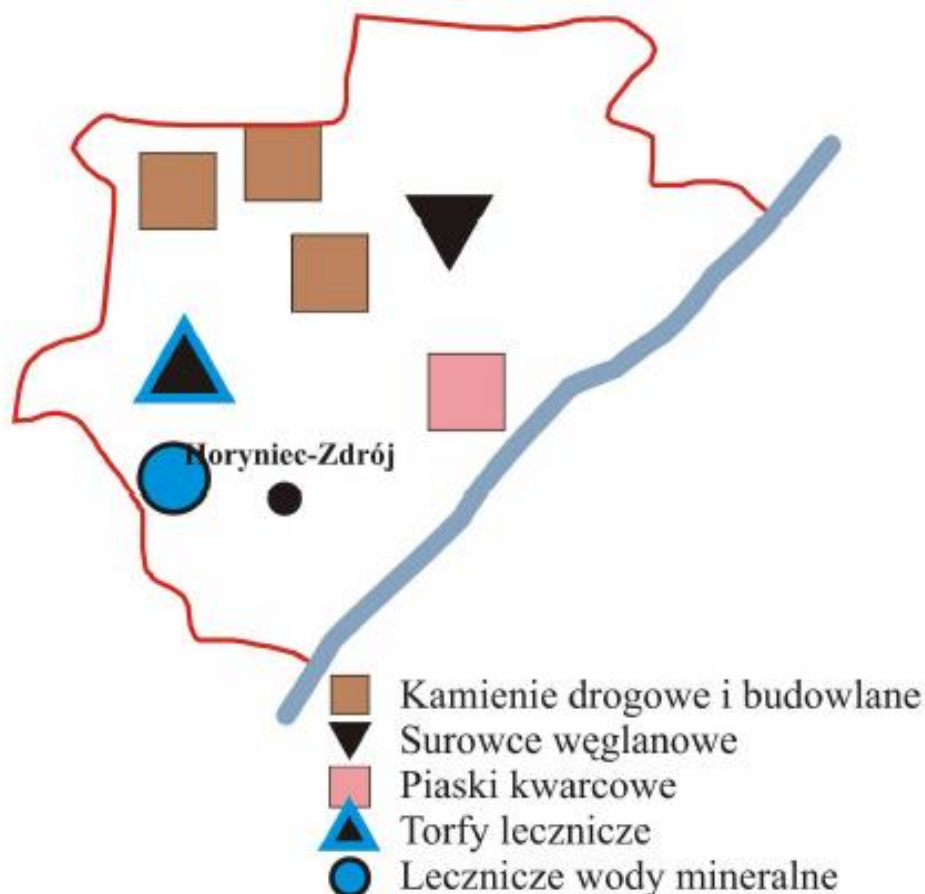
Surowce skalne

W granicach administracyjnych gminy Horyniec-Zdrój występują udokumentowane złoża margli, piasków, piaskowców i wapieni przydatnych w budownictwie. Wszystkie udokumentowane złoża surowców mineralnych leżą w granicach Południoworoztoczańskiego Parku Krajobrazowego, w tym ok. 50 % w obrębie istniejącego i projektowanych rezerwatów przyrody. Wielkość zasobów surowców mineralnych w gminie ma charakter informacyjny, ponieważ podjęcie wydobycia na szerszą skalę przemysłową doprowadziłoby do konfliktu z funkcją ochronną. Jedyny czynny kamieniołom wapienia budowlanego w rejonie Starego

Brusna, zaspokaja potrzeby lokalne i stanowi kontynuację funkcjonujących na tym terenie od kilku wieków kamieniołomów, słynnej „szkoły bruśnieńskiej” do II wojny światowej.

Rysunek 2. Zasoby kopalin w Gminie Horyniec - Zdrój.

Źródło: Program Ochrony Środowiska dla Gminy Horyniec – Zdrój.

Kopaliny

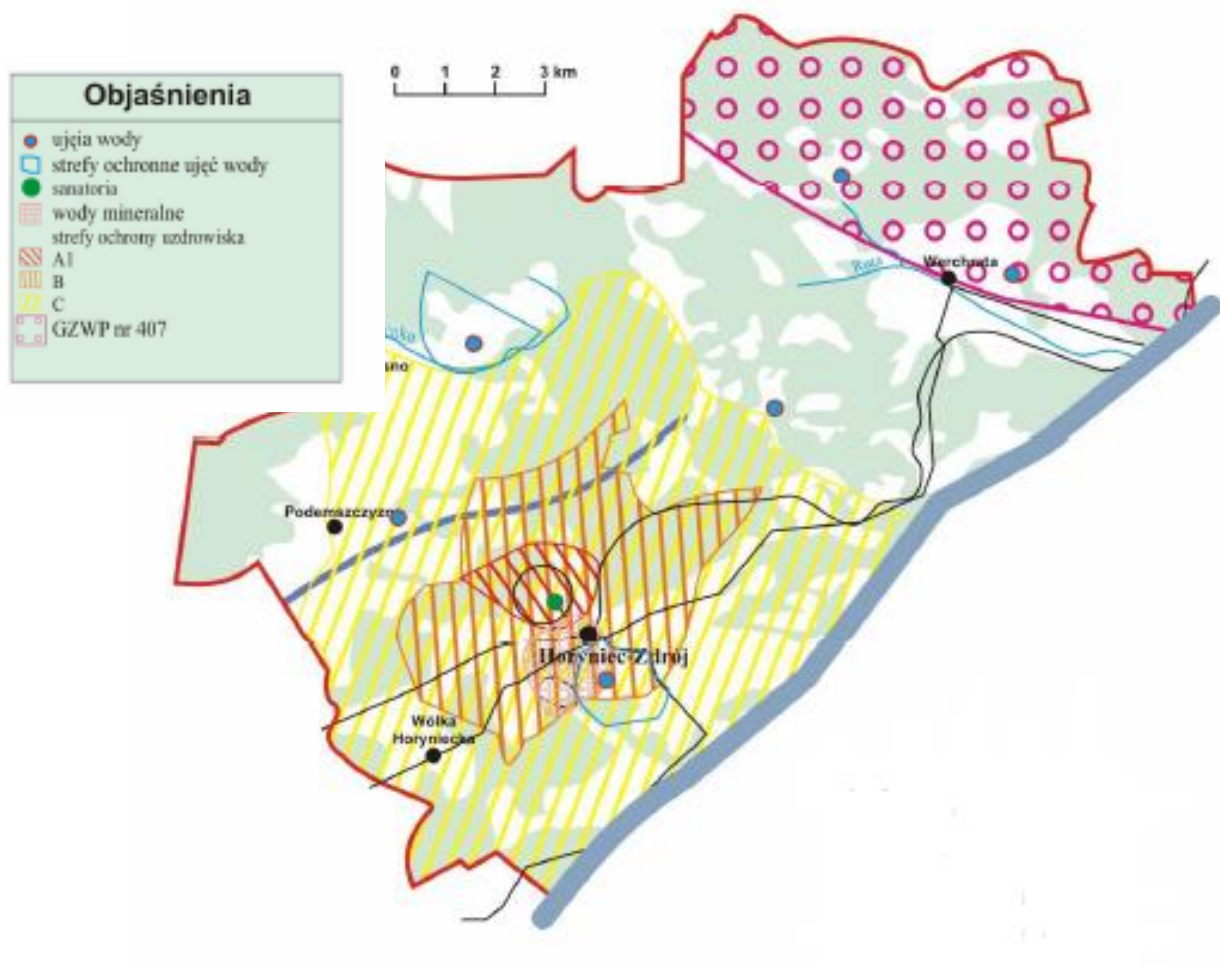
W granicach administracyjnych gminy Horyniec-Zdrój we wsi Podemszczyna, występują udokumentowane złoża borowiny (torf niski), oraz siarczkowe wody mineralne wykorzystywane w celach leczniczych przez uzdrowisko w Horyńcu-Zdroju. Udokumentowane złoża borowiny traktowane są jako kopaliny, których wydobycie regulowane jest przepisami prawa górniczego. W tym celu ustanowiony został obszar górniczy borowiny „Podemszczyna” o pow. 550 ha i zasobach borowiny ok. 380 000m³. Aktualnie złoża borowiny eksploatowane jest na małym fragmencie, a nieudokumentowane zasoby borowiny ocenia się jako bardzo duże. Zalegają one w całej dolinie rzeczki Świdnicy, przechodząc na teren sąsiedniej gminy Cieszanów. Są zaliczane do surowców leczniczych i jako takie stanowią podstawę lecznictwa uzdrowiskowego w Horyńcu-Zdroju.

Dla ochrony obu kopalin ustanowiono 2 obszary górnicze:

- obszar górniczy borowiny „Podemszczyzna”,
- obszar górniczy wód mineralnych „Horyniec”.

Rysunek 3. Ujęcia wód i strefy ochronne.

Źródło: Gminny plan Gospodarki Odpadami Gminy Horyniec – Zdrój

Siarczkowe wody mineralne występują na terenie Horyńca-Zdroju na głębokości 20 - 26m. Wody wypływają na powierzchnię ziemi w dolinie rzeki Glinianiec (druga nazwa: Papiernia) pod własnym ciśnieniem jako tzw. samowypływy. Podobnie jak borowiny i siarczkowe wody mineralne są również traktowane jako kopaliny podlegające przepisom prawa górniczego. Dla ochrony udokumentowanego złoża siarczkowych wód mineralnych ustanowiony został na powierzchni 180 ha obszar górniczy wód mineralnych „Horyniec- Zdrój”. Dla potrzeb leczenia wykonane są dwa ujęcia wód siarczkowych: Róża-III i Róża- IV. Woda z odwiertu

Róża—III ma temp. 13,50C, zawartość siarkowodoru 35 mg/l i wydajność ujęcia 145 l/minutę, zaś ujęcie Róża-IV ma charakter awaryjny.

3.2. Gleby

W oparciu o wyniki monitoringu krajowego gleb, WIOŚ w Rzeszowie dokonał oceny jakości gleb w województwie podkarpackim w latach 1995 – 2005. Badania obejmowały różne cechy gleb użytkowanych rolniczo, a zwłaszcza właściwości chemiczne oraz ich zmiany. W powiecie lubaczowskim, jak również w gminie Horyniec-Zdrój brak jest punktu badań gleb, najbliższy punkt pomiarowy zlokalizowany jest w miejscowości Zapałów, powiat jarosławski. W gminie Horyniec-Zdrój na osadach czwartorzędowych wykształconych w postaci glin morenowych i piasków wypełniających doliny rzeczne wytworzyły się gleby typu bielcowego. Terasy zalewowe i nadzalewowe w dolinach rzek i potoków pokrywają nadmiernie uwilgotnione mady pyłowe i pyłowo – ilaste, a na terasach akumulacyjnych nie zalewanych wodami rzek, tworzą się gleby różnych typów: brunatnych, płowych, pseudobielcowych. W większej odległości od rzek, na wyższych terasach i równinach akumulacyjnych, zbudowanych z luźnych, słabogliniastych i gliniastych piasków polodowcowych wykształciły się gleby bielcowe. Najwyższe partie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego pokrywają gleby brunatne powstałe na piaskach zaglinionych i glinach zwałowych. Torfy występują w Podemsczyźnie, Prusiu i Wólce Horynieckiej. W okolicach Nowego Brusna, Dziewięcierza i Werchraty występują rędziny miejscami brunatne, lub próchniczne czarnoziemne. Gleby te zostały zaliczone do IV klasy bonitacyjnej i lokalnie do III klasy, należą do kompleksu pszennego dobrego i wadliwego oraz Żytniego dobrego. Ze względu na przydatność rolniczą gleby w tym rejonie zalicza się do kompleksu Żytniego dobrego i słabego, a wg klasyfikacji bonitacyjnej do IV klasy. Na Roztoczu podłoże dla gleb stanowią obok piasków, także skały lite: kredowe margle, opoki i gezy, a w wyższych partiach – miocieńskie piaski, piaskowce i wapienie. Na tym podłożu wykształciły się gleby brunatne względnie rędziny w wyższych partiach. W zagłębieniach terenu wypełnionych słabogliniastymi bądź luźnymi piaskami wykształciły się gleby rdzawe i bielcowe. Ich przydatność dla rolnictwa jest ograniczona, z tego względu znaczne powierzchnie zajmują lasy.

W gminie Horyniec-Zdrój gleby II klasy bonitacyjnej zajmują powierzchnię 5,28 %, III klasy – 52,38 %, IV klasy – 28,10 %, oraz VI klasy – 14,24 %. Praktycznie w gminie brak jest gleb wysokich klas bonitacyjnych. Stan gleb gminy Horyniec-Zdrój jest na ogół dobry. Badania monitoringowe wykazały kwaśny odczyn gleb ($pH < 5,5$) w granicach gminy i dlatego wskazane jest ich wapnowanie. Nie stwierdzono nadmiernego zasolenia gleb, ani zanieczyszczenia metalami ciężkimi (kadm, miedź, nikiel, ołów, cynk). Badania zawartości siarki siarczanowej oraz węglowodorów aromatycznych (WWA) również nie wykazały zanieczyszczenia tymi związkami. Wartość użytkowa gruntów ornych na terenie gminy Horyniec-Zdrój zostaje obniżona przez występującą erozję wodno powierzchniową. Ze względu na warunki fizjograficzne, a mianowicie lokalizację w obrębie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i znaczne

powierzchnie w miarę wyrównane, nasilenie procesów denudacyjnych (spłukiwanie i erozja liniowa) jest niewielkie, dlatego ilość gleb ulegających erozji jest nieznaczna, mniej korzystne pod tym względem są tereny północne wchodzące w skład Roztocza. Osuwiska w granicach gminy Horyniec-Zdrój nie występują. Zanieczyszczenia gleb w granicach gminy Horyniec-Zdrój mają charakter głównie liniowy - wzdłuż szlaków komunikacyjnych.

3.3. Zasoby przyrodnicze

Środowisko przyrodnicze gminy wyróżnia się bogactwem i różnorodnością gatunków. Szczególnie interesujące pod tym względem są środkowe partie Roztocza, gdzie na skutek wysiedleń ludności po II wojnie światowej, zlikwidowano szereg osiedli, a na gruntach porolnych nastąpiła naturalna sukcesja lasu. Podobny proces obserwuje się współcześnie na części gruntów dawnych PGR.

Pod względem geobotanicznym obszar gminy leży w obrębie prowincji niżowo-wyżynnej środkowoeuropejskiej, na pograniczu dwu okręgów fitogeograficznych: Lubaczowsko-Cieszanowskiego i Roztocza Południowego, co ogólnie odpowiada podziałowi fizyczno-geograficznemu. W obrębie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego występuje roślinność typowa dla pasa kotlin podgórskich, na Roztoczu dominuje roślinność charakterystyczna dla pasa wyżyn. Środowisko przyrodnicze poszczególnych okręgów uzależnione jest od stopnia wykorzystania rolniczego gruntów, warunków klimatycznych, glebowych i stosunków wodnych danego obszaru.

Terytorium gminy charakteryzuje się stosunkowo dużym stopniem zalesienia. W obrębie Roztocza lasy zajmują ponad 50 % powierzchni terenu, na Płaskowyżu nieco mniej niż 40 %. Wśród zbiorowisk leśnych Roztocza występują głównie lasy i bory świeże oraz lasy i bory mieszane. Drzewostan tych lasów tworzy głównie sosna. Naturalne dla tego regionu są żyzne buczyny karpackie (forma podgórska) o odmianie roztoczańskiej. Porastają one wyższe partie wzniesień oraz liczne tu wąwozy i parowy. Rozległe połacie takich buczyn spotyka się w rejonie Nowin Horynieckich (Las Buczyzna) oraz Werchraty. Pośród żyznych lasów liściastych pojawiają się zespoły typowo grabowe, m.in. w okolicach Nowin Horynieckich. W nielicznych skupiskach zachowały się drzewostany jodłowe. Duża część roztoczańskich lasów rośnie na gruntach porolnych, część z nich powstała z samosiewów.

Zbiorowiska roślinne Roztocza cechuje duża różnorodność. Występuje tu wiele gatunków roślin bardzo rzadkich, często reliktowych i podlegających ochronie. Oprócz typowych dla tej części kraju gatunków środkowoeuropejskich, spotyka się rośliny północne, górskie, syberyjskie i stepowe, a m.in. czosnek niedźwiedzi, żywiec gruczołkowaty, przetacznik górski, lulecznicę kraińską i sałatnicę leśną. Bogactwem gminy są naturalne źródła wód mineralnych i złoża borowiny, mimo rozwoju uzdrowiska, ciągle jeszcze w niedostatecznym stopniu spożytkowane. Praktycznie nie wykorzystywane pozostają zasobne złoża wapieni i piaskowców, tylko w znikomym stopniu eksploatowane w kamieniołomach Brusna Starego. Lasy stanowią główny czynnik równowagi ekologicznej, siedlisko większości gatunków roślin

i zwierząt, a także mają istotne znaczenie dla stanu zdrowia człowieka. W granicach administracyjnych gminy Horyniec-Zdrój grunty leśne zajmują 11 997,7 ha, co stanowi 57,9 % powierzchni gminy, w tym lasy zajmują – 11 749,8 ha.

W istniejących drzewostanach w gminie Horyniec-Zdrój dokonano niekorzystnych zmian polegających na wycięciu dębów i jodeł, a wprowadzeniu w ich miejsce sosny. Jednogatunkowe drzewostany mają niekorzystny wpływ na środowisko. Obecnie są prowadzone prace nad zmianą tego stanu i zwiększeniu udziału dębu, buka, jodły i modrzewia dla lepszego wykorzystania możliwości siedliskowych lasu.

W zbiorowiskach leśnych dominuje drzewostan sosnowy – 54,3 % z domieszką dębu szypułkowego, buka, brzozy brodawkowatej i olszy czarnej. Są to lasy należące zarówno do Skarbu Państwa, jak i do prywatnych właścicieli. Główny kompleks leśny stanowi własność Skarbu Państwa - grunty Lasów Państwowych – 10479,2 ha, lasy osób fizycznych zajmują – 759,0 ha, gminy – 759,5 ha. Stan zdrowotny lasów w ostatnim okresie poprawia się. Nie stwierdza się uszkodzeń drzewostanów oddziaływaniem emisji gazów i pyłów. Lasy w granicach gminy pełnią w znacznym stopniu funkcję ochronną, w tym wodochronną, ochrony uzdrowiska, jako ostoje przyrody. W 2004 r. podjęto działania dostosowawczego krajowego monitoringu do wymogów unijnych w zakresie wpływu środowiska na lasy i odwrotnie. Ochrona zasobów leśnych w warunkach gospodarki rynkowej i związane z tym konflikty społeczne, wymaga wypracowania procedur negocjowania warunków ochrony oraz nowych instrumentów, zwłaszcza ekonomicznych, które pozwolą na racjonalną gospodarkę leśną z równoczesną ich ochroną. Istotne znaczenie dla stanu lasów i polityki leśnej na terenie gminy Horyniec - Zdrój mają takie czynniki jak:

- stale wzrastająca lesistość – obecnie – 57,9 %,
- zdecydowana przewaga lasów publicznych – 87,3 %,
- duży procent lasów o funkcji ochronnej lasów – ponad 82 %, oraz lasów objętych ochroną uzdrowiska – 9 % i przyrodniczą – 2 %,
- stale wrastający udział gatunków drzew liściastych w drzewostanach,
- plan zagospodarowania lasów prywatnych m.in. gminy Horyniec-Zdrój w opracowaniu przez Starostę Powiatu Lubaczowskiego. Zagroženiem dla lasów są pożary spowodowane często przez wypalanie traw oraz penetrację turystyczną, a w okresie zimowym również śniegołomy.

3.4. Fauna i flora

Obszar gminy Horyniec-Zdrój rozciąga się na terenie dwóch krain fizyczno-geograficznych - Płaskowyżu Tarnogrodzkiego należącego do Kotliny Sandomierskiej i Rostocza Południowego nazywanego też Wschodnim, stanowiącego skrajną część długiego wału Rostocza. Niemal dokładnie na pograniczu obu mezoregionów leży Horyniec Zdrój. Nieco na północ od tej miejscowości podnoszą się pierwsze wzniesienia Rostocza.

Krajobraz południowej i zachodniej części gminy położonej w obrębie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego kształtują lekko pofałdowane wysoczyzny (płaskowyże) wyniesione

przeciętnie 220 - 260 m n.p.m., poprzedzielane płytkimi dolinami rzek i małych równin akumulacyjnych. Wysoczyzny są suche i piaszczyste, natomiast doliny i obniżenia przeważnie podmokłe, często wypełnione mokradłami i torfowiskami. Rozległe torfowisko w dolinie Świdnicy, w rejonie miejscowości Podemszczyzna, zawiera ogromne ilości niezwykle wartościowej borowiny. Płaskowyż Tarnogrodzki zbudowany jest z utworów miocenkich, głównie iłów, na których zalegają osady dyluwialne, gliny i piaski polodowcowe oraz utwory pylaste upodobnione do lessów.

Krajobraz Roztocza budują obszerne i rozłożyste wzniesienia o charakterze płaskowyżów, o silnie rozwiniętych równaniach wierzchowinowych, przeciętnej wysokości 300-360m n.p.m., przy deniwelacjach dochodzących do 100 m. Ponad wierzchowiny tych wzniesień wybijają się pojedyncze, odosobnione, wzgórza ostańcowe sięgające 390 m. Wyróżniają się one kopiastym kształtem, o stromych stokach i charakterystycznie ściętych wierzchołkach. Należą do nich, wznoszące się już na obrzeżach gminy, najwyższe wzniesienia tej części Roztocza - Wielki Dział (390,4 m), Krągły Goraj (388,7 m) i Długi Goraj (391,5m). Roztocze Południowe zbudowane jest ze skał osadowych okresu kredy i trzeciorzędu. Na starszych utworach kredowych, tworzących zrąb całego Roztocza, spoczywają młodsze i bardziej odporne osady trzeciorzędowe, głównie piaskowce wapniste i gruzełkowate wapienie. Wyścielają je płaty glin morenowych i piaski pochodzenia lodowcowego. Te ostatnie pokrywają niekiedy grubą warstwą zbocza i dna dolin. Pozostałością lodowca są także spotykane tu pojedyncze głazy narzutowe pochodzenia skandynawskiego. Roztocze będące antyklina, wypiętrzyło się w toku ruchów górotwórczych w okresie trzeciorzędu, a wykształciło ostatecznie w czwartorzędzie. Wyrażna krawędź denudacyjna pochodzenia tektonicznego, o układzie północno-zachodnim, oddziela Roztocze od Płaskowyżu Tarnogrodzkiego.

Pasma wzgórz Roztocza rozdzielają przeważnie suche doliny i wąwozy. Obszar ten cechuje znikoma sieć wód powierzchniowych i rzadkość występowania naturalnych źródeł. Przeważnie tylko w strefie krawędziowej pojawiają się charakterystyczne źródła szczelinowe, niekiedy bardzo obfite, typu wywierzykowego. Na południowo-zachodnim skłonie Roztocza mają swoje źródła rzeczki Brusienka, Świdnica i Papiernia oraz zasilające je nieliczne strugi. W centrum tej części Roztocza, w rejonie Werchraty, znajdują się źródła rzeczki Raty. Środowisko przyrodnicze gminy wyróżnia się bogactwem i różnorodnością gatunków. Szczególnie interesujące pod tym względem są środkowe partie Roztocza, gdzie na skutek wysiedleń ludności po II wojnie światowej, zanikło szereg osiedli, a na gruntach porolnych nastąpiła naturalna sukcesja lasu. Podobny proces obserwuje się współcześnie na części gruntów dawnych PGR.

Pod względem geobotanicznym obszar gminy leży w obrębie prowincji niżowo-wyżynnej środkowoeuropejskiej, na pograniczu dwu okręgów fitogeograficznych: Lubaczowsko-Cieszanowskiego i Roztocza Południowego, co ogólnie odpowiada podziałowi fizyczno-geograficznemu. W obrębie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego występuje roślinność typowa dla

pasa kotlin podgórskich, na Rostoczu dominuje roślinność charakterystyczna dla pasa wyżyn. Środowisko przyrodnicze poszczególnych okręgów uzależnione jest od stopnia wykorzystania rolniczego gruntów, warunków klimatycznych, glebowych i stosunków wodnych danego obszaru.

3.5. Obszary prawnie chronione

Cały obszar gminy Horyniec-Zdrój objęty jest prawną ochroną krajobrazu. Około 1/3 obszaru, zajmująca południowo-zachodnią część gminy, położona jest w granicach Rostoczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (ROChK). Pozostałe 2/3 gminy przynależy do Południoworostocznego Parku Krajobrazowego (z wyłączeniem zabudowy Horyńca-Zdroju) (PPK). W orientacyjnym ujęciu granica między w/w obszarami ROChK i PPK przebiega wzdłuż dróg powiatowych: Płazów - Nowe Brusno – Horyniec – Zdrój i dalej na wschód od Horyńca - Zdroju równoleżnikowo, do granicy z Ukrainą. Obok ochrony krajobrazu, prawna ochrona środowiska przyrodniczego w gminie Horyniec – Zdrój obejmuje również: rezerwat przyrody, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody. Poniżej występujące formy ochrony przyrody:

obszar chronionego krajobrazu

- Rostoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (woj. podkarpackie): 6542.0 ha

park krajobrazowy

- Południoworostoczański Park Krajobrazowy: 13768.0 ha

specjalny obszar ochrony (SOO)

- Horyniec: 9560.0 ha
- Uroczyska Rostocza Wschodniego: 3002.0 ha

stanowisko dokumentacyjne

- Piaskownia w Dziewięcierzu: 4.9 ha
- Kamienie Kultu Słońca: 0.91 ha

użytek ekologiczny

- "Szkarady": 3.4 ha
- "Sałasze": 3.2 ha
- Naprzeciw Dworka: 1.9 ha
- "Mołodowce": 1.6 ha
- "Karczunek": 1.5 ha
- "Dworek": 1.5 ha
- "Mołodowce": 1.4 ha
- Kobyle Jezioro: 1.3 ha
- "Duży Staw": 1.2 ha
- "Za Bagnami": 0.91 ha
- Piaskownia Na Dworku: 0.86 ha
- "Szkarady": 0.74 ha
- "Szkarady": 0.59 ha

- "Borki": 0.48 ha
- Za Stawami: 0.15 ha

rezerwat

- Sołokija: 7.0 ha
- Źródła Tanwi: 0.06 ha

obszar specjalnej ochrony (OSO)

- Roztocze: 13838.0 ha

Roztoczański obszar chronionego krajobrazu

Utworzony został na mocy Uchwały Nr XX/148/87 b. Wojewódzkiej Rady Narodowej w Przemyślu z dnia 25.06.1987r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu na terenie woj. przemyskiego (Dz. U. Woj. Przem. Nr.8 póź. 92 z późn. zmianami). Cały Obszar zajmuje powierzchnię 32.174 ha, przypadającą na 4-ry gminy: Narol, Horyniec-Zdrój, Cieszanów i Lubaczów. W gminie Horyniec-Zdrój obszar zajmuje powierzchnię 7.356 ha, tj. około 36% powierzchni całej gminy. Głównym celem powołania ROChK jest stworzenie otuliny parków krajobrazowych - tj. wytworzenie strefy przejściowej między terenami nie podlegającymi ochronie, a terenami prawnie chronionych parków krajobrazowych: Południoworoztoczańskiego i Puszczy Solskiej (poza obszarem gm. Horyniec), cechujących się zaostrozonymi kryteriami gospodarczo-przestrzennymi.

Południoworoztoczański Park Krajobrazowy

Utworzony został na mocy Uchwały Nr VII/40/89 b. Wojewódzkiej Rady Narodowej w Przemyślu z dnia 13.07.1989r. (Dz. U. Woj. Przem. Nr. 13 póź. 105 z późn. zmianami). Park zajmujący łączną powierzchnię 20.256 ha usytuowany jest na terenie 2-ch województw: Podkarpackiego - 16.237 ha / 80% pow. Parku (gminy Narol i Horyniec-Zdrój) Lubelskiego – 4.019 ha / 20% pow. Parku (gmina Lubycza Królewska). Celem utworzenia Parku jest ochrona walorów: krajobrazowych, przyrodniczych, wypoczynkowych i kulturowo-historycznych Roztocza Wschodniego, przed nasilającą się antropopresją. Na terenie gminy Horyniec-Zdrój Park zajmuje powierzchnię 12.922 ha, co stanowi około 64% powierzchni całej gminy. Uchwały o utworzeniu PPK i ROChK zawierają szereg: zakazów, nakazów i ograniczeń, do przestrzegania których zobowiązani są wszyscy użytkownicy terenów prawnie chronionego krajobrazu.

Rezerваты Przyrody

W obszarze gminy Horyniec-Zdrój aktualnie znajduje się:

- 1 uznany rezerwat "Sołokija"
- 6 obszarów proponowanych do uznania za rezerваты przyrody:

Monasterz, Dahany, Kierniczki, Dublen, Buczyzna Horyniecka, Prusie.

Skrótowa charakterystyka w/w obszarów przedstawia się następująco:

Sołokija - pow. 7,28 ha Przedmiot ochrony - skupisko jałowca pospolitego w sąsiedztwie m. Dziewięcierz, charakteryzującego się różnymi formami pokrojowymi: krzewiastą kolumnową piramidalną i formami pośrednimi osiagającymi niejednokrotnie znaczne rozmiary dla tego gatunku.

Monasterz - pow. 129,93ha. Przedmiot ochrony - fragment kompleksu leśnego o ciekawej rzeźbie terenu z pozostałościami fortyfikacji obronnych b. klasztoru oo. Bazylianów oraz licznymi skałkami wapiennymi.

Dahany - pow. 137,04ha. Przedmiot ochrony - fragment kompleksu leśnego ze zbiorowiskiem żyznej buczyny karpackiej w formie podgórskiej oraz interesującymi elementami przyrody nieożywionej.

Kierniczki - pow. 52,38ha. Przedmiot ochrony - fragment kompleksu leśnego z torfowiskiem przejściowym wraz z otaczającymi je zbiorowiskami o charakterystycznym układzie.

Dublen - pow. 43,55ha Przedmiot ochrony - fragment żyznej buczyny karpackiej ze stanowiskami roślin górskich i chronionych.

Buczyna Horyniecka – pow. 83,82ha. Przedmiot ochrony - fragment zbiorowiska żyznej buczyny karpackiej w formie podgórskiej.

Prusie - pow. 219,00 ha. Przedmiot ochrony - fragment kompleksu leśnego, z rzadko występującym w tym rejonie zbiorowiskiem żyznej buczyny karpackiej w formie podgórskiej oraz stanowiskami roślin chronionych i górskich. Łączna powierzchnia wszystkich w/w rezerwatów przyrody wynosi 673,15 ha

Stanowiska Dokumentacyjne

Obejmują 2 ostańce wapienne w miejscowości Nowiny Horynieckie - tzw. Kamienie Kultu Słońca, uznane za stanowisko dokumentacyjne rozporządzeniem nr 23 b. Wojewody Przemyskiego z dnia 5.06.1998 r. (Dz. U. Woj. Przem. Nr 10 poz. 11).

Obszar Natura 2000 Horyniec

Południowa i południowo-wschodnia część obszaru, należąca do Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, na południe od Horyńca-Zdroju i w przybliżeniu na wschód od linii łączącej Horyniec-Zdrój, Nowiny Horynieckie i Polankę Horyniecką, charakteryzuje się niewielkim urozmaicheniem topograficznym, łagodnymi wzniesieniami, z reguły nie przekraczającymi 270 m n.p.m. oraz względnie szerokimi dolinami potoków, takich jak Papiernia czy Świdnica. Na północ i wschód od Horyńca-Zdroju teren wyraźnie podnosi się, osiagając w kulminacjach wzniesień ponad 360 m n.p.m. Zbocza wzniesień są z reguły dość strome, do 100 m wysokości względnej, i pocięte parowami o głębokości nawet powyżej 10 m. Wierzchowiny charakteryzują się wyraźnymi zrównaniami, z nielicznymi ostańcowymi wzgórzami sięgającymi

390 m n.p.m. (Wielki Dział). Pozostałością działalności lodowca w tym terenie są, prócz piasków polodowcowych, odosobnione głązy narzutowe.

Obszar Natura 2000 *Horyniec* pozostaje w łączności z lasami rozciągającymi się szerokim pasem od terenów Ukrainy przez Narol, Biłgoraj, Janów Lubelski aż po dolinę Wisły koło Annopola, stąd jego wartość ekologiczna dla dużych ssaków, związanych z ekosystemami leśnymi jest bardzo duża. Z sąsiadującymi kompleksami leśnymi łączy go potencjalnie przynajmniej trzy lokalne korytarze leśne. Pierwszy z nich, między Nowym Brusnem i Rudą Różaniecką umożliwia migrację w kierunku Puszczy Solskiej. Drugi przebiega między Wolą Wielką a Monasterzem i posiada kluczowe znaczenie dla możliwości przemieszczania się zwierząt między obszarami Horyniec i Uroczyska Roztocza Wschodniego. Trzeci natomiast obejmuje tereny na południe od Werchratej łącząc obszar Horyniec z lasami w okolicach miejscowości Moczary. Korytarz biegnący od okolic Horyńca-Zdroju w kierunku południowo-wschodnim jest prawdopodobnie niedrożny, co wynika z umocnień pasa granicznego. Drugorzędne znaczenie mają korytarze biegnące wzdłuż ważniejszych cieków. Stwarzają one dogodne warunki do przemieszczania się dla gatunków związanych z wilgotnymi łąkami, szuwarami i trzęsawiskami.

W strukturze użytkowania terenu dominują tereny rolne i leśne, wyznaczające główne kierunki działalności gospodarczej. Wśród terenów rolnych większość stanowią uprawy, a obecnie także nieużytki porolne oraz intensywnie użytkowane (podsiewane i nawożone) łąki. Łąki ekstensywnie użytkowane stanowią niewielką część całego areału rolnego. Szczególnie dotyczy to łąk świeżych. Łąki podmokłe i zmiennowilgotne, w mozaice ze zbiorowiskami ziołoroślowymi i szuwarami oraz trzęsawiskami, zajmują doliny większych cieków, jak Świdnica i Papiernia. Tereny leśne stanowią w większości powojenne nasadzenia sosny pospolitej na uboższych gruntach porolnych, stąd buczyny i grądy zajmują niewielką powierzchnię w stosunku do całkowitego areału leśnego. Lasy prywatne powstały przez zalesianie zwykle bardzo małych i wąskich działek ewidencyjnych. Są to przede wszystkim nasadzenia sosny, brzozy i olszy czarnej, wykorzystywane na bieżące potrzeby gospodarstw. Odrębną i rozwijającą się formą działalności jest szeroko rozumiana turystyka w powiązaniu z lecznictwem uzdrowiskowym, rozwijającym się dzięki eksploatacji borowiny i źródeł siarczkowych. Udostępniane są atrakcyjne szlaki piesze, konne i rowerowe, tworzone nowe gospodarstwa agroturystyczne. Popularnym miejscem pielgrzymek jest leśna kaplica w Nowinach Horynieckich, również licznie odwiedzane są zabytkowe cerkwie pochodzące z różnych okresów od XVI do XX w. Wśród nich szczególne znaczenie ma zespół cerkiewny w Radrużu, w 2012 roku wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Obszary Natura 2000 Roztocze

Rozległy obszar obejmujący Lasy Zwierzyniecko-Kosobudzkie oraz całe Roztocze środkowe i Południowe. Roztocze to pas łagodnych wzniesień ciągnących się z północnego-zachodu na południowy-wschód. Około 70% powierzchni stanowią lasy, między którymi występują wąskie

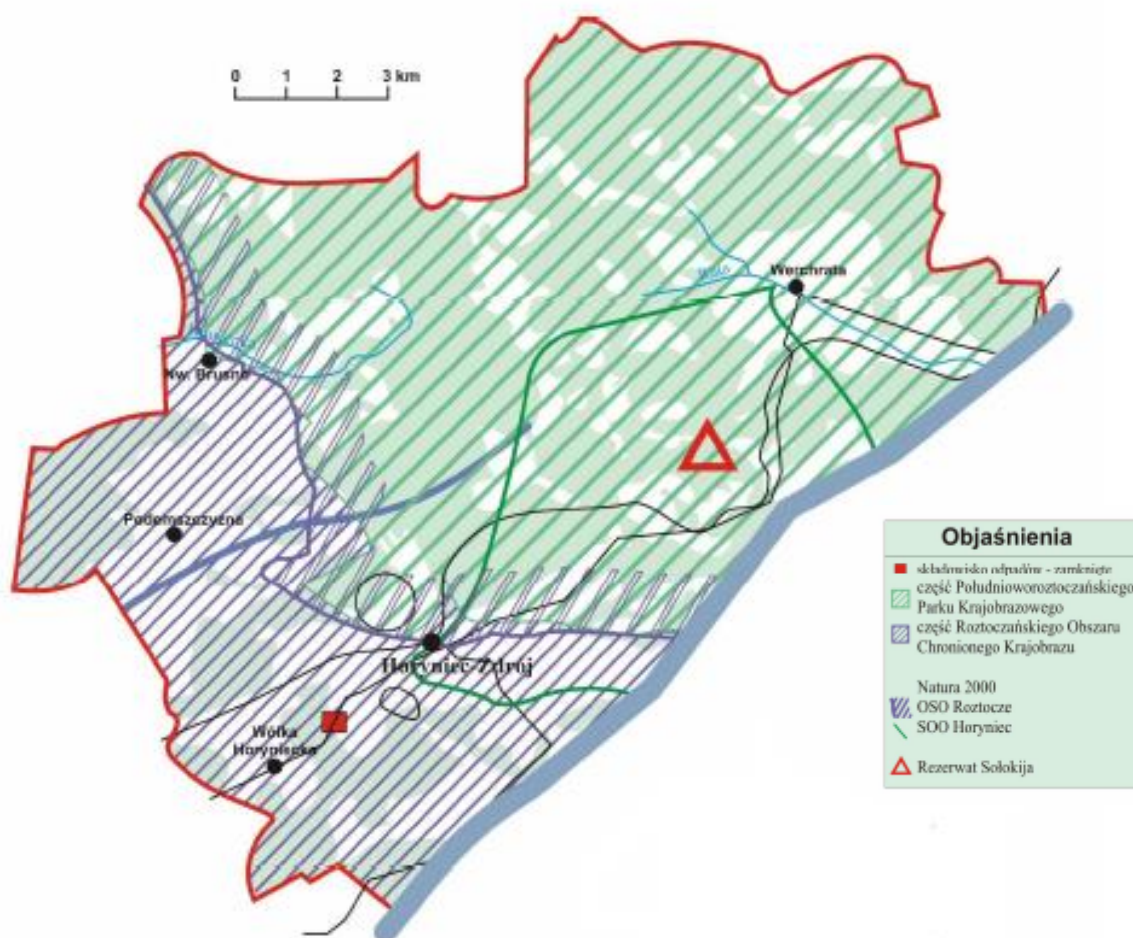

pasy pól uprawnych oraz wsie i niewielkie miasta. Znaczna część lasów ma charakter zbliżony do naturalnego. Dominują bory sosnowe, ale też spory udział mają mieszane bory jodłowe i buczyna karpacka. Sieć wód powierzchniowych jest dość uboga. Główną rzeką jest Wieprz. Ponadto z południowych stoków Roztocza spływają w kierunku Kotliny Sandomierskiej Tanew, Sopot i Szum. W dolinach Wieprza, Sołokiji i Topornicy znajdują się stawy rybne.

W ostoi występuje co najmniej 40 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 15 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C6) następujących gatunków ptaków: dzięcioł białoogrzbity (PCK), dzięcioł zielonosiwy, puchacz (PCK), puszczyk uralski (PCK), trzmielojad; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu (C7) występuje bocian biały i orlik krzykliwy (PCK), a także przepiórka (c. 1% populacji krajowej). Stawy Tarnawatka są ważnym w regionie miejscem lęgowym śmieszki (ok. 1000 par) oraz miejscem żerowania w czasie migracji dla krzyżówki (ok. 8000 osobników).

Ogółem 100 % powierzchni gminy Horyniec-Zdrój objęte jest różnymi formami ochrony przyrody, z projektowanymi nowymi terenami do objęcia ochroną.

Rysunek 4. Obszary chronione na terenie Gminy Horyniec – Zdrój.

Źródło: Gminny Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Horyniec – Zdrój.

Tabela 12. Formy ochrony przyrody w gminie Horyniec Zdrój.

	jednostka	ilość
ogółem	ha	20327,35
rezerваты przyrody	ha	7,28
parki krajobrazowe razem	ha	13780,00
rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	ha	22,85
obszary chronionego krajobrazu razem	ha	6547,30
rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody na obszarach chronionego krajobrazu	ha	1,50
użytki ekologiczne	ha	16,24
stanowiska dokumentacyjne	ha	0,73
Pomniki przyrody	szt.	16

Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2014

4. Zaspokojenie potrzeb mieszkańców;

4.1 Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Gminę Horyniec-Zdrój obsługuje Niepubliczny Zakłady Opieki Zdrowotnej, mieszczący się w ośrodku gminnym, zapewniając pełną opiekę zdrowotną otwartą. Natomiast lecnictwem zamkniętym gmina jest objęta przez Szpital Powiatowy w Lubaczowie. Podobnie wygląda sprawa Pogotowia Ratunkowego, które również zlokalizowane jest w Lubaczowie. Ze specjalistycznych usług medycznych mieszkańcy gminy korzystają w Przychodniach w Lubaczowie, Jarosławiu, Przeworsku, Przemyśle oraz Rzeszowie. Na terenie gminy działa także Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „OSTOJA” w Podemszczyźnie, świadczący usługi w zakresie rekonwalescencji poszpitalnej ciężkich przypadków chorobowych. Ponadto działają 3 sanatoria specjalizujące się w kierunku leczenia chorób reumatycznych, zwyrodnieniowych i pourazowych na bazie miejscowych zasobów naturalnej borowiny oraz wód siarczkowych. Swoje usługi świadczą także ambulatoryjnie, a więc dla osób mieszkających poza sanatoriami, oraz badania analityczne. Sytuacją zdrowotną pacjentów zajmują się również pielęgniarki środowiskowe, które odwiedzają swoich podopiecznych w miejscu zamieszkania i współpracują z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Horyńcu-Zdroju.

Według ustawy o pomocy społecznej pomoc społeczna jest instytucją polityk społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych

sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości (art. 2. 1). Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka (art. 3. 1). Ustawa o pomocy społecznej stwierdza, że udziela się pomocy osobom i rodzinom w szczególności z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze, trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizmu lub narkomanii, zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej, klęski żywiołowej lub ekologicznej. Zadania z zakresu pomocy społecznej na rzecz mieszkańców Gminy Horyniec-Zdrój realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej za pośrednictwem odpowiednich działów i komórek organizacyjnych takich jak:

Dział Pomocy Środowiskowej, Świadczeń i Usług

Do zadań Działu należy: przeprowadzanie wywiadów środowiskowych, prowadzenie pracy socjalnej, kompletowanie dokumentów oraz podejmowanie innych niezbędnych czynności związanych ze świadczeniami różnych form pomocy, aktywizowanie społeczeństwa lokalnego w ramach różnych programów, inicjowanie ruchów samopomocowych i obywatelskich, promowanie działań wolontarystycznych, współpraca z lokalnymi instytucjami i organizacjami społecznymi w tym pozarządowymi oraz kościelnymi, wydawanie decyzji w sprawach przyznania bądź odmowy świadczeń, sporządzanie bilansu potrzeb oraz sprawowanie nadzoru nad prawidłowym wykorzystaniem budżetu.

Dział Dodatków Mieszkaniowych

Jego zadaniem jest kompletowanie i opracowywanie dokumentacji oraz decyzji dot. przyznania dodatków mieszkaniowych, sporządzanie bilansu potrzeb środków finansowych na dodatki mieszkaniowe oraz analiza obciążeń mieszkaniowych na terenie Gminy Horyniec-Zdrój.

Dział Świadczeń Rodzinnych

Dział, ten zajmuje się przyjmowaniem wniosków, wydawaniem decyzji dotyczących świadczeń rodzinnych oraz sporządzaniem bilansu potrzeb środków finansowych na realizację zadań. Dział istnieje od 1 maja 2004 roku.

4.2. Edukacja

4.2.1. Wychowanie przedszkolne.

Na terenie gminy Horyniec-Zdrój na koniec 2020 roku funkcjonowały 2 punkty przedszkolne: Punkt Przedszkolny w Horyńcu-Zdroju i Punkt Przedszkolny Werchracie. Organem prowadzącym punkty jest gmina Horyniec-Zdrój.

Punkt w Horyńcu-Zdroju dysponuje 115 miejscami, posiada 5 oddziałów, w tym dwa oddziały dla dzieci 6-letnich realizujących roczne obowiązkowe wychowanie przedszkolne oraz trzy oddziały dla 3, 4 i 5 latków. Oddziały dla dzieci młodszych pracują w systemie 9-godzinny zapewniając opiekę nad dziećmi pracujących rodziców. Łącznie opieką przedszkolną w Horyńcu-Zdroju jest objętych 115 dzieci. Punkt Przedszkolny w Horyńcu-Zdroju został usytuowany w adaptowanym dla potrzeb przedszkolnych budynku po byłym gimnazjum przy ulicy Sobieskiego 2a, obiekt dysponuje własną kotłownią gazową oraz posiada kuchnię i stołówkę dla dzieci. Dzieci korzystają z dostępu do dwóch placów zabaw. Z dniem 1 września 2021 r. Punkt Przedszkolny w Horyńcu-Zdroju zostanie przekształcony w Przedszkole.

Punkt w Werchracie dysponuje 25 miejscami, jest jednooddziałowy, a uczęszcza do niego 11 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Punkt przedszkolny w Werchracie mieści się w budynku byłej szkoły podstawowej i posiada własny plac zabaw.

4.2.2 Szkoła podstawowe.

Po wdrożeniu reformy na terenie gminy funkcjonuje jedna Szkoła Podstawowa im. M.J. Piłsudskiego w Horyńcu-Zdroju. Do 31 sierpnia 2020 r. szkole podporządkowana była Szkoła Filialna w Werchracie o organizacji klas I - III. Ze względu na niekorzystną sytuację demograficzną Rada Gminy podjęła decyzję o jej likwidacji. Od roku szkolnego 2019/2020 Szkoła w Horyńcu-Zdroju działa w pełnej strukturze ośmioklasowej, uczęszcza do niej łącznie 277 uczniów do 15 oddziałów. Granice obwodu szkoły stanowią granice administracyjne gminy Horyniec-Zdrój. Baza lokalowa szkoły to 30 sal lekcyjnych, 2 pracownie komputerowe, biblioteka wyposażona w stanowiska komputerowe, gabinet profilaktyki pielęgniarstwa. Szkoła posiada własną kuchnię i stołówkę szkolną. Szkoła dysponuje kompleksem sportowym

złożonym z pełnowymiarowej hali sportowej, małej sali gimnastycznej, zespołu boisk sportowych Orlik 2012 wraz z bieżnią okólną, skocznią i rzutniami. Ze względu na rozległość obwodu szkolnego konieczna jest organizacja dowozu uczniów oraz prowadzona jest również świetlica szkolna (liczba uczniów korzystająca ze świetlicy wynosi 170 uczniów w 8 grupach wychowawczych w tym liczba dowożonych uczniów szkoły podstawowej wynosi 164 uczniów i 17 dzieci przedszkolnych, razem liczba objętych dowozem wynosi 181).

Szkoła zatrudnia w pełni wykwalifikowaną kadrę nauczycielską. Nauczyciele mają przydzielone czynności zgodnie z planem nauczania i arkuszem organizacji pracy uwzględniającymi wykształcenie i kompetencje zawodowe. Kadra pedagogiczna pracuje w oparciu o wypracowane i sprawdzone programy nauczania i wychowania. Organem prowadzącym szkołę jest gmina Horyniec-Zdrój natomiast nadzór pedagogiczny sprawuje Podkarpacki Kurator Oświaty. Nauczyciele w ramach wyodrębnionych w budżecie gminy środków doskonalą swoją wiedzę i umiejętności na kursach, warsztatach i szkoleniach, planują i samorealizują własny rozwój zawodowy. Zgodnie z Kartą nauczyciela w ramach ścieżki zawodowej odbywają staże i awansują na kolejne wyższe stopnie awansu zawodowego.

Szkoła ma bogatą historię, własny ceremoniał, sztandar i hymn, kultywuje tradycje i zwyczaje równocześnie stawia na nowoczesność i wdraża innowacje w metodach nauczania. Wspiera uczniów w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Pielęgniuje sportowe tradycje szkoły, w ramach wychowania fizycznego i uczestnictwie w zawodach sportowych, realizuje różnorodne formy zajęć fakultatywnych, uzyskała certyfikat „Szkoły w ruchu”. Wspólnie z Rodzicami i Samorządem Uczniowskim realizuje Szkolny Program Aktywnej Współpracy. Dzięki środkom pozabudżetowym ma coraz lepszą bazę lokalową i dydaktyczną. Posiada w pełni wyposażoną halę sportową z siłownią, kompleks boisk Orlik oraz bieżnię tartanową. Posiada sprzęt elektroniczny, notebooki, ekrany i tablice interaktywne, oprogramowanie, podręczniki multimedialne i nowoczesne środki dydaktyczne do nauki języka polskiego, historii, przyrody i matematyki. Szkoła realizuje szereg projektów z pozyskaniem środków unijnych.

Gmina prowadzi również sezonowe Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Werchracie oferujące sezonowo 25 miejsc noclegowych w miesiącach lipiec i sierpień. Schronisko jest zlokalizowane w budynku byłej Szkoły Podstawowej w Werchracie. Nadzór na schroniskiem sprawuje dyrektor Szkoły Podstawowej w Horyńcu-Zdroju. Na działalność schroniska Gmina

otrzymuje subwencję oświatową. **Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Werchracie** działające sezonowo w okresie wakacyjnym w oparciu o bazę lokalowa Szkoły Filialnej w Werchracie. Schronisko posiada 25 miejsc noclegowych. Obsługę schroniska prowadzi nauczyciel zatrudniony na czas określony w wymiarze 3/30 pensum (0,1 etatu). Nadzór nad działalnością schroniska sprawuje dyrektor Szkoły Podstawowej w Horyńcu-Zdroju. Schronisko w ramach działalności uzyskuje dochody własne ponadto na funkcjonowanie schroniska gmina otrzymuje subwencję oświatową.

Obsługę ekonomiczno-administracyjną oświaty zapewnia Referat Ogólny, Oświaty i Spraw Społecznych Urzędu Gminy w Horyńcu-Zdroju. Zatrudnienie – 3 osoby w wymiarze 2 etatów. Referat odpowiada również za organizację dowozu uczniów zatrudniając 2 kierowców w pełnym wymiarze oraz dla zapewnienia opieki podczas dowozu opiekunki: 1 osoba w wymiarze ½ etatu na czas nieokreślony oraz 3 osoby w formie umowy zlecenia w wymiarze 4 godzin dziennie w dni nauki szkolnej. Gmina dysponuje dwoma pojazdami własnymi (2 busy: 9 osobowy i 16 osobowy) oraz zakupuje bilety miesięczne dla uczniów korzystających z usług przewozowych przewoźnika wyłonionego w drodze przetargu nieograniczonego.

Ustawa Prawo oświatowe nakłada na gminy jako zadanie własne obowiązek organizacji bezpłatnego dowozu wraz z zapewnieniem opieki dla uczniów do szkół obwodowych oraz zapewnienie dowozu i opieki uczniom niepełnosprawnym do szkół i placówek w których realizują obowiązek szkolny. Rozległość obwodów szkolnych Szkoły Podstawowej w Horyńcu-Zdroju wiąże się również z koniecznością organizacji opieki świetlicowej. W ramach usprawnienia i zmniejszenia kosztów organizacji dowozu Gmina zawarła porozumienie z Środowiskowym Domem Samopomocy w Horyńcu-Zdroju w sprawie organizacji wspólnego dowozu.

4.3 Kultura czasu wolnego

4.3.1 Gminny Ośrodek Kultury

Dzisiejszy Gminny Ośrodek Kultury był dawniej typowym Teatrem Dworskim. Zbudował go w latach 1843-1846 Leander Poniński, na życzenie syna Ludwika Nikodema – wielkiego miłośnika teatru. Budynek ten powstał, jak później stwierdzono, w okresie najświetniejszego rozwoju Horyńca, czyli przynależności miejscowości do Ponińskich. Późnoklasycystyczny budynek teatru, o czym świadczy fasada z czterema jońskimi pilastrami i herb Ponińskich – Łódzia, spełniał swą funkcję do końca XIX wieku. Warto wspomnieć, że

posiadał salę o dwóch piętrach i był obok teatru w Radzynie zbudowanego przez księcia Augusta Sułkowskiego w 1770 r. i teatru w Pomarańczarni w Łazienkach powstałego z inicjatywy Stanisława Augusta Poniatowskiego trzecim z kolei obiektem tego typu na ziemiach polskich. W jego okresie świetności gościli najlepsze zespoły między innymi z Wiednia i Lwowa, które uprzyjemniały pobyt gościom w Horyńcu.

Działalność teatralna w Horyńcu wznowiła się w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Wtedy to E.A. Smuk, pracownik Wojewódzkiego Domu Kultury w Przemyśle, wyszedł z propozycją organizacji Przeglądu Amatorskich Zespołów Teatralnych Małych Form województwa przemyskiego i województw sąsiednich. Impreza miała na celu wzbogacenie form życia kulturalnego na wsi. Do tego przedsięwzięcia idealnie nadawał się nowo odrestaurowany teatr w Horyńcu. Biesiada Teatralna, bo tak to nazwano, odbywa się corocznie w styczniu lub w lutym. Jest jednym z najstarszych w kraju ogólnopolskich festiwali, pierwsza odbyła się dokładnie w 1976. Każdą imprezę kończy prezentacja laureatów, połączona z rozdaniem nagród: za dokonania zespołowe - Rogów Myśliwskich Króla Jana - złotego, srebrnego i brązowego (ich nazwa wywodzi się stąd, że do Horyńca na polowania często przyjeżdżał król Jan III Sobieski ze swoich rezydencji w Podhorcach i Żółkwi)

oraz Mis Borowiny za dokonania indywidualne. Także złotej, srebrnej i brązowej (ich nazwa pochodzi od misy przedniej horynieckiej borowiny, podobno najsukceszniejszej na świecie). Biesiada Teatralna w Horyńcu-Zdroju, jeden z najstarszych i najbardziej znanych ogólnopolskich przeglądów małych form teatralnych, od lat promuje najlepszych amatorów, a przede wszystkim młodych pasjonatów Melpomeny. Na horynieckiej scenie pierwsze kroki stawiało wielu znanych dziś aktorów teatralnych i kabaretowych. Występy młodych artystów oceniają zawsze wyśmienici jurorzy, wśród nich Aleksander Bardini, Agnieszka Osiecka, Jonasz Kofta, Anna Chodakowska, Gabriela Kownacka, Adam Kreczmar, Olgierd Łukaszewicz, Jan Peszek, Joanna Szczepkowska, Kazimierz Kaczor. Jeden z nich, krakowski aktor Piotr Cyrwus, znany m.in. z roli Ryszarda w serialu "Klan", powiedział PAP, że horyniecka impreza zachwyca przede wszystkim różnorodnością materiału - od antycznych twórców, poprzez współczesnych klasyków, po spektakle autorskie.

Gminny Ośrodek Kultury jest w obecnej chwili instytucją samorządową, której teren działania pokrywa się z terytorium gminy. Pomaga jednocześnie ponad 100 osobom w rozwijaniu rozmaitych talentów i umiejętności poprzez działalność kółek i zespołów artystycznych.

W ramach środków z PROW na lata 2014-2020 w roku 2019 wyremontowany został Gminny Ośrodek Kultury w Horyńcu-Zdroju. Zakres prac obejmował wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, wymianę posadzek i tynków, przebudowę sanitariatów polegającą na zmianie rozwiązań funkcjonalnych na parterze i piętrze wraz z instalacjami wod.-kan., przebudowę instalacji c.o. , przebudowę instalacji elektrycznej i hydrantowej oraz budowę wentylacji mechaniczno – nawiewno – wywiewnej dla sali widowiskowej.

W ramach Gminnego Ośrodka Kultury prowadzone są:

- Warsztaty wokalne
- Grupy taneczne

- Zespół Śpiewaczy czerwona Jarzębina
- Koło Gospodyń Wiejskich w Horyńcu Zdroju
- Koło Gospodyń Wiejskich w Radrużu
- Koło Gospodyń Wiejskich w Nowym Bruśnie
- Koło Gospodyń Wiejskich w Wólce Horynieckiej
- Koło Gospodyń Wiejskich w Werchracie

4.3.2 Najważniejsze kulturalne imprezy cykliczne

Ogólnopolska Biesiada Teatralna w Horyńcu Zdroju – Konfrontacje Zespołów Teatralnych Małych Form

"Biesiada Teatralna" jest spotkaniem amatorskich zespołów teatralnych małych form - teatrów dramatycznych, kabaretów, teatrów wizji i ruchu, poezji, monodramów - z całej Polski. Wszystkie rywalizują o główne nagrody: "Złoty Róg Myśliwski Króla Jana" i "Złotą Misę Borowiny". To jeden z najstarszych w kraju festiwali amatorskich zespołów teatralnych małych form (pierwsza biesiada odbyła się w 1976 r.), który cieszy się olbrzymim zainteresowaniem, a o udział w nim zabiegają najlepsze w kraju teatry amatorskie. Dodatkowym atutem jest profesjonalne jury – znani aktorzy, reżyserzy i krytycy teatralni, którzy prowadzą warsztaty i specjalistyczne konsultacje. Biesia na początku miała

zasięg regionalny, obejmujący województwo przemyskie i okolice. W roku 1991 nastąpił potężny przełom. W Horyńcu, pojawił się duet jurorów z najwyższej krajowej półki teatru, Agnieszka Osiecka i Aleksander Bardini. Wtedy Horyniec wystrzelił z rangą swojej imprezy do jednych z najważniejszych wydarzeń teatralnych w kraju. Od tego momentu zaczęły w Horyńcu, co roku pojawiać się gwiazdy teatru. Jan Nowicki, Jan Peszek, Olgierd Łukaszewicz, a także w roku 2013 Edward Linde-Lubaszenko.

4.4 Biblioteki

Gminna Biblioteka Publiczna w Horyńcu-Zdroju wraz z filiami w Werchracie i Nowym Bruśnie

W dniu 04.09.2020 przy okazji Narodowego Czytania oficjalnie otwarta została Gminna Biblioteka Publiczna w Horyńcu-Zdroju, która po kilku miesiącach remontu zyskała całkiem nowy wygląd i funkcjonalność. Dzięki adaptacji pomieszczeń, w których kiedyś było przedszkole, udało się

pozyskać salę na spotkania i czytelnię, wyremontowano toalety, pokój socjalny na zewnątrz zostały zlikwidowane bariery architektoniczne, zostały przerobione schody i zamontowana winda. Powstała Izba Pamięci, w której gromadzone od wielu lat eksponaty związane z naszą miejscowością mogą być oglądane przez mieszkańców i odwiedzających naszą miejscowość gości. Nowe możliwości powstałe przez adaptacje pozwolą na organizację wielu ciekawych inicjatyw czytelniczych wśród lokalnej społeczności.

Zatrudnienie

Ogółem w bibliotekach na dzień 31 grudnia 2020r. zatrudnionych jest 4 pracowników, w tym na stanowiskach bibliotekarskich 3 osoby w przeliczeniu na etaty są to 2 etaty i księgowy na 1/16 etatu.

KSIĘGOZBIÓR I CZYTELNICTWO

W latach 2017-2020 roku na zakup nowości wydawniczych przeznaczono ponad 40 tysięcy złotych. Ogółem zakupiono 1639 woluminów. Ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego zakupiono 491 woluminów a z własnych środków 1148 woluminów. Obecnie księgozbiór biblioteki głównej i filii liczy 18815 książek.

W GBP w Horyńcu-Zdroju jest 8962 książek w tym dla dorosłych 5223 woluminów dla dzieci i młodzieży 1700 i książek popularnonaukowych 2039 woluminów. W poszczególnych filiach księgozbiór przedstawia się następująco: Filia biblioteczna Nowe Brusno dla dorosłych czytelników 2335 książek dla dzieci 1848 a literatury popularnonaukowej 1048 woluminy , razem 5231 woluminów. Filia biblioteczna Werchrata dla dorosłych 2129 książek dla dzieci i młodzieży 1327 książek i literatury popularnonaukowej 1166 woluminy, razem 4622 woluminów. Stan czytelnictwa na koniec 2020 roku przedstawia się następująco. Wypożyczenia na zewnątrz 5583 woluminów, w tym dla dorosłych 3102 książki dla dzieci 2076 książek a popularnonaukowej 405 woluminy. Do bibliotek na terenie gminy zapisanych jest 418 czytelników w różnym wieku. Bibliotekę w 2020r. odwiedziło 2641 czytelników. W bibliotece głównej działa system biblioteczny MAK+ 50 czyli cały księgozbiór został wprowadzony do programu a dla czytelników zostały wprowadzone plastikowe karty biblioteczne.

Od 01.11.2020 wprowadzono nową usługę KSIĄŻKA NA TELEFON, z której mogą skorzystać osoby starsze, chore, niepełnosprawne z terenu gminy Horyniec-Zdrój. Dzwoniąc do biblioteki można zamówić książkę, która zostanie dostarczona pod wskazany adres.

4.5. Sport

KS „Zdrój” Horyniec

Ludowy Klub Sportowy „Zdrój” powstał w Horyńcu-Zdroju w 1975 roku w oparciu o Zakład Rolny Lubaczowskiego Kombinatoru Rolniczego w Horyńcu. Aby założony klub miał własne zaplecze sportowe postanowiono wybudować stadion. Dyrektor kombinatu wydzielił na terenie PGR działkę pod budowę stadionu, trybun oraz budynku sanitarnego. Wspólnie zaczęto przygotowywać dokumenty pod mającą powstać inwestycję. Jedynym inwestorem był Urząd Gminy Horyniec. Całą budowę nadal wspierał miejscowy PGR użyczając sprzęt budowlany. Z relacji ówczesnego naczelnika gminy pieniądze na budowę pozyskiwane były między innymi za udział i czołowe lokaty w konkursach Gmina Mistrz Gospodarności. Konkurs był organizowany przez Front Jedności Narodu a nagrody fundowały ministerstwa Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska. W tamtym czasie gmina wygrywała w tych konkursach w latach 1976-1978. Na potrzeby całej inwestycji gmina przeznaczyła również drzewo pozyskane w lasów w okolicy wsi Brusno i Prusie. W pomoc przy budowie zaangażowała się także młodzież szkolna która zbierała kamienie z miejsca gdzie miała znajdować się płyta boiska a w 1978 roku w celu uformowania nasypu ziemnego

pod budowę trybun zorganizowano czym partyjny dzięki czemu w kulminacyjnym momencie budowy na koronie stadionu pracowało ponad 100 osób. Należy także przypomnieć, że w 1975 roku powołano do życia Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji. Miał on za zadanie koordynować działalność sportową i turystyczną w gminie. Stadion sportowy został oddany do użytku w 1978 roku po trzech latach planowania i budowy przy zaangażowaniu całej gminy. 16 maja 1978 roku. jest to dokładna, oficjalna data rozpoczęcia działalności Ludowego Klubu Sportowego „Zdrój”. Ponieważ inicjatorzy całego przedsięwzięcia wywodzili się z zakładu patronackiego jakim był PGR w Horyńcu, stali się też oni pierwszymi założycielami – członkami. Drużyny juniorskie ze względu na brak środków finansowych zmuszone były występować w swojej najniższej klasie rozgrywkowej, mimo tego że zajmowały zawsze czołowe lokaty w tabeli swoich rozgrywek. Rozgrywały swoje mecze głównie na terenie powiatu lubaczowskiego. Mimo braku awansów mieli też oni swoje sukcesy. W 1995 na turnieju o Puchar Rady Wojewódzkiej LZS w Jarosławiu wywalczyli 1 miejsce. Drużyna „Zdroju” występowała również w Pucharze Polski, gdzie w 2003 roku doszła aż do finału szczebla Okręgu Jarosław w finale ulegając wtedy Kamaxowi Kańczuga 0:1. Do sukcesów należy również zaliczyć dwukrotne pierwsze miejsca w Lubaczowskiej Lidze Halowej Piłki Nożnej w 2001 i 2003 roku.

Zawodnicy horynieckiego klubu występowali również w rozgrywkach międzyszkolnych i turniejach organizowanych przez PZPN. Przede wszystkim należy wspomnieć o ogólnopolskim turnieju „Piłkarska Kadra Czeki”. Dwukrotnie w latach 1994 i 1996 piętnastoletni chłopcy zdobywali mistrzostwo województwa przemyskiego. Spektakularnym sukcesem zakończył się start w 1994 roku. Po bezproblemowym przejściu eliminacji powiatowych, wojewódzkich i makroregionalnych drużyna z Horyńca-Zdroju wzmocniona kilkoma zdolnymi zawodnikami z okolicy wywalczyła sobie prawo startu w finałach krajowych w Ustce. Turniej finałowy zakończył się wielkim sukcesem młodzieży z małej miejscowości, bo

udziałem w finale i zajęciem II miejsca w całej Polsce. W 1998 roku kolejna utalentowana grupa młodych piłkarzy przeszła przez eliminacje powiatowe, wojewódzkie i makroregionalne w mistrzostwach szkół podstawowych w mini-piłce nożnej jednak w finałach w Warszawie zajęli dopiero VII miejsce, jednak VII miejsce w całej Polsce i tak było wielkim sukcesem. W 2002 roku grupa chłopców z IV klasy szkoły podstawowej wygrała eliminacje w podokręgu Jarosław i na kolejnym szczeblu makroregionu zajęła II miejsce tuż za chłopcami z Nowego Sącza. Dwa lata później ta sama grupa wystartowała w ogólnopolskim turnieju „Coca-Cola Cup” wygrywając eliminacje powiatowe, wojewódzkie i odpadając dopiero na szczeblu makroregionu w Ostrowcu Świętokrzyskim. W roku 2019 klub zmienił nazwę na KS „Zdrój” Horyniec.

Ludowy Klubu Sportowy „UNIA” w Horyńcu-Zdroju.

Klub podczas 26 letniej działalności osiągnął bardzo duże sukcesy na arenie krajowej i zagranicznej. Największy sukces to złoty medal Młodzieżowych Mistrzostw Europy w Tallinie z 2006 roku w kategorii orlików Wojtka Wołczaka. Każdy rok to nowe medale mistrzostw Polski. 2010 rok to rekordowy. Klub zdobywa 22 medale mistrzostw Polski w różnych kategoriach wiekowych. Obecny rok to między innymi brązowy medal I Ogólnopolskiej Olimpiady Młodzieży Gier Umysłowych z Soliny. Organizacyjnie klub również odnosi sukcesy. W 2004 roku w Horyńcu-Zdroju po raz pierwszy na świecie organizowane są drużynowe mistrzostwa kraju kobiet. I Drużynowe Mistrzostwa Polski Kobiet wtedy organizowane są wielokrotnie powtarzane. W roku ubiegłym połączone z indywidualnymi i również z 25-leciem klubu stają się 8-dniowym warszawskim największym świętem w Polsce. Obradują największe warszawskie władze w Polsce. Horyniec-Zdrój staje się rozpoznawalny w każdym regionie w Polsce. W Pensjonacie „Hetman” przebywała Kadra Warszawska Seniorów Polski Stowarzyszenia CROSS Niewidomych i Słabowidzących. Wybrali sobie Horyniec-Zdrój jako miejsce zgrupowania przed II Mistrzostwa Europy Niewidomych i Słabowidzących w Truskawcu (Ukraina).

Klub pływacki „Delfin”

Jest to stosunkowo młody klub działający na terenie gminy od kilku lat, szkolący dzieci z terenu gminy. Zadania swe realizuje na krytej pływalni „Wodny Świat” działającej przy KRUS w Horyńcu-Zdroju. 11 listopada organizuje cykliczną imprezę Powiatowe Zawody Pływackie z Okazji Święta Odzyskania Niepodległości, w której uczestniczą kluby z terenu całego województwa podkarpackiego.

Klub Nordic Walking SPRING Horyniec-Zdrój

Celem Klubu jest krzewienie kultury fizycznej na terenie działalności Klubu zwłaszcza poprzez Nordic Walking. Klub realizuje swoje cele przez: współdziałanie z władzami sportowymi państwowymi i samorządowymi w celu aktywizowania osób w różnym wieku

(dzieci, młodzieży, dorosłych i starszych); aktywizowania osób niepełnosprawnych poprzez sport i rekreację, jako środek profilaktyczny, podnoszący stan zdrowia społeczeństwa; organizowanie zawodów, imprez sportowo-kulturalnych i rekreacyjnych; popularyzacja różnych form aktywności ruchowej, zwłaszcza Nordic Walking; propagowanie kultury fizycznej i idei zdrowego społeczeństwa; upowszechnianie wiedzy i podejmowanie działań dla zapewnienia prawidłowego utrzymania oraz poprawy zdrowia jego członków i innych osób fizycznych; przeciwdziałanie zjawisku alkoholizmu oraz narkomanii poprzez aktywny tryb życia; inicjowanie przedsięwzięć poszerzających bazę sportową i rekreacyjną; nawiązywanie kontaktów z podobnymi klubami i stowarzyszeniami w Polsce i za granicą oraz udział w międzynarodowych zlotach i zawodach; zdobywanie środków finansowych na działalność merytoryczną.

4.6 Potencjał turystyczny, w tym dziedzictwo kulturowe

Naturalne predyspozycje terenu gminy Horyniec-Zdrój położonej w całości na obszarze chronionego krajobrazu, do rozwijania turystyki, rekreacji i wypoczynku, są oczywiste i nie wymagają przytaczania szerszej argumentacji. Przy istniejącym zainwestowaniu terenu infrastrukturą turystyczno - rekreacyjną, można mówić o stale rozwijającym się potencjale, który ma znaczący udział w życiu gospodarczym gminy. Z istniejących obiektów i urządzeń, do sfery turystyki, rekreacji i wypoczynku w poszczególnych miejscowościach zakwalifikować można:

Park Zdrojowy.

Park został założony w latach 30 – tych XX wieku przez ówczesnego właściciela miejscowości Stanisława Karłowskiego. Jego powstanie przyczyniło się do uatrakcyjnienia i rozwoju uzdrowiska. Oprócz spacerów w parku organizowane były różne imprezy: koncerty, potańcówki czy festyny. Podczas II wojny światowej uległ znacznej dewastacji. W latach 2013 –2015 została przeprowadzona rewitalizacja parku. W ramach tych prac wzniesiona została pijalnia i amfiteatr, powstały dwa place z fontannami (plac wejściowy oraz zdrojowy). Po parku można spacerować po wytyczonych alejkach o nawierzchni naturalnej natomiast trasa spacerowa po obwodzie parku wykonana została z galerii drewnianych umieszczonych około 30 cm nad powierzchnią ziemi.

Deptak w Dzielnicy Lecznictwa Uzdrowiskowego

Obiekt znajduje się w bliskim sąsiedztwie sanatoriów CRR KRUS i Uzdrowiska Horyniec, jest to ciąg pieszo-jezdny o długości prawie jednego kilometra i szerokości 9m. Wykonany został z płyty i kostki granitowej. Na terenie obiektu znajdują się wiaty przystankowe, tętnie solankowe, pijalnia wody siarczkowej, strefa aktywności (siłownia plenerowa), siełka dydaktyczna, fontanna, ławki, kosze. W roku 2019 zakończyła się budowa pierwszego etapu

tej inwestycji. W roku 2021 trwają prace związane z drugim etapem tj. realizowane są nasadzenia wzdłuż deptaka oraz powstają obiekty małej architektury. Całość inwestycji w przyszłości zamknie się budową obiektów małej architektury, które będą replikami pensjonatów uzdrowskich znajdujących się na terenie Horyńca-Zdroju w okresie międzywojennym.

Zabytki

Do rejestru zabytków wpisanych jest 35 obiektów będących częścią zespołów zabytkowych, bądź pojedynczymi obiektami.

Ochroną prawną poprzez wpis do rejestru na terenie gminy Horyniec-Zdrój objęte są następujące obiekty: zespół kościelno-klasztorny oo. Franciszkanów oraz cerkiew gr.-kat. (ob. część kościoła par.) w Horyńcu - Zdroju, kaplica w Nowinach Horynieckich, 4 zespoły cerkiewne z drewnianymi cerkwiami (Nowe Brusno, Prusie, Radruż – dwie drewniane cerkwie), pozostałości klasztoru Bazylianów w Monasterzu, 1 cmentarz rzymskokatolicki wraz z kaplicą – mauzoleum rodziny Ponińskich (Horyniec), 1 cmentarz wojenny żołnierzy polskich poległych w 1918 i 148 roku, 9 cmentarzy grekokatolickich (Dziwęcierz, Krzywe, Nowe Brusno, Podemszczyzna, Prusie, Radruż (2), Stare Brusno, Werchrata), zespół pałacowy wraz z parkiem w Horyńcu-Zdroju, park zdrojowy w Horyńcu - Zdroju oraz Pomnik Niepodległości w Nowym Bruśnie.

Zwiedzanie wszystkich obiektów jest ogólnodostępne i nieodpłatne, z wyjątkiem zespołu cerkiewnego w Radrużu, którego opiekunem jest Muzeum Kresów w Lubaczowie. Opłaty za zwiedzanie obiektu są symboliczne, zespół można zwiedzać przez siedem dni w tygodniu.

Zabytki architektury sakralnej

W zasobie obiektów zabytkowych gminy naczelne miejsce zajmują budowle sakralne – kościoły rzymskokatolickie oraz liczniejsze cerkwie grekokatolickie – drewniane i murowana, charakterystyczne dla wielowyznaniowych tradycji jego mieszkańców.

Zespół klasztorny oo. Franciszkanów w Horyńcu - Zdroju. Budowę kościoła w Horyńcu rozpoczęto w 1703 r. z inicjatywy Piotra Felicjana Telefusa, ukończono w 1758 r. dzięki fundacji Mikołaja Stadnickiego. W rok później wybudowano przylegający do kościoła klasztor Franciszkanów. Barokowy kościół jest jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym prostokątnie ze ściętymi od wschodu narożnikami. Najbardziej dekoracyjnie opracowana jest fasada kościoła rozczłonkowana pilastrami i zamknięta trójkątnym szczytem z wieżyczką. Wyposażenie głównie

Zespół klasztorny oo. Franciszkanów w Horyńcu-Zdroju

neobarokowe z III ćw. XIX w. z elementami z wieku XVIII., m.in. z cenną rokokową figurą patronki świątyni-Matki Bożej Niepokalanie Poczętej wykonaną w środowisku lwowskim.

Kaplica Matki Bożej w Nowinach Horynieckich

położona jest w środkowej dolinie. Jest to znane miejsce kultu religijnego, które powstało w miejscu objawienia Matki Boskiej trójce pastuszków 12 czerwca 1636 r. Obecna drewniana kapliczka, wielokrotnie odnawiana, pochodzi z XIX w., a w 2002 r. została rozbudowana. W środku kaplicy bije cudowne źródło, a wodzie przypisuje się działanie uzdrawiające, zwłaszcza w chorobach oczu. W ołtarzu znajduje się łaskami słynąca figura Matki Bożej

Kaplica MB w Nowinach Horynieckich

Niepokalanego Poczęcia wyrzeźbiona w drewnie lipowym. Warto zobaczyć również znajdujące się w pobliżu kaplicy dwie małe kapliczki: św. Antoniego Padewskiego i św. Franciszka oraz kamienna figura Matki Boskiej z 1943 r. W najbliższym otoczeniu kaplicy, a także na okolicznych wzgórzach bije wiele silnych źródeł.

Cerkwie

Wśród cerkwi znajdujących się na terenie gminy Horyniec-Zdrój wyróżnia się **cerkiew pw. Św. Paraskewy w Radrużu**, która w 2013 r. została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w ramach wpisu *Drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat* (wpis transgraniczny seryjny obejmujący 16 świątyń z terenu Polski i Ukrainy).

W roku 2017 zespół cerkiewny otrzymał status Pomnika Historii na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej. Cerkiew gr.-kat. pw. św. Paraskewy w Radrużu (obecnie filia Muzeum Kresów w Lubaczowie) wzniesiona w IV. ćwierci XVI w. o konstrukcji zrębowej.

Reprezentuje starszy wariant cerkwi typu

halickiego. Zespół cerkiewny położony na wzniesieniu składa się z cerkwi otoczonej zabytkowym cmentarzem (najstarsze nagrobki z 1682 r.), drewnianej dzwonnicy o konstrukcji słupowo-ramowej, kamiennego muru z dwiema bramami oraz parterowego kamiennego budynku kostnicy. Świątynia ma plan trójdzielno-podłużny i jednokopułową bryłę. Wokół cerkwi wydatne soboty wsparte na występujących belkach zrębu i słupkach. Na ścianie

ikonostasowej i w sanktuarium polichromia z 1648 r. W 1699 r. zamontowano nowy ikonostas o odrębnej konstrukcji. Jest to jedna z najcenniejszych i najstarszych drewnianych cerkwi w Polsce, a kunszt jej wykonania świadczy, że wybudowana została przez zawodowych mistrzów doświadczonych w sztuce ciesielstwa późnogotyckiego.

W miejscowości Radruż znajduje się także drugi drewniany zabytkowy obiekt sakralny – **dawna cerkiew grekokatolicka pw. św. Mikołaja**, obecnie użytkowana jako kaplica rzymskokatolicka pw. Matki Boskiej Śnieżnej. Świątynia wybudowana została w latach 1930-1931. Do II wojny światowej pełniła funkcję kaplicy filialnej należącej do parafii św. Paraskewy w Radrużu.

Cerkiew usytuowana jest w południowej części osady, na lewym brzegu potoku Radrużka, na niewielkim wzniesieniu. Jest świątynią orientowaną, wzniesioną w konstrukcji zrębowej na kamiennej podmurówce. Posiada trójdzielny rzut z nawą główną na planie kwadratu, sanktuarium prostokątnym zamkniętym trójbocznie i babińcem na rzucie prostokąta. Jest to cerkiew trójdzielna, jednokopułowa z kopułą nad nawą wzniesioną na ośmiobocznym bębnie, który zwieńczony jest cebulastą sygnaturką. Ściany nawy, sanktuarium i babińca osłonięte daszkiem okapowym – poniżej niego ściany oszalowane pionowo deskami, powyżej – kryte są gontem. Pokrycie dachów stanowi blacha. Świątynia reprezentuje uproszczony typ trójprzestrzennej cerkwi unickiej o cechach charakterystycznych dla ukraińskiego stylu narodowego, z centralnie usytuowaną nawą przykrytą ośmioboczną kopułą z latarnią.

Drewniana cerkiew grekokatolicka pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Prusiu (obecnie kaplica rzymskokatolicka) wraz z towarzyszącą jej dzwonnica wybudowane zostały w 1887 r. Świątynia konstrukcji zrębowej posiada tradycyjny układ trójdzielny. Nawa nakryta jest ośmioboczną kopułą zwieńczoną latarnią, babiniec i prezbiterium nakrywają dachy dwuspadowe. Wewnątrz nawa poszerzona jest o boczne aneksy. Wnętrze zdobi bogata polichromia figuralno-ornamentalna z czasów budowy świątyni i starszy ikonostas.

Dawna cerkiew grekokatolicka pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy (obecnie kaplica rzymskokatolicka pw. Jakuba Strzemię) **w Horyńcu - Zdroju** wybudowana została w 1818 r. z fundacji ówczesnych właścicieli – braci Stadnickich oraz księcia Aleksandra Ponińskiego – kolejnego właściciela. Świątynia stanęła na wzgórzu, w miejscu dwóch wcześniejszych drewnianych cerkwi. W 1947 r. cerkiew została przyjęta przez kościół rzymskokatolicki. W 1984 r. do starej świątyni dobudowano od strony prezbiterium (północnej) nową część.

Klasycystyczna kaplica, z czterokolumnowym portykiem podtrzymującym trójkątny tympanon z okulusem pośrodku stanowi front obecnej kaplicy. Nad wejściem do kościoła herb Stadnickich, Szreniawa. Stylistycznie architektura cerkwi kojarzy się z łacińskim obrządkiem.

Jest to świetny przykład wpływów zachodniego kręgu kulturowego na architekturę cerkiewną.

Na cmentarz przykościelny prowadzi trójarkadowa dzwonnica bramna z czasów budowy cerkwi.

Krzywe – cerkwisko, dzwonnica i cmentarz. W 1717 r. wybudowana tu została cerkiew pw. Opieki Przenajświętszej Bogurodzicy z inicjatywy Grzegorza Hryszewicza z Baszni – jej pierwszego proboszcza. Cerkiew spaliła się w 1895 r. i nie została już odbudowana. Do dzisiaj pozostała drewniana dzwonnica z XIX w. i niewielki cmentarz.

Cerkiew greckokatolicka pw. św. Paraskewy w **Nowym Bruśnie** (obecnie nieużytkowana) wzniesiona została w 1713r.

Cerkiew usytuowana jest na łagodnym wyniesieniu, na skrzyżowaniu głównej drogi wiejskiej z dawnym traktem do Horyńca. Przy północno-zachodnim boku świątyni usytuowana była niegdyś drewniana dzwonnica, wzniesiona na początku XVIII w., rozebrana w latach 50. Obok sanktuarium zlokalizowane są dwa kamienne krzyże nagrobne (XVIII/XIX w.).

Dawny cmentarz usytuowany jest na południe od cerkwi. Zachowały się na jego terenie liczne krzyże i figury nagrobne wykute w warsztatach kamieniarskich sąsiedniego Brusna Starego. Na uwagę zasługują również interesujące w formie nagrobki kolonistów józefińskich (1 poł. XIX w.) z pobliskiej osady Deutschbach, założonej w 1785r. (ob. Polanka Horyniecka).

Werchrata - pozostałości zespołu klasztoru Bazylianów

Początkowo był to klasztor prawosławny a później grekokatolicki. Powstał na gruntach ofiarowanych przez mieszkańców Werchraty i Monasterza. Istniał do 1806 r. kiedy to z nakazu władz austriackich został zlikwidowany. Zabudowania klasztorne popadły w ruinę i niszczały. Pozostała drewniana cerkiew z 1680 r. bardzo piękna i stała do lat powojennych. Po wysiedleniu mieszkańców i ona uległa zniszczeniu i około 1951 r. została zburzona bądź spalona. W cerkwi znajdowała się ikona Matki Bożej zwanej Werchracką. W 1810 roku została zabrana przez mnichów do klasztoru w Krechowie (Ukraina). Wzgórze klasztorne otacza kamienny mur. Wewnątrz murów znajdują się pozostałości głębokich sklepionych piwnic z resztkami kamiennych portali, drążona w skale studnia i mały cmentarzyk z I wojny światowej.

Nieopodal wzgórza znajduje się kapliczka upamiętniająca istnienie tu w latach 1891-1905 pustelni św. Brata Alberta Chmielowskiego.

Ponadto w dwóch miejscowościach gminy – w Dziewięcierzu i Podemsczyźnie znajdują się cerkwiska.

Obiekty architektury rezydencjonalnej

W zabytkowej zabudowie Horyńca-Zdroju wyróżnia się skalą tzw. **pałac Ponińskich**. Początki pierwszego założenia dworskiego w Horyńcu sięgają połowy XVII w. Dwór wybudowany został dla Piotra Felicjana Telefusa, podczaszego halickiego i był to parterowy budynek z piętrowym ryzalitem na osi. Z tego czasu zachował się marmurowy portal w sieni łączony stylistycznie przez badaczy z obramieniami w zamku Koniecpolskich w Podhorcach. Dwór ten został rozbudowany i przekształcony w latach 1905-1912 z inicjatywy właściciela Aleksandra Ponińskiego wg częściowo zrealizowanego projektu architekta Teodora Talowskiego. Pierwotny dwór podwyższono o jedno piętro i dobudowano skrzydło boczne. Eklektyczna realizacja tej przebudowy łączy w sobie neogotyckie z neorenesansem. Uwagę zwraca charakterystyczna kamienna fasada z centralnie umieszczonym kolumnowym portykiem, wykuszem zwieńczonym herbem Ponińskich – Łódzia oraz wspomniany marmurowy XVII-wieczny portal we wnętrzu. Po pożarze w 1946r. pałac odbudowano. Zmieniono przy tym nieco formę zewnętrzną, gruntownie przebudowując wnętrza. Obecnie budynek jest własnością prywatną i użytkowany jest jako sanatorium. W sąsiedztwie zachowały się XIX-wieczne budynki dawnego folwarku. W otoczeniu pałacu park z dwoma stawami.

Teatr dworski w Horyńcu-Zdroju był elementem założenia pałacowego. Wybudował go w latach 1843-1846 Leander Piotr Poniński, na życzenie syna Ludwika Nikodema – Miłośnika teatru. W okresie świetności grywały w nim zespoły z Wiednia i Lwowa. Budynek był dwukrotnie niszczone, podczas I wojny światowej i w 1946 r. przez UPA. Odbudowę zakończono dopiero w 1973 r. O dawnej świetności gmachu przypomina klasycystyczna fasada z czterema jońskimi pilastrami i herbem Ponińskich Łódzia w szczycie, na którym widoczne są ślady wojennych zniszczeń. Obecnie w teatrze mieści się Gminny Ośrodek Kultury -organizator słynnych Biesiad Teatralnych – Przeglądów Teatrów Małych Form.

Cmentarze

Na terenie gminy znajduje się łącznie 17 cmentarzy - w tym:

- 9 cmentarzy greko-katolickich w: Krzywem, Podemsczyźnie, Nowym Bruśnie, Starym Bruśnie, Dziewięcierzu, Prusiu, Werchracie i 2 w Radrużu
- 4 cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej w: Nowym Bruśnie, Nowinach Horynieckich, Werchracie i Monastyrze (w obrysie b. klasztoru OO. Bazylianów)
- 2 cmentarze epidemiczne w Nowym Bruśnie (1914-15r.) i Podemsczyźnie (z pół. XIX w.)- 2 cmentarze katolickie w Nowym Bruśnie i Horyńcu.

Cmentarz grekokatolicki w m. Krzywe

Cmentarz grekokatolicki, położony na uboczu w lesie, dawniej przy głównej drodze. Na terenie cmentarza znajdują się częściowo zachowane nagrobki. Od strony zachodniej nagrobek Marii Roberty z Jackowskich Kislinger właścicielki dóbr Krzywe. Na terenie cmentarza położona dzwonnica drewniana, wzniesiona w 1 połowie XIX wieku. Dzwonnica wraz z nagrobkami stanowi pozostałość po dawnym zespole cerkiewno – cmentarnym założonym w 1 połowie XIX stulecia. Budynek reprezentuje typ dzwonnicy z częścią bramną w przyziemiu.

Cmentarz usytuowany przy drodze między przysiółkami Dziewięcierz-Dolina i Dziewięcierz-Moczary. Założony na planie prostokąta. Ogrodzony płotem betonowym. Na rozległym dziewięcierskim cmentarzu zachowało się wiele zabytkowych nagrobków, wśród których wyróżnia się okazały /z czarnego marmuru/ pomnik Józefa Czechowicza zmarłego w 1875r. proboszcza miejscowej parafii grekokatolickiej. Ciekawostką jest liczący kilka grobów z lat 1946-47 mały cmentarzyk. Powstał on w czasie gdy przez kilka powojennych lat oba cmentarze dzieliła granica państwowa z byłym ZSSR.

Dwa cmentarze w Radrużu

Zlokalizowane w pobliżu zespołu cerkiewnego pw. Św. Paraskewy – wpisane do rejestru zabytków. Radruż - cmentarze o pow. 0,55 ha i 0,16 ha usytuowane są w pobliżu cerkwi po obu stronach drogi wraz z fragmentem murowanego ogrodzenia o nieczytelnych układach, zawierających nagrobki w formie krzyży oraz rzeźbę nagrobną i bogaty drzewostan. Są cennym zbiorowiskiem bruśnieńskich wyrobów kamieniarskich.

Cmentarz grekokatolicki w Podemsczyźnie

Cmentarz usytuowany na północ od wsi przy drodze do Nowego Brusna. Założony na planie wydłużonego prostokąta o pow. ok. 0,45 ha na lekkim wzniesieniu. Teren porośnięty drzewami i krzewami. Cmentarz założony został w 2 połowie XIX w. Zachowało się ok. 200 nagrobków, datowanych na koniec XIX i początek XX w. pochodzących z tzw. kamieniarki bruśnieńskiej o

różnych formach, z których najstarszymi są proste, kamienne krzyże pokryte inskrypcjami. Licznie występują tu krzyże na cokołach oraz nagrobki figuralne.

Cmentarz greckokatolicki w Prusiu

Cmentarz znajduje się w środku wsi naprzeciw drewnianej cerkwi. Założony na planie prostokąta z aleją pośrodku. Utworzony w I połowie XIX w. Zachowało się w nim ok.40 nagrobków reprezentujących głównie „kamieniarkę bruśnieńską” Przeważają nagrobki w formie kamiennych krzyży, z wyrytymi inskrypcjami oraz tzw. „figury” tj. krzyże ozdobione rzeźbami figuralnymi z początku XX w.

Cmentarz greckokatolicki w Nowym Bruśnie

Charakteryzują go pomniki wykonane przez artystów - kamieniarzy bruśnieńskich. Cmentarz greckokatolicki wraz ze znajdującą się nieopodal cerkwią tworzą unikatowy zespół cerkiewno-cmentarny.

Cmentarz w Starym Bruśnie

Cmentarz znajduje się w lesie, nieopodal miejsca, w którym niegdyś istniała wieś Stare Brusno. Znajdują się tu dziesiątki kamiennych nagrobków z początków XIX wieku. Są tu prymitywne ciosane krzyże oraz bogato rzeźbione, artystyczne nagrobki, będące wspaniałym przykładem rozwoju wytwórczości bruśnieńskich kamieniarzy.

Cmentarz rzymskokatolicki i grekokatolicki – Werchrata

Znajdują się tu mogiły żołnierzy poległych w 1939r. oraz groby mieszkańców poległych z rąk UPA. Wschodnia część cmentarza posiada liczne nagrobki zabytkowe pochodzące z tzw. kamieniarki bruśnieńskiej. Można zauważyć wyraźną granicę przebiegającą pomiędzy nagrobkami Ukraińców i Polaków.

Cmentarz w Horyńcu-Zdroju.

W starszej części cmentarza znajduje się wiele interesujących krzyży, figur i nagrobków, wykonanych przez artystów z ośrodka kamieniarskiego w Bruśnie Nowym. Nad nekropolią dominuje kaplica-mauzoleum Ponińskich, powstała na początku XX w. według projektu Teodora Talowskiego. W kwaterze wojennej stoi pomnik z 1928 r., wykonany przez Grzegorza Kuźniewicza, poświęcony pamięci żołnierzy poległych podczas walk polsko-ukraińskich w latach 1918-1919. Obelisk obok upamiętnia żołnierzy poległych w 1946 r. w walkach z UPA.

WYKAZ OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU PODKARPACKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW W PRZEMYŚLU - GMINA HORYNIEC – ZDRÓJ

Tabela.13. wykaz obiektów wpisanych do rejestru Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

HORYNIEC - ZDRÓJ			
L.p.	Nazwa zabytku	Nr wpisu do rejestru	Nr działki ewidencyjnej
1.	Cmentarz Wojenny - Mauzoleum Wojenne - Pomnik Wolności	A-961 (19.09.1990)	1892
2.	Cmentarz komunalny, k. XVIII w - Dwie bramy wejściowe 1 poł. XIX w. - Nagrobek Anieli z Ropskich Jaskulskiej; - Nagrobek z żeliwnym krzyżem; - Zespół nagrobków - kaplica – mauzoleum rodziny Ponińskich, pocz. XX,	A-159 (03.11.1986) A-1382 (19.02.2016) B-896 (26.02.2018) B-896 (26.02.2018) A-159 (03.11.1986) A-159 (03.11.1986)	1892

3.	Zespół klasztorny Franciszkanów 2 poł. XVIII, - kościół p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP - klasztor	A-292 (31.10.1949)	1987 1206 1207
4.	Dawna kaplica dworska – obecnie część Kościoła p.w. bł. Jakuba Strzemię	A-32 (20.06.2001)	1878
5.	Teatr Dworski	A-198 (29.05.1968)	2292/2
6.	Zespół Pałacowy - Parkowy - pałac, XVII, 1905-12, po 1962 - oficyna, XIX - park pałacowy, pocz. XIX	A-1585 (11.07.1991)	2374
7.	Park Zdrojowy XIX/XX, 1920	A-548 (8.04.1993)	1359 1876 1861/1
<u>RADRUŻ</u>			
1.	Zespół cerkwi greko-kat. p. w. św. Paraskewii, XVI-XIX, - cerkiew, drewniana, 1583 - dzwonnica, drewniana, XVII - cmentarz cerkiewny - 2 cmentarze greko-kat., obok cerkwi - dom diaka, XVII-XIX - ogrodzenie z bramami, XVII - budynek „Proświta”, 1930 - otoczenie zespołu	A-435 (10.05.1960 i 15.12.1986) A-421 (14.06.2010) A-421 (14.06.2010) A-421 (14.06.2010) A- 912 (08.10.2012)	235 177 232 171/4 175/1 235 235 235 235
2.	Elementy wyposażenia oraz polichromia cerkwi p.w. św. Paraskewii	B-475 (23.11.2011)	235
3.	Elementy wyposażenia cerkwi p.w. św. Paraskewii	B-544 (02.08.2012)	235
4.	Cerkiew greckokatolicka p. w. św. Mikołaja, ob. kaplica rzymskokatolicki p. w. Matki Boskiej Śnieżnej w Radrużu, 1930-31	A-33 (22.08.2001)	261
<u>DZIEWIĘCIERZ</u>			
1.	Pozostałości zespołu cerkiewnego poł. XVIII w Dziewięcierzu-Moczarach:	A-1416 (12.08.2016)	171

	- fundamenty cerkwi p. w. Podniesienia Krzyża, 1837039 - pozostałości budynku kostnicy, poł. XVIII - pomnik misyjny, 1927 - cmentarz cerkiewny - ogrodzenie z 2 bramami i 4 kapliczkami, mur., poł. XVIII		
2.	Cmentarz gr.-kat. Obecnie komunalny w Dziewięcierzu	A-1281 (12.09.1990)	171
<u>WERCHRATA</u>			
1.	Cmentarz gr.-kat. w Werchracie	A-371 (10.09.1990)	
2.	Pozostałości dawnego klasztoru Bazylianów w nieistniejącej miejscowości Monastyr, ob. Werchrata - piwnice - ogrodzenie z bramami - cmentarz wojenny z I wojny światowej - cmentarz ukraiński	A-1513 (02.08.1993)	708/1 708/2
<u>NOWINY HORYNIECKIE</u>			
1.	Kaplica drewniana p. w. Świętego Antoniego z otoczeniem leśnym	A-40 (21.09.2001)	673
<u>NOWE BRUSNO</u>			
1.	Pomnik Niepodległości w Nowym Bruśnie	A-1224 (18.02.2014)	2565/21 2565/2
2.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Św. Paraskewy drewniana, poł. XVIII w.	A-223 (12.06.1987)	365
3.	Cmentarz gr.-kat. w Nowym Bruśnie, pocz. XIX w.	A-392 (15.11.1990)	364 365
4.	Cmentarz gr.-kat w Starym Bruśnie, 1 poł. XIX w.	A-167 (15.12.1986)	183
<u>PRUSIE</u>			
1.	Cerkiew gr.-kat., ob. kościół rzym.-kat., drewniana, 1888 Dzwonnica drewniana	A-243 (19.08.1987)	206
2.	Cmentarz gr.-kat. w Prusiu, 1 poł. XIX w.	A-391 (21.10.1990)	263
<u>WÓŁKA HORYNIECKA</u>			

1.	Zagroda nr 19: - dom, drewniany, k. XIX - budynek gospodarczy, drewniany, ok. 1920	A-1441 (10.02.2017)	254
<u>KRZYWE</u>			
1.	Drewniana dzwonnica cerkiewna wraz z cmentarzem gr.-kat. w miejscowości Krzywe	A-134 (7.11.2005)	123
<u>PODEMSZCZYŻNA</u>			
1.	Cmentarz greko-kat., 2 poł. XIX	A-394(29.12.1990)	26

Kapliczki i krzyże przydrożne

Kapliczki i krzyże przydrożne stanowią w uwarunkowaniach gminy Horyniec - Zdrój jeden z lepiej zachowanych elementów Dziedzictwa Kulturowego. Jest to tym bardziej cenne, że usytuowanie szeregu kapliczek lub krzyży jest dziś jedynym świadectwem przebiegu w przeszłości sieci drogowej lub usytuowania nieistniejących już układów osadniczych. Kapliczki i krzyże przydrożne na terenie gminy niemal wyłącznie stanowią wyroby „bruśnieńskiej szkoły kamieniarskiej” (z lokalnych złóż wapienia) prezentujące niejednokrotnie b. wysoki poziom artystyczny. Do rzadkości należą krzyże drewniane lub żelazne - te drugie jeżeli już, to w powiązaniu z postumentem kamiennym.

Place zabaw

Doskonałym miejscem do rekreacji na terenie Gminy Horyniec-Zdrój są nowoczesne place zabaw dla dzieci, wyposażone w urządzenia spełniające wszystkie aktualne wymogi i posiadające obowiązujące atesty bezpieczeństwa.

Jeden z placów zabaw mieści się przy Szkole Podstawowej w Horyńcu – Zdroju. Znajdują się tu urządzenia dostosowane do potrzeb najmłodszych użytkowników. Plac zabaw składa się z następujących elementów: zjazdu linowego, linarium, huśtawek, karuzeli oraz zestawu zabawowego ze zjeżdżalnią. Obiekt jest ogólnodostępny 7 dni w tygodniu.

Kolejny plac zabaw znajduje się w Parku Zdrojowym, w otoczeniu zieleni, w cichej i spokojnej części kompleksu parkowego, zapewniającej bezpieczeństwo najmłodszym. Mogą tu spędzać czas dzieci z różnych grup wiekowych. Plac zabaw zapewnia bezpieczną zabawę i aktywny wypoczynek oferując huśtawki, zjeżdżalnię, ściankę wspinaczkową, karuzele i wiele innych atrakcji. Nieopodal znajduje się stół do tenisa stołowego oraz stół do piłkarzyków.

Przy Szkole Filialnej w Werchracie, gm. Horyniec-Zdrój, mieści się duży, nowoczesny plac zabaw, składający się z huśtawek, skoczków, linarii, karuzeli i zestawu zabawowego ze zjeżdżalnią. Miejsce to jest ogólnodostępne dla wszystkich dzieci terenu gminy.

Plac Zabaw na Osiedlu Jana III Sobieskiego. Powstał w 2018 r. w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2017-2020. Jest to idealne miejsce zabaw dla dzieci, które mają

szansę spotykania się w gronie rówieśników i nawiązywania nowych znajomości. Powstanie placu zabaw przyczyniło się również do promowania wśród najmłodszych mieszkańców zdrowego trybu życia i aktywności na świeżym powietrzu.

Plac zabaw przy Świetlicy w Radrużu to jeden z najnowszych placów zabaw na terenie Gminy Horyniec- Zdrój. Powstał w 2019 r., w ramach Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2017- 2020. Plac zabaw stał się miejscem zintegrowanych spotkań w głównej mierze najmłodszych mieszkańców ale również przyczynił się do integracji osób dorosłych. W jego skład wchodzi następujące elementy: zestaw zabawowy ze zjeżdżalnią, huśtawka podwójna wahadłowa, huśtawka wagowa, karuzela oraz zjazd linowy.

Strefy aktywności

Gmina Horyniec-Zdrój w roku 2018 utworzyła otwartą strefę aktywności w wariantcie rozszerzonym. Zewnętrzna siłownia została wybudowana na ul. Jana III Sobieskiego, tuż obok przedszkola w Horyńcu-Zdroju. W jej skład wchodzi następujące urządzenia: biegacz, drabinka, orbitrek, wioślarz, wahadło i stepper na słupie, twister, prasa nożna, wyciskanie siedząc, wyciąg górny, drabinka wielofunkcyjna, sprawnościowy plac zabaw dla dzieci: linarium stożek, zestaw Orbis, kółko i krzyżyk, a także strefa relaksu: stolik do gry w szachy i chińczyka. Siłownia zewnętrzna jest miejscem ogólnodostępnym, przeznaczonym dla wszystkich: dorosłych, dzieci, młodzieży oraz seniorów, zarówno tych w pełni sprawnych ruchowo jak i tych, którym większa aktywność fizyczna będzie bardzo przydatna z punktu widzenia zdrowotnego. Otwarte Strefy Aktywności to miejsce przeznaczone do spotkań i rekreacji dla wszystkich grup wiekowych.

Kolejne Strefy Aktywności Fizycznej powstały w Parku Zdrojowym oraz na nowo wybudowanym Trakcie spacerowym w Dzielnicy Uzdrowskiej w 2019r. w ramach zadania: Rozbudowa i wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowskiej na terenie uzdrowska Horyniec- Zdrój, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Osi Priorytetowej nr VI „Spójność Przestrzenna i Społeczna” Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014- 2020”.

Ścieżka zdrowia w Parku Zdrojowym w Horyńcu- Zdroju – biegnie wzdłuż urządzonej alejki spacerowej równoległe do potoku Papiernia. Rozmieszczone są tam urządzenia takie jak: zestaw brzuch, zestaw do przeskakowania, zestaw do pompek, drabinka pozioma, równoważnia, pomost ruchomy, zestaw do podciągania, poręcz gimnastyczne.

Zewnętrzna siłownia zlokalizowana na Trakcie Turystyczno- Spacerowym w Dzielnicy Uzdrowskiej w Horyńcu- Zdroju składa się z urządzeń takich jak: duże koło obrotowe z pylonem, biegacz z pylonem, expander z pylonem, ławka pozioma z pylonem, orbitrek z pylonem, wyciskanie w pozycji siedzącej. Z siłowni plenerowej może korzystać każdy. To połączenie aktywności fizycznej z przebywaniem na świeżym powietrzu.

Na terenie gminy znajduje się pełnowymiarowy stadion sportowy wraz z zapleczem socjalnym, trybunami i boiskiem sportowym. Stadion powstał w 1975 r.

W Horyńcu-Zdroju, przy Szkole Podstawowej od 2012 r. funkcjonuje ogólnodostępne boisko sportowe „Orlik 2012”. Znajduje się tam boisko do gry w piłkę nożną, koszykówkę i siatkówkę oraz kort tenisowy. Orlik czynny jest od marca do końca listopada.

Szlaki ścieżki turystyczne na terenie gminy Horyniec-Zdrój.

Ścieżki i szlaki turystyczne:

- Ścieżka przyrodniczo-kulturowa „Horyniec - Nowiny-Horynieckie” /8km/
- Ścieżka przyrodniczo-kulturowa „Dębisko-Kruszyna” /10km/
- Szlak im. Brata Alberta /47km/
- Szlak Po bunkrach Linii Mołotowa/52,5 km/
- Terenowy szlak rowerowy „Nad Brusienką” /30 km/

Ścieżka przyrodniczo-kulturowa „Horyniec- Nowiny- Horynieckie” - ścieżka została przygotowana i otwarta wiosną 1998 r. staraniem Zarządu Parków Krajobrazowych w Przemyślu. Rozpoczyna się od przystanku PKS w centrum Horyńca-Zdroju i tu też się kończy. Prowadzi przez tereny położone na północny wschód od Horyńca-Zdroju, przez Miasteczko i Las Puchary do kaplicy w Nowinach Horynieckich, skąd wraca do Horyńca. Na trasie ścieżki znajduje się 6 przystanków oznakowanych tablicami, na których umieszczono informacje dotyczące okolicznego środowiska przyrodniczego. Ścieżka oznakowana jest białoczerwonymi kwadracikami i na odcinku od klasztoru Franciszkanów do kaplicy w Nowinach Horynieckich, pokrywa się z przebiegiem szlaku turystycznego im. Brata Alberta (znaki zielone).

Od centrum Horyńca-Zdroju ścieżka biegnie drogą w kierunku Werchraty (ul. Wojska Polskiego), do części zwanej Miasteczko i klasztoru Franciszkanów. Od osiedla kieruje się wiejską drogą na północny wschód, mija płytką dolinkę i wchodzi w las zwany Puchary. Początkowo prowadzi utwardzoną drogą leśną, do jej ostrego załomu. Tu skręca w prawo i dalej podąża leśnymi drózkami. Mija podmokły las olszynowy pełen mokradeł i wodnych zastoisk. W okolicy 60-letnie olchy czarne, dorodne buki i graby, a w runie bogactwo różnych gatunków roślin pospolitych jak i chronionych. Dalej prowadzi krajem lasu i łąk, a potem znowu wchodzi w las porastający obszerną wysoczyznę wzniesioną 280 - 310 m. W otoczeniu piękny drzewostan bukowy o charakterze podgórskiej buczyny karpackiej, przemieszany z sosną, brzozą i grabem. Ścieżka doprowadza do linii kolejowej Jarosław - Hrebenne i małej dolinki ze strugą krystalicznie czystej wody potoku Słotwina. Dróżka przechodzi pod wiaduktem kolejowym. Po przeciwnej stronie urokliwy zakątek tzw. Słotwina. U podnóża zalesionego wzniesienia Buczyna, w charakterystycznej niecce, mała polanka, na jej skraju kaplica Matki Bożej w Nowinach Horynieckich, będąca od wieków miejscem szczególnego kultu. Na zboczach niecki wybija kilka silnych źródeł tworzących typowe dla Roztocza wywierzyisko. Ścieżka skręca na południowy zachód i wprowadza ponownie w kompleks leśny Puchary. Po około 3 km dociera do drogi Horyniec-Zdrój - Nowiny Horynieckie. Na skraju lasu drewniany krzyż zwany Jeleń, z wyrzeźbioną w drewnie głową jelenia. Według podania, podczas jednego z polowań król Jan III Sobieski, miał tu zastrzelić okazałego jelenia. Tu kończy się wędrówka przez lasy. Znaki wiodą dalej drogą do Horyńca Zdroju (około 2 km). Ścieżka ma długość około

10 km i terenowo jest bardzo łatwa, doskonale nadaje się do przejazdu rowerem. Na jej przejście potrzeba 3-4 godziny.

Ścieżka przyrodniczo-kulturowa „Za Niwą” zlokalizowana jest w Horyńcu - Zdroju. Poprowadzona w kształcie pętli, rozpoczyna się i kończy za obiektem "Uzdrowisko Horyniec spółka z o.o." Długość ścieżki- ok. 3,5 km, czas przejścia od 1,5-2 godzin. Wędrując po wytyczonej trasie poznajemy biologię i znaczenie drzew. Dla kuracjuszy ścieżka pełni również funkcję rekreacyjno-zdrowotną. Na jej trasie ustawiono ławki, przy których umieszczono tablice z opisami znajdujących się w pobliżu ciekawostek przyrodniczych. Ciekawym miejscem na ścieżce jest przystanek opisujący ekoton czyli strefę przejściową pomiędzy terenami otwartymi a lasem zwaną często okrajkiem. Możemy tutaj prześledzić zmieniający się układ roślinności i zwierząt przenikających się wzajemnie w dwóch środowiskach i na ich styku.

Szlak im. św. Brata Alberta został wyznaczony w 1990 r., odnowiony i częściowo zmieniony w 1998 r. Prowadzi przez najpiękniejsze okolice tej części Roztocza i miejsca upamiętnione pobytem św. Brata Alberta oraz siostry bł. Bernardyny Jabłońskiej. Szlak im. Brata Alberta rozpoczyna się w Horyńcu Zdroju i wiedzie przez Dziewięcierz, Werchratę, Monasterz, Wielki Dział i Jacków Ogród do Narola. Znakowany jest kolorem zielonym. Całkowita długość szlaku wynosi około 43 km, a czas potrzebny na jego przejście zamyka się w granicach 12 - 14 ! godzin. Odcinek szlaku znajdujący się w granicach gminy, od Horyńca - Zdroju do Monasterza, ma długość około 23 km. Na jego przejście potrzeba 7-8 godzin.

Szlak po bunkrach Linii Mołotowa

Linia Mołotowa to liczący 1300 km pas radzieckich umocnień, budowany w latach 1940–1941 wzdłuż linii demarkacyjnej, która stanowiła nową granicę państwową między Związkiem Radzieckim a III Rzeszą. Na terenie gminy Horyniec-Zdrój linia z umocnieniami ma długość 52,2 km. Fortyfikacje w rejonie Horyńca - Zdroju należały do Raworuskiego Rejonu Umocnionego. Składały się na nie okopy, rowy przeciwczołgowe, zasieki przeciwpiechotne, schrony ziemno-drewniane i żelbetonowe. Do naszych czasów, jako zabytki, przetrwały tylko schrony żelbetonowe. Szlak Linii Mołotowa znajduje się na trasie niebieskiego szlaku turystycznego. W granicach gminy Horyniec-Zdrój zachowane są zgrupowania betonowych schronów w rejonie:

- wzniesienia Hrebcianka w pobliżu Polanki Horynieckiej i Starego Brusna,
- Nowego Brusna ,
- Podemszczyny,
- Dziewięcierza - Sopotu.

W sumie na terenie gminy zachowanych jest 23 betonowych schronów bojowych. Schrony stanowią obiekty 2-3-kondygnacyjne. Wyposażone były pierwotnie w 1-2 działa oraz 1-6 ciężkich karabinów maszynowych. Jeden z bunkrów jeszcze do 1997r. posiadał dobrze zachowaną armatę radziecką zabraną do Muzeum Wojska Polskiego. Bunkry stanowiącą współcześnie przykład fortyfikacyjnej sztuki obronnej z połowy XX w.

Terenowy szlak rowerowy „Nad Brusienką” - Czerwony szlak rowerowy "Nad Brusienką" to licząca 30 kilometrów, dość trudna trasa rowerowa. Szlak jest wybitnie terenowy, biegnie gruntowymi, a miejscami silnie piaszczystymi, leśnymi drogami. Ogólny przebieg szlaku: Horyniec-Zdrój, stacja kolejowa (0,0 km) - Podemszczyzna (6,7 km) - Stare Brusno (11,8 km) - Nowe Brusno (13,6 km) - Polanka Horyniecka (14,1 km) - Nowiny Horynieckie (25,6 km) - Horyniec-Zdrój/Miasteczko, klasztor (29,9 km).

Atrakcje na szlaku:

1. Horyniec Zdrój - park zdrojowy, klasztor, kościół
2. Linia Mołotowa - schrony bojowe
3. Stare Brusno, Nowe Brusno, Polanka Horyniecka - cerkwie, stare cmentarze grekokatolickie
4. Nowiny Horynieckie - cudowne źródło, kapliczka Matki Boskiej, "Świątynia Słońca"
5. Liczne krzyże bruśnieńskie na cmentarzach i przy drogach
6. Widoki.

Szlak dla miłośników kolarstwa górskiego i jazdy typu offroad. Szlak o szczególnych walorach dziedzictwa kulturowego.

4.7 Społeczeństwo obywatelskie

4.7.1. Organizacje pozarządowe

Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Horynieckiej powstało z inicjatywy osób zainteresowanych społeczną działalnością na rzecz gminy Horyniec-Zdrój. Stowarzyszenie zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w dniu 17.09.2004r. Obecnie liczy już 40 członków. Władzami stowarzyszenia są: Walne Zebranie, Zarząd i Komisja Rewizyjna. Działalność stowarzyszenia i jego organów reguluje statut i uchwalane przez Walne Zebranie regulaminy. Stowarzyszenie opiera swą działalność na pracy społecznej członków. Celem organizacji jest podejmowanie różnych inicjatyw na rzecz horynieckiej społeczności. Jednym z pierwszych, ważnych przedsięwzięć jest wydawanie lokalnej gazety, w której zarówno mieszkańcy jak i przyjezdni znajdą wiele ciekawych tematów.

Związek Międzygminny „Ziemia Lubaczowska”, który tworzą gminy znajdujące się w powiecie lubaczowskim: Gmina Horyniec Zdrój, Gmina Lubaczów, Miasto Lubaczów, Gmina Stary Dzików, Gmina Wielkie Oczy, Gmina Cieszanów, Gmina Narol, Gmina Oleszyce. Związek ma na celu integrację oraz gospodarczy i kulturowy rozwój gmin z powiatu lubaczowskiego, dąży do rozwijania, eksponowania i wykorzystywania zasobów gospodarczych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych swej ziemi.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej”, które jest stowarzyszeniem działającym a terenie gmin Cieszanów, Horyniec-Zdrój, Lubaczów, Narol, Oleszyce, Stary Dzików, Wielkie Oczy oraz Miasta Lubaczów położonych w powiecie lubaczowskim, województwie podkarpackim. Celem stowarzyszenia jest aktywny, zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców, który możliwy jest do osiągnięcia, poprzez zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD oraz wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców. LGD „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej” jest stowarzyszeniem, realizującym wybrane cele strategiczne, wynikające z uwarunkowań obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju oraz przeprowadzonych konsultacji społecznych

Stowarzyszenie Akademia Ruchu

Stowarzyszenie Akademia Ruchu jest stowarzyszeniem zwykłym, które zostało założone w lutym 2021 (wpis do rejestru starosty był w marcu). W jego skład wchodzi osoby, które na co dzień pracują jako instruktorzy tańca, niejednokrotnie w swojej pracy organizowały zajęcia artystyczno-ruchowe dla dzieci i młodzieży (np. Wakacjada, Kolorowe Ferie, W poszukiwaniu zajęcia – zajęcia plastyczne) zdobywając tym samym doświadczenie.

Zostało zawiązane na czas nieokreślony. Działa na podstawie regulaminu oraz przepisów Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach.

Działalność stowarzyszenia opiera się na pracy społecznej wszystkich członków. Mogą je również wspierać ochotniczo i bez pobierania wynagrodzenia osoby niebędące jego członkami (wolontariusze).

Celem Stowarzyszenia jest m.in.:

- a) organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej, edukacyjnej, sportowej, charytatywnej,
- b) upowszechnianie ruchu tanecznego poprzez prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej,
- c) organizowanie, propagowanie i popularyzowanie tańca, jako formy ruchu, motywacji, wypoczynku i stylu życia w ośrodkach kultury, szkołach tańca i innych obiektach, w których prowadzona jest działalność sportowa, oświatowa, kulturalna, zdrowotna i rekreacyjna,
- d) oddziaływanie w zakresie wychowania estetycznego, podnoszenia poziomu kultury i obyczajowości życia codziennego i form towarzyskich oraz rozwijanie aktywności społecznej, zamiłowań, wrażliwości kulturalnej i artystycznej,
- e) rozwijanie uzdolnień taneczno-muzycznych dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów, pogłębianie działalności artystycznej, oświatowej i wychowawczej,
- f) upowszechnianie i stwarzanie warunków dla rozwoju artystycznego i sportowego dla wszystkich grup wiekowych,
- g) działalność wspierająca budowanie więzi międzypokoleniowych w społeczeństwie,

Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez:

- a) organizowanie wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, promocyjnych,
- b) organizowanie całokształtu działań ruchu tanecznego oraz wynikającej z niego problematyki
- c) organizację szkoleń, konferencji, prelekcji,
- d) opiekę nad zabytkami,
- e) wydawanie albumów, książek, czasopism, broszur oraz materiałów promocyjnych związanych z celami Stowarzyszenia,
- f) współpracę z administracją rządową, samorządami, organizacjami pozarządowymi, sektorem gospodarczym oraz środkami masowego przekazu.
- g) promocję i organizację wolontariatu.

5. Zasoby techniczne

5.1 Drogi

Nawierzchnia sieci dróg znajdujących się na terytorium gminy Horyniec-Zdrój jest stale ulepszana. Niemniej jednak interwencji wymagają zarówno drogi znajdujące się w zarządzie gminnym jak również drogi wyższych kategorii. W związku z nową perspektywą finansową środków unijnych gmina Horyniec-Zdrój w celu polepszenia stanu sieci dróg na terenie gminy zamierza aplikować o środki zewnętrzne na ten cel. W związku z ograniczonymi możliwościami finansowymi gminy jest to jedyny sposób na polepszenie właściwości jezdnych poszczególnych dróg gminnych, oraz na kompleksowe rozwiązanie problemu nieprzejezdności dróg.

Podstawowy układ drogowy gminy tworzą drogi publiczne 3-ch kategorii:

- wojewódzkiej - droga nr 867 Sieniawa – Hrebenne,
- powiatowej - 12 dróg ,
- gminnej - 32 drogi .

Elementem nadrzędnym całego układu jest droga wojewódzka nr 867 Sieniawa -Hrebenne, przez: Oleszyce - Lubaczów - Horyniec Zdrój – Werchratę - Prusie. Długość drogi w obszarze gminy wynosi 23,793 km - na odcinku Prusie-Hrebenne droga została przebudowana w roku 2014. Podstawowym mankamentem funkcjonalnym drogi w obszarze gminy jest jej przebieg przez centrum uzdrowiska Horyniec - Zdrój i wynikający stąd dezyderat planistyczny budowy obwodnicy uzdrowiska.

Szerokość pasa drogowego jest zmienna i waha się od 16,0 do 24,5 m. Jezdnia 1-pasmowa z 2-ma pasami ruchu o szerokości 7,0 m. Ważna funkcjonalnie droga powiatowa nr 531 Płazów - Podemszczyzna (przez Nowe Brusno) wiążąca układy 2 dróg wojewódzkich nr 867 z 865 (Jarosław - Bełżec) na odcinku Nowe Brusno - Podemszczyzna ma charakter kamienny i jest słabo przejezdna.

W aspekcie urbanistycznym ramy układu drogowego gminy tworzą ciągi funkcjonalne 3 dróg:

- wojewódzka nr 867 Sieniawa – Horyniec Zdrój - Werchrata – Hrebenne,
- powiatowa nr 348 Narol - Wola Wielka – Werchrata,
- ciąg funkcjonalny Cieszanów – Horyniec-Zdrój tworzony przez 3 drogi powiatowe:
- 354 Cieszanów - Nowe Brusno,
- 351 Płazów - Podemszczyzna (na odcinku Nowego Brusna),
- 357 Nowe Brusno – Horyniec - Zdrój.

Układ w/w dróg wiąże ze sobą 3 ośrodki gminne w woj. podkarpackim: Narol, Cieszanów i Horyniec-Zdrój oraz 2 w woj. lubelskim : Bełzec i Lubycza Królewska, stanowiące bazy wypadowe w Rostocze Wschodnie dla ruchu turystycznego.

5.2 Połączenia kolejowe

Przez Horyniec – Zdrój przebiega **Linia kolejowa nr 101** - linia kolejowa przebiegająca od stacji Munina do stacji Hrebenne. Z niewielkimi zmianami stanowi część dawnej Kolei Jarosławsko–Sokalskiej. Stanowiła ona odgańlenie na północ od zbudowanej w końcu lat 50. XIX w. Cesarsko-Królewskiej Uprzywilejowanej Galicyjskiej Kolei Arcyksięcia Karola Ludwika z Krakowa do Lwowa. Ma długość 83 km, jest jednotorowa i niezelektryfikowana. Leży głównie w woj. podkarpackim, z końcowym odcinkiem na obszarze woj. lubelskiego.

Tu kończą bieg jeżdżące z Jarosławia szynobusy, dalej pociągi kursują (do Zamościa/Lublina) już tylko w okresie długiego weekendu majowego oraz w okresie wakacji szkolnych. Dalsza część trasy przebiega przez zalesione tereny Rostocza Wschodniego.

5.3 Mieszkalnictwo i inwestycje

Zasoby mieszkaniowe gminy Horyniec – Zdrój stanowią niecałe 9% ogółu zasobów mieszkaniowych powiatu lubaczowskiego. Natomiast z analizy zasobów mieszkaniowych gminy wynika, że w ośrodku gminnym w Horyńcu-Zdroju skoncentrowane jest blisko 40% ogółu zasobów mieszkaniowych gminy. Pod względem tzw. wskaźnika zagęszczenia osób na mieszkanie i na 1 izbę, gmina Horyniec – Zdrój legitymuje się wskaźnikami zbliżonymi do średniej powiatowej i wojewódzkiej. Pod względem średniej powierzchni użytkowej mieszkania oraz powierzchni użytkowej mieszkania przypadającej na 1 osobę, wskaźniki gminne są wyższe od średniej powiatowej i wojewódzkiej. Powyższe różnice dają się łatwo wytłumaczyć na przykładzie miasta Lubaczowa (poz.3), w mieście znaczny udział ogółu zasobów mieszkaniowych stanowi zabudowa wielorodzinna o znacznie wyższych wskaźnikach zagęszczenia niż w terenach rolniczych. Podobne analogie dotyczą wskaźników wojewódzkich.

Tabela 14. Zasoby mieszkaniowe.

Zasoby mieszkaniowe		
ogółem		
mieszkania	-	1435
izby	-	5992
powierzchnia użytkowa mieszkań	m2	118928
na wsi		
mieszkania	-	1435
izby	-	5992
powierzchnia użytkowa mieszkań	m2	118928
Budynki mieszkalne w gminie		
ogółem	-	1160
Zasoby mieszkaniowe - wskaźniki		
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	m2	82,9
przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	m2	24,1
mieszkania na 1000 mieszkańców	-	291,0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

5.4. Gazownictwo, energetyka i ciepłownictwo

Zaopatrzenie w energię jest istotnym czynnikiem niezbędnym dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa. Zużywanie energii wywiera jednak mniej lub bardziej szkodliwy wpływ na środowisko naturalne, a największy spośród wszystkich rodzajów działalności człowieka. Jest to skutkiem zarówno ogromnej ilości użytkowanej energii, jak i istoty przemian energetycznych, którym energia musi być poddawana w celu dostosowania do potrzeb konkretnych odbiorców.

Horyniec-Zdrój należy do gmin wiejskich o średniej wielkości, liczba ludności w gminie wynosi około 5 tysięcy. Podobnie jak wiele innych gmin w Polsce, Horyniec-Zdrój boryka się z wieloma problemami technicznymi, ekonomicznymi, środowiskowymi i społecznymi we wszystkich dziedzinach własnego funkcjonowania. Jedną z istotnych dziedzin funkcjonowania gminy jest gospodarka energetyczna czyli zagadnienia związane z zaopatrzeniem w energię oraz jej użytkowaniem i gospodarowaniem na terenie gminy.

System ciepłowniczy

W celu rozpoznania systemu produkcji i zaopatrzenia w ciepło w gminie Horyniec-Zdrój przeprowadzono badania ankietowe w Urzędzie Gminy Horyniec-Zdrój oraz analizę danych statystycznych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny oraz Bazę Danych Regionalnych GUS.

Przeprowadzane badania wykazały brak centralnego systemu produkcji i dystrybucji ciepła, obejmującego skupiska domów mieszkalnych i gospodarstw, obiektów usługowych i przemysłowych w poszczególnych miejscowościach gminy Horyniec-Zdrój. Odpowiedzi udzielone w ankietach wskazują, iż produkcja ciepła w obiektach każdego rodzaju ma miejsce w ramach kotłowni zlokalizowanych w tych obiektach. Wyprodukowane ciepło nie jest rozprowadzane do innych obiektów.

Wiejski charakter Gminy Horyniec-Zdrój decyduje o specyficznych miejscach (obektach) poza zabudową mieszkaniową, którym należy zapewnić komfort cieplny. Do takich obiektów zaliczamy Domy Pomocy Społecznej, Gminne Ośrodki Zdrowia, budynki Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Świetlice, które występują prawie we wszystkich miejscowościach Gminy.

Na terenie Gminy występują dwie szkoły o większych kubaturach i gimnazjum, które muszą zapewnić edukację ludności całej gminy.

Budynki mieszkalne w Gminie Horyniec-Zdrój można podzielić na dwie zasadnicze grupy w zależności od rodzaju ogrzewania powierzchni użytkowej. Pierwszą grupą są mieszkania ogrzewane od początku starymi już piecami typowymi dla obszarów wiejskich. Charakterystyka tej grupy została krótko przedstawiona w poniższej tabeli.

5Tabela 15. Mieszkania ogrzewane piecami.

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Wartość
mieszkania ogółem	mieszkanie	861
powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem	m2	60 204,0
mieszkania zamieszkane stale	mieszkanie	842
powierzchnia użytkowa mieszkania zamieszkane stale	m2	59 193,0
ludność w mieszkaniach zamieszanych stale	osoba	3 154

Źródło: Opracowanie wg danych GUS

Druga grupa mieszkań zaopatrywana jest w ciepło za pomocą instalacji centralnego ogrzewania wyposażoną indywidualny kocioł zasilany paliwem gazowym, węglowym lub biomasowym oraz grzejniki w poszczególnych pomieszczeniach (izbach), do których ciepła woda grzewcza doprowadzana jest systemem przewodów rurowych. Charakterystyka tej grupy mieszkań zawarto poniżej.

Tabela 16. Mieszkania z centralnym ogrzewaniem.

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Wartość
mieszkania ogółem	mieszkanie	797
powierzchnia użytkowa mieszkań ogółem	m ²	80 965,0
mieszkania zamieszkane stale	mieszkanie	796
powierzchnia użytkowa mieszkań zamieszkane stale	m ²	80 910,0
ludność w mieszkaniach zamieszanych stale	osoba	3 750

Źródło: Opracowanie wg danych GUS

System gazowniczy

Na terenie miejscowości Horyniec-Zdrój znajduje się sieć gazowa, która w chwili obecnej zasila sanatoria Uzdrowisko Horyniec oraz CRR KRUS, budynki użyteczności publicznej oraz budynki indywidualne wzdłuż ulic Mickiewicza, Kolejowej, Wojska Polskiego oraz osiedla Dąbrowskiego. Gmina posiada również dokumentację projektową obejmującą teren Horyńca-Zdroju. W najbliższym czasie planowana jest dalsza rozbudowa sieci na terenie całej gminy Horyniec-Zdrój.

System elektroenergetyczny

Zaopatrzenie w energię elektryczną na obszarze Gminy Horyniec-Zdrój zapewnia PGE Dystrybucja Zamość Sp. z o.o. Na podstawie dostarczonych danych można jednoznacznie stwierdzić, że obszar jest wyłącznie zasilany poprzez sieć SN (średniego napięcia) na poziomie 15 kV. Przez teren północnej części Gminy przebiega sieć WN (wysokiego napięcia) na poziomie 110 kV, jednakże ma ona dla Gminy Horyniec-Zdrój tylko charakter tranzytowy. Teren Gminy Horyniec-Zdrój obsługiwany jest przez Rejonowy Zakład Energetyczny w Tomaszowie Lubelskim.

Charakterystyka obszaru gminy Horyniec-Zdrój na podstawie informacji udostępnionych przez PGE Dystrybucja S.A. Oddział Zamość Rejonowy Zakład Energetyczny w Tomaszowie Lubelskim przedstawia się następująco:

- liczba stacji napowietrznych: 53 + 9 obcych
- liczba stacji wnetrzowych: 1 + 1 stacja obca
- długość sieci średniego napięcia (SN) napowietrznych: 97,555 km + 0,836 km obce
- długość sieci średniego napięcia (SN) kablowej: 0,420 km + 0,080 km obce

- długość sieci niskiego napięcia (NN): 68,5945 km
- długość sieci niskiego napięcia kablowej: 4,8470 km
- oświetlenie uliczne wspólne: 1,439 km
- oświetlenie uliczne wydzielone kablowe: 0,470 km
- oświetlenie uliczne wydzielone izolowane obce: 0,198 km
- przyłącza napowietrzne gołe: 4 sztuki – 0,068 km
- przyłącza napowietrzne izolowane: 248 sztuk – 5,454 km
- przyłącza kablowe: 37 sztuk – 0,994 km
- przyłącza inne: 11 sztuk – 0,193 km

Zakład Energetyczny przewiduje rozbudowę sieci energetycznej na terenie Gminy Horyniec-Zdrój poprzez doprowadzenie sieci elektrycznej drogą ziemną od strony gminy Narol oraz od strony gminy Lubycza Królewska. Co ograniczy przerwy w dostawie energii w przypadku nieprzewidzianych zjawisk atmosferycznych.

5.5. Gospodarka wodno – kanalizacyjna

Zagadnienie odprowadzania i oczyszczania ścieków na terenie gminy jest nierozwiązane kompleksowo z wyjątkiem Horyńca - Zdroju. Konkretnie działania związane z kompleksowym uregulowaniem gospodarki ściekowej podjęto jedynie na terenie Horyńca Zdroju, z uwagi na jego funkcję uzdrowiskową oraz Osiedlu po PGR w Dziewięcierzu. W roku 1989 pomiędzy Horyńcem - Zdrojem, a Wólką Horyniecką zrealizowano oczyszczalnię ścieków, składającą się z 4-ch biobloków WSm 400 o łącznej wydajności 1600 m³ ścieków na dobę - a w latach następnych system kolektorów ogólnospławnych, doprowadzających ścieki na oczyszczalnię.

Na terenie gminy działa ponadto dwie oczyszczalnie w miejscowości Nowe Brusno i Werchrata, które w kompleksowy sposób regulują gospodarkę ściekową na terenie dwóch największych sołectw (wyłączając Horyniec-Zdrój) w gminie Horyniec-Zdrój. W 2019 r. zakończyły się prace związane z budową kanalizacji i wodociągów w miejscowości Puchacze, Świdnica, Podemszczyzna i Krzywe. Inwestycja realizowana była przez spółkę Usługi Komunalne Sp. z o.o., zmodernizowano także sieci wodociągowej w m. Podemszczyzna.

Istniejąca infrastruktura wodociągowa wybudowana została początkiem lat 70-tych ubiegłego stulecia, przejęty przez gminę inwentarz był w złym stanie technicznym, sieć wodociągowa wykonana została z rur stalowych i azbestowych, rury stalowe są częściowo skorodowane, z powodu nieszczelności sieci Gmina narażona była na duże straty wody. Z powodu braku hydrantów urządzenia te nie spełniały wymagań przeciwpożarowych i nie nadawały się do dalszej eksploatacji. Wykonanie modernizacji pozwoliło na dostosowanie sieci wodociągowej

do obowiązujących norm i zapewniło dostęp do wody dla mieszkańców osiedla w m. Podemszczyna.

Tabela 17. Struktura sieci wodociągowej w Gminie Horyniec - Zdrój.

Wodociągi		
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	39,6
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	928
woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam3	93,4
zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca	m3	18,9
zużycie wody w gospodarstwach domowych na wsi na 1 mieszkańca	m3	18,9
Kanalizacja		
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	51,2
połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	486
ścieki odprowadzone	dam3	127,0
Zużycie wody, energii elektrycznej oraz gazu w gospodarstwach domowych		
ogółem		
woda z wodociągów		
na 1 mieszkańca	m3	18,9
na wsi		
woda z wodociągów		
na 1 mieszkańca	m3	18,9
Woda dostarczona do wodociągu na terenie gminy w czasie doby w badanym roku		
woda dostarczana do wodociągu	dam3	0,3
woda sprzedana z wodociągu ogółem	dam3	0,3
woda sprzedana z wodociągu gospodarstwom domowym	dam3	0,3
Przedsiębiorstwa świadczące usługi w gminie w badanym roku		
przedsiębiorstwa świadczące usługę (dostarczające wodę)	ob.	3
Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej		
ogółem	-	1,3

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

5.6 Gospodarka odpadami

W myśl znowelizowanej ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach od 1 lipca 2013 r. obowiązek odbioru i zagospodarowania odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych przejęła Gmina. Rada Gminy nie skorzystała z możliwości przejęcia powyższego obowiązku na nieruchomościach niezamieszkałych, na których odpady powstają wskutek prowadzenia działalności gospodarczej, dlatego właściciele tych nieruchomości (w szczególności urząd gminy, szkoły, sklepy, sanatoria, firmy indywidualnie) w dalszym ciągu mieli obowiązek zawarcia indywidualnej umowy z przedsiębiorcą wpisanym do rejestru działalności regulowanej prowadzonej przez Urząd Gminy Horyniec-Zdrój.

Odbiorem i zagospodarowaniem odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych na terenie Gminy Horyniec-Zdrój zajmuje się Usługi Komunalne Spółka z o. o., której właścicielem jest Gmina Horyniec-Zdrój. Na terenie gminy funkcjonuje Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) mieszczący się na ul. Jana III Sobieskiego 9B w Horyńcu-Zdroju. W PSZOK-u przyjmowane są nieodpłatnie selektywnie zebrane odpady powstające z gospodarstw domowych położonych na terenie Gminy Horyniec-Zdrój tj. przeterminowane leki, rozpuszczalniki, środki ochrony roślin, lampy fluorescencyjne i inne odpady zawierające rtęć, farby, tusze, detergenty, zużyte baterie i akumulatory, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, odpady wielkogabarytowe, odpady budowlane i rozbiórkowe, zużyte opony powstające w gospodarstwach domowych, opakowania z papieru i tektury, tworzyw sztucznych, metali, szkła, odzież i tekstylia, odpady zielone. Na terenie Gminy znajdują się również w miejscach ogólnodostępnych pojemniki na szkło i plastik. Dwa razy w roku (wiosną i jesienią) organizowany jest bezpłatny odbiór odpadów wielkogabarytowych „u źródła”

Zasady funkcjonowania gminnego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi określają szczegółowo Uchwały Rady Gminy.

W ramach gminnego systemu z gospodarstw domowych odbierane są następujące rodzaje odpadów:

- 1) z nieruchomości z częstotliwością jeden raz w miesiącu:
 - a) odpady zmieszane

b) odpady zbierane w sposób selektywny takie jak:

- papier i tektura, tworzywa sztuczne i opakowania wielomateriałowe, metal, szkło, odpady ulegające biodegradacji,

W okresie od kwietnia do października z nieruchomości jednorodzinnych odpady zmieszane i bioodpady odbierane są dwa razy w miesiącu, a w zabudowie wielorodzinnej – raz na tydzień.

2) w systemie „u źródła” – 2 razy w roku w okresie wiosennym i jesiennym:

- a) odpady wielkogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, zużyte opony,

3) w Punkcie Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK)

4) z pojemników na szkło i plastik znajdujących się w miejscach ogólnodostępnych na terenie gminy.

W 2020 r. nie przekazano do składowania żadnej ilości bioodpadów. Odpady te zostały poddane kompostowaniu, bądź przekazane do recyklingu. Nie przekazano do składowania zmieszanych odpadów komunalnych (20 03 01).

Poziom recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła oblicza się na podstawie wzoru z Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie poziomów recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 2167). W 2020 r. poziom recyklingu w Gminie Horyniec-Zdrój wyniósł 69,45 %, a w rozporządzeniu jest mowa, że poziom recyklingu w 2020 r. nie może być niższy niż 50 %.

W Gminie Horyniec-Zdrój w 2020 r. wszystkie wymagane poziomy zostały osiągnięte.

6. Sfera gospodarcza

6.1 budżet Gminy i inwestycje

6.1.1 Finanse Gminy

Gospodarka finansowa Gminy Horyniec-Zdrój w 2019 realizowana była w oparciu o Uchwałę Budżetową Nr III.25.2018 uchwaloną przez Radę Gminy 28 grudnia 2018 r, która określała źródła dochodów oraz kierunki wydatkowania środków.

Wykonanie budżetu Gminy Horyniec-Zdrój w 2019 roku przedstawia się następująco:

I. Dochody	29 897 701,65	II. Wydatki	33 940 856,09
III. Przychody	5 200 120,88	IV. Rozchody	826 720,03
Ogółem (I + III)	35 097 822,53	Ogółem (II + IV)	34 767 576,12

6.1.2. Dochody

Wyszczególnienie	Plan (po zmianach)	Wykonanie
DOCHODY w tym	28 480 352,89	29 897 701,65
- dochody bieżące	22 069 694,46	21 923 224,21
- dochody majątkowe	6 410 658,43	7 974 477,44

Ważnym czynnikiem warunkującym samodzielność finansową gminy jest struktura dochodów budżetu. Wskaźnik struktury dochodów własnych informuje i potwierdza potencjał finansowy oraz samodzielność finansową gminy w kreowaniu oraz generowaniu dochodów własnych (czyli takich, na których pozyskanie samorządy mają wpływ, m.in.: podatki lokalne, dochody z mienia). Im niższy jest wskaźnik, tym większe uzależnienie jednostki samorządu terytorialnego od sytuacji budżetu państwa, koniunktury gospodarczej czy poziomu bezrobocia.

Lp.	Rodzaj dochodów	Wykonanie	Udział w dochodach ogółem w %
A	DOCHODY WŁASNE	4 668 720,44	15,62%
I	Podatki i opłaty lokalne (podatek od nieruchomości, podatek rolny, podatek leśny, podatek od środków transportowych, opłata targowa)	2 309 424,33	7,72%
II	Podatki pobierane przez urzędy skarbowe (karta podatkowa, podatek od spadków i darowizn, podatek od czynności cywilnoprawnych)	52 642,41	0,19%
III	Dochody z mienia (sprzedaż majątku, najem i dzierżawa majątku, użytkowanie wieczyste i trwałe zarząd)	657 703,27	2,20%
IV	Opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi	349 204,89	1,17%

V	Opłata uzdrowiskowa	760 147,60	2,54%
VI	Pozostałe dochody	539 597,94	1,80%
B	Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa	2 109 688,94	7,06%
I	Podatek dochodowy od osób fizycznych	2 096 163,00	7,01%
II	Podatek dochodowy od osób prawnych	13 525,94	0,05%
C	Subwencje z budżetu państwa	7 785 526,00	26,04%
D	Dotacje celowe z budżetu państwa	8550 561,67	28,60%
E	Pozostałe dotacje i środki krajowe	311 502,87	1,04%
F	Środki na realizację programów unijnych	6 471 701,73	21,65%
	Ogółem dochody	29 897 701,65	100,00

Pozycję finansową gminy określa wysokość osiągniętych dochodów budżetowych. W gminie Horyniec-Zdrój podstawowa część dochodów pochodziła z subwencji i dotacji, czyli transferów bezpośrednio z budżetu państwa, które łącznie stanowiły 54,64% dochodów ogółem.

Dochody własne z tytułu podatków, dochodów z mienia i innych opłat wyniosły 15,62% dochodów budżetowych ogółem. Drugą ważną grupą dochodów własnych gminy są udziały w podatkach budżetu państwa, czyli udziały w podatku dochodowym od osób fizycznych i od osób prawnych, które stanowiły 7,06% dochodów ogółem. Są one w pełni konstruowane przez organy państwowe zgodnie z celami polityki państwa. Organy samorządowe nie mają wpływu ani na wysokość stawek podatkowych, ani na zakres stosowanych ulg i zwolnień. Oddziaływanie samorządu może mieć jedynie charakter pośredni poprzez tworzenie warunków infrastrukturalnych i finansowych zachęcających podmioty gospodarcze do inwestowania na danym terenie.

Z punktu widzenia samodzielności samorządu, można stwierdzić, iż im wyższy jest w budżecie udział dochodów z tytułu dotacji i subwencji, zwłaszcza tych o charakterze celowym, tym niższy jest stopień samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego.

W roku 2019 znaczącą pozycję w budżecie gminy Horyniec-Zdrój, bo aż 21,65% zajęły dochody z tytułu dotacji na realizację programów z udziałem środków europejskich. Wynikało to z faktu, że zakończona została inwestycja polegająca na budowie deptaka spacerowego w Dzielnicy Uzdrowiskowej. Na to zadanie, gmina otrzymała w roku ubiegłym dofinansowanie ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego w kwocie - 5 691 563,41 zł.

Dochody budżetu Gminy Horyniec-Zdrój przypadające na 1 mieszkańca w 2019 roku.

/Liczba mieszkańców zgodnie z ewidencją ludności Urzędu Gminy na dzień 31.12.2019r – 4 717 osób/

Dochody ogółem na 1 mieszkańca	6 338,29
Dochody własne na 1 mieszkańca	989,76

6.1.3. Wydatki

Planowanie i realizacja wydatków to najtrudniejsze elementy konstrukcji i wykonania budżetu. W trakcie planowania główna trudność polega na wyborze optymalnej alokacji środków spośród wszystkich zgłaszanych potrzeb. W toku przygotowania budżetu występuje dokładnie ten sam problem co w przypadku decyzji ekonomicznej - nieograniczone potrzeby konkurują o ograniczone środki na ich realizację.

Wyszczególnienie	Plan (po zmianach)	Wykonanie
WYDATKI w tym	34 885 355,89	33 940 856,09
- wydatki bieżące	21 516 405,83	20 602 100,52
- wydatki majątkowe	13 368 950,06	13 338 755,57

Struktura wykonania wydatków budżetowych Gminy Horyniec-Zdrój w 2019 roku według działów klasyfikacji budżetowej.

Dział	N A Z W A	Wykonanie wydatków	Udział w wydatkach ogółem w %
010	Rolnictwo i łowiectwo	690 225,29	2,03%
020	Leśnictwo	320 515,98	0,94%
400	Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę	1 067 674,46	3,15%
600	Transport i łączność	1 487 226,09	4,38%
630	Turystyka	10 078 906,25	29,70%

700	Gospodarka mieszkaniowa	260 965,54	0,77%
710	Działalność usługowa	161 791,47	0,48%
720	Informatyka	15 472,94	0,05%
750	Administracja publiczna	3 126 597,43	9,21%
751	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	65 912,70	0,19%
752	Obrona narodowa	1 218,00	0,00%
754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	168 422,08	0,50%
757	Obsługa długu publicznego	255 122,46	0,75%
758	Różne rozliczenia	5 175,81	0,02%
801	Oświata i wychowanie	6 247 106,18	18,41%
851	Ochrona zdrowia	80 351,59	0,24%
852	Pomoc społeczna	1 606 076,69	4,73%
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	228 956,36	0,67%
855	Rodzina	5 252 424,30	15,48%
900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	1 390 930,66	4,10%
921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	1 317 691,05	3,88%
925	Ogrody botaniczne i zoologiczne oraz naturalne obszary i obiekty chronionej przyrody	998,76	0,00%
926	Kultura fizyczna i sport	111 094,00	0,33%
	RAZEM	33 940 856,09	100,00

W 2019 roku największą część wydatków bieżących przeznaczono na realizację:

-zadań z zakresu pomocy społecznej oraz wsparcia rodzin (20,21% ogółu wydatków),

-zadań z zakresu oświaty i wychowania oraz edukacyjnej opieki wychowawczej

(19,08% ogółu wydatków).

W strukturze wydatków 2019 roku wyróżnia się ponadto dział 630 – Turystyka, w którym realizowano inwestycję pn. „Rozbudowa i wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowskiej na terenie uzdrowiska Horyniec-Zdrój”. Łączna kwota wydatków wyniosła 10 078 906,25 zł, co stanowiło blisko 30% budżetu.

Wydatki budżetu Gminy Horyniec-Zdrój przypadające na 1 mieszkańca w 2019 roku.

/Liczba mieszkańców zgodnie z ewidencją ludności Urzędu Gminy na dzień 31.12.2018r – 4 717 osób/

Wydatki ogółem na 1 mieszkańca	7 195,43
Wydatki bieżące na 1 mieszkańca	4 367,63
Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca	2 827,80

6.1.4 Bezzwrotne środki finansowe z Funduszy Unii Europejskiej

Dochody budżetu gminy ze źródeł zagranicznych –środki niepodlegające zwrotowi.

Wyszczególnienie	Wykonanie 2018	Wykonanie 2019
Dochody ogółem, z tego	2 919 981,16	6 637 856,33
-bieżące	422 512,01	166 154,60
-inwestycyjne	2 497 469,15	6 471 701,73

Wydatki na zadania finansowane i współfinansowane ze środków unijnych.

Wyszczególnienie	Wykonanie 2018	Wykonanie 2019
Wydatki ogółem, z tego	1 019 805,47	11 336 455,22
-bieżące	186 318,20	296 988,35
-inwestycyjne	833 487,27	11 039 466,87

Jak wynika z przedstawionych danych, w roku 2019 budżet gminy odnotował rekordową kwotę pozyskanych środków unijnych, jak również rekordową kwotę wydatków

inwestycyjnych związanych z realizacją projektów z udziałem środków europejskich, głównie za sprawą zadania polegającego na budowie deptaka spacerowego w Dzielnicy Uzdrowskiej.

Gmina Horyniec-Zdrój otrzymała dofinansowanie z następujących programów z udziałem Funduszy Europejskich:

Lp.	Pochodzenie środków	Nazwa zadania	Wartość zadania	Kwota dofinansowania	Wysokość środków otrzymanych w 2019 roku
1.	Regionalny Programu Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa nr VI "Spójność przestrzenna i społeczna"	"Rozbudowa i wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowskiej na terenie uzdrowiska Horyniec-Zdrój"	10 190 624,88	7 073 776,53	5 691 563,41
2.	Regionalny Programu Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa nr III "Czysta energia"	"Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie gmin: Baranów Sandomierski, Gorzyce, Horyniec-Zdrój, Lubaczów, miast Lubaczów, Narol, Nowa Dęba"	955 482,44	955 482,44	612 623,72
3.	Regionalny Programu Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa nr III "Czysta energia"	"Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie gminy Lubaczów i Horyniec-Zdrój"	79 950,00	55 250,00	1 360,00
4.	Regionalny Programu Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Działanie 9.2 Poprawa	"W trosce o optymalny rozwój każdego ucznia - Poprawa warunków dydaktycznych i jakości kształcenia ogólnego w	567 051,50	513 620,30	166 154,60

	jakości kształcenia ogólnego	Szkole Podstawowej w Horyńcu-Zdroju"			
	Razem:		11 793 108,82	8 598 129,27	6 471701,73

6.1.5 Wynik budżetu

Wykonanie dochodów w kwocie 29 897 701,65 zł oraz wydatków w kwocie 33 940 856,09 zł spowodowało, że na dzień 31.12.2019 r. budżet zamknął się deficytem w wysokości 4 043 154,44 zł.

Źródłem pokrycia deficytu /zgodnie z uchwałą budżetową/ były:

- wolne środki, jako nadwyżka środków pieniężnych na rachunku bieżącym budżetu jednostki samorządu terytorialnego, wynikających z rozliczeń wyemitowanych papierów wartościowych, kredytów i pożyczek z lat ubiegłych – 870 120,88 zł;
- kredyt na wyprzedzające finansowanie zadania „Przebudowa i wyposażenie ogólnodostępnej infrastruktury uzdrowiskowej na terenie uzdrowiska Horyniec-Zdrój” – 800 000,00 zł;
- emisja obligacji – 2 373 033,56 zł /obligacje częściowo przeznaczone zostały również na spłatę rat z tytułu wcześniej zaciągniętych kredytów i pożyczek/.

6.1.6 Nadwyżka operacyjna

W 2019 roku wykonane dochody bieżące były wyższe od wykonanych wydatków bieżących, co spełniło wymogi art. 242 ust. 1 ustawy o finansach publicznych. Nadwyżka operacyjna wyniosła 1 321 123,69 zł.

Poziom nadwyżki operacyjnej stanowi jeden z najistotniejszych wskaźników sytuacji finansowej jednostki samorządu terytorialnego. Informuje, czy jest ona w stanie pokryć wydatki bieżące dochodami bieżącymi. Jeśli wydatki bieżące są wyższe od dochodów bieżących (deficyt operacyjny) oznacza to, iż wydatki te realizowane są na poziomie przekraczającym własne możliwości finansowe (wyznaczone poziomem dochodów budżetowych).

6.1.7 Przychody i rozchody

Wyszczególnienie	Plan (po zmianach)	Wykonanie
Przychody ogółem z tego:	7 231 687,00	5 200 120,88
Kredyty, pożyczki	2 831 687,00	800 000,00
Emisja papierów wartościowych	3 530 000,00	3 530 000,00
Inne źródła –wolne środki, o których mowa w art. 217 ust.2 pkt 6 ustawy o finansach publicznych	870 000,00	870 120,88
Rozchody ogółem z tego:	826 684,00	826 720,03
Splata kredytów i pożyczek	826 684,00	826 720,03

6.1.8. Zadłużenie

Zadłużenie Gminy Horyniec-Zdrój na koniec roku 2019 wyniosło kwotę 9 928 624,97zł co stanowi 33,2% wykonanych dochodów budżetowych.

Struktura zadłużenia przedstawia się następująco:

- 6 398 624,97 zł – kredyty i pożyczki /w tym 800 000,00 zł wyprzedzające finansowanie /
- 3 530 000,00 zł – emisja obligacji.

Począwszy od 2014 roku dla danej jednostki samorządu terytorialnego obliczany jest indywidualny wskaźnik maksymalnego obciążenia budżetu z tytułu spłaty długu zgodnie z regułą wynikającą z art. 243 ustawy o finansach publicznych. Od roku 2020, a następnie od roku 2026 obowiązywać będzie nowy sposób wyliczania w/w wskaźnika.

Gmina Horyniec-Zdrój wypełnia normę wynikającą z art. 243 ustawy o finansach publicznych w każdym roku objętym Wieloletnią Prognozą Finansową.

Część druga – Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego

1. Znaczenie zewnętrznych dokumentów strategicznych w kontekście rozwoju gminy Horyniec-Zdrój

Polityka rozwoju gminy określona strategią rozwoju gminy Horyniec-Zdrój musi zachować spójność z zewnętrznymi dokumentami strategicznymi bowiem proces budowy lokalnych dokumentów planistycznych powinien uwzględniać zmiany w aktach prawnych regulujących zasady prowadzenia polityki rozwoju na wyższych szczeblach, poczynając od dokumentów na szczeblu Unii Europejskiej a kończąc na wojewódzkiej i powiatowej rozwoju.

Tak zdefiniowana spójność w wymiarze wertykalnym pozwala wzmacniać efekty rozwojowe poprzez jednoznaczne określanie kluczowych kierunków interwencji. Jednocześnie prowadzi do koncentracji środków publicznych na jasno zdefiniowanych celach rozwojowych. Jako podstawowe wyzwania polityki regionalnej w Polsce określono:

- lepsze wykorzystanie potencjałów najważniejszych obszarów miejskich do kreowania wzrostu i zatrudnienia oraz stymulowania rozwoju pozostałych obszarów,
- zapewnienie spójności wewnętrznej kraju – niedopuszczenie do nadmiernych zróżnicowań przestrzennych,
- zwiększenie potencjału do tworzenia, dyfuzji i absorpcji innowacji, przeciwdziałanie negatywnym trendom demograficznym oraz pełniejsze wykorzystanie zasobów pracy,
- poprawa jakości zasobów pracy,
- odpowiedź na zmiany klimatyczne i zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych,
- wykorzystanie potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju regionalnego, wspieranie rozwoju kapitału społecznego,
- zapewnienie odpowiedniej infrastruktury transportowej i teleinformatycznej do wspierania konkurencyjności i zapewniającej jednocześnie spójność terytorialną kraju,
- podwyższenie zdolności instytucjonalnej do zarządzania rozwojem na poziomie krajowym i regionalnym.

Powyższe wyzwania stanowią oś przewodnią dla wszystkich polityk regionalnych – krajowych, sektorowych, regionalnych i subregionalnych. Najważniejsze dokumenty i ich wzajemne powiązanie w planowaniu strategicznym dla Horyńca-Zdroju przedstawia rysunek poniżej.

Tabela 18. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020”.

Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020”		
Długookresowa strategia rozwoju kraju „Polska 2030 – trzecia fala nowoczesności”		
Średniookresowa strategia rozwoju kraju 2020		
Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010 – 2020: regiony, miasta, obszary wiejskie	Strategie zintegrowane:	Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030
	Rozwój transportu	
	Bezpieczeństwo narodowe RP	
	Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko	
	Rozwój kapitału społecznego	
Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2020	Innowacyjność i efektywność gospodarki	
	Zrównoważony rozwój wsi i rolnictwa	
	Rozwój zasobów ludzkich	
	Sprawne państwo	

Poniżej przedstawiono zapisy kluczowych dokumentów strategicznych mających wpływ na tworzenie strategii lokalnej dla Horyńca-Zdroju.

Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020”

Efektem realizacji Strategii „Europa 2020” ma być gospodarka bazująca na wiedzy, niskoemisyjna, promująca przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarująca zasobami, kreująca nowe „zielone” miejsca pracy, a zarazem zachowująca dbałość o spójność społeczną.

Jako cele krajowe Strategii „Europa 2020” Polska przedstawiła:

- Zwiększenie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata do co najmniej 71% (dla UE wskaźnik ustalono na poziomie 75%);
- Osiągnięcie poziomu nakładów na działalność B+R równego 1,7% PKB (dla UE – 3%);

- Zmniejszenie zużycia energii pierwotnej do poziomu ok. 96 Mtoe, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz redukcja emisji CO₂ (dla UE są to cele „20/20/20”);
- Zmniejszenie do 4,5% odsetka młodzieży niekontynuującej nauki oraz zwiększenie do 45% odsetka osób w wieku 30-34 lat posiadających wyższe wykształcenie (dla UE odpowiednio 10% i 40%);
- Zmniejszenie o 1,5 mln liczby osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa (dla UE założono 20 mln osób)

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020

Celem strategii jest wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności. Wyznaczone obszary strategiczne dotyczą: konkurencyjnej gospodarki, spójności społecznej i terytorialnej oraz sprawnego i efektywnego państwa.

Priorytetowym zadaniem warunkującym rozwój kraju jest zwiększanie konkurencyjności gospodarki. Wspierana będzie zatem specjalizacja regionów oparta na ich zasobach i możliwościach rozwojowych. Ponadto pilną potrzebą jest wypracowanie nowych przewag konkurencyjnych opartych na wiedzy, kapitale intelektualnym, kapitale społecznym i cyfryzacji.

Osiągnięcie poprawy spójności społecznej i terytorialnej możliwe będzie poprzez tworzenie warunków do rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych w kontekście geograficznym – na różne obszary o słabszych potencjałach, wzmacniając równocześnie ich możliwości absorpcyjne w zakresie włączania w procesy rozwojowe tych, które pozostawały dotychczas tylko biernymi odbiorcami zachodzących zmian. Większa spójność społeczna i przestrzenna umożliwi oddziaływanie czynników pro wzrostowych na różne obszary życia społeczno-gospodarczego. W układzie terytorialnym przejawiać się to będzie z jednej strony

w stymulowaniu rozwoju konkurencyjności i innowacyjności w ośrodkach o znaczeniu krajowym, jakimi są ośrodki wojewódzkie, a z drugiej strony we wzmacnianiu potencjału rozwojowego obszarów (regionalnych biegunów wzrostu) o słabszych wskaźnikach makroekonomicznych. Jako największy obszar problemowy wymagający specjalnego traktowania ŚSRK wskazuje obszar Polski Wschodniej, w tym województwo podkarpackie. Podkarpacie zostało również wskazane jako jedno z województw o najniższym wskaźniku dostępności terytorialnej.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie

Z punktu widzenia lokalnej polityki rozwoju kluczowe miejsce zajmuje dokument Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie.

Celem strategicznym KSRR jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju: wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Rozwinięcie stanowią trzy cele

szczególne: wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów; budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych oraz tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie. Zgodnie z przedstawionym w KSRR, nowym paradygmatem rozwoju regionalnego, w proces planowania strategicznego należy włączyć następujące wytyczne:

- wykorzystywanie zasobów endogenicznych regionów (uniezależnianie się od transferów zewnętrznych),
- tworzenie polityk wieloletnich i zdecentralizowanych w przeciwieństwie do dotychczasowych dotacji jednorazowo przeznaczanych na działania krótkoterminowe,
- finansowanie inwestycji wyselekcjonowanych (jako tych działań, które w największym stopniu przyczyniają się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu i powodują jego dyfuzję),
- wieloszczeblowe zarządzanie polityką regionalną – zaangażowanie wielu partnerów przez władze regionalne,
- zróżnicowane podejście do różnych typów regionów – wykorzystywanie specjalizacji regionalnych i subregionalnych oraz reagowanie na specyficzne bariery rozwojowe.

Wytyczne te zostały sformułowane przede wszystkim w celu wzmocnienia procesu programowania polityki rozwoju na szczeblu wojewódzkim. Jednak myśl zawarta w powyższych uwagach może stanowić ważną wskazówkę podczas programowania polityki rozwoju na szczeblu powiatowym i gminnym. Ponadto zgodnie z rekomendacjami KSRR, w procesie zarządzania strategiami rozwoju postuluje się tworzenie i utrwalanie szerokich partnerstw między instytucjami publicznymi i społeczeństwem obywatelskim tak, by zapewnić skuteczny i wielopoziomowy system zarządzania polityką rozwoju.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Celem polityki przestrzennego zagospodarowania kraju określonym w KPZK jest: efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie. Cel ten ma być realizowany m.in. poprzez podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

KPZK zakłada również poprawę spójności wewnętrznej kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów. Ze względu na bariery rozwojowe (w tym położenie wzdłuż zewnętrznej granicy UE) działania wspomagające

spójność kraju powinny koncentrować się na obszarze Polski Wschodniej, w tym województwa podkarpackiego. Ważnym obszarem działań jest również regionalna integracja funkcjonalna, służąca rozprzestrzenianiu się procesów rozwojowych poza obszar głównych miast, oraz wspomaganie spójności w specyficznych obszarach problemowych, w tym o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług (w województwie podkarpackim wskazano m.in. powiat lubaczowski); na obszarach zdegradowanych i w miastach – w celu przywrócenia ich funkcji administracyjnych, społecznych i gospodarczych; na obszarach przygranicznych – w celu przezwycięzania ich peryferyjności (sytuacja obszarów przygranicznych zlokalizowanych na zewnętrznej granicy UE, w tym na obszarze województwa podkarpackiego, jest trudniejsza i wymaga odmiennego podejścia).

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2020

Strategia wskazuje na konieczność zmiany struktury gospodarczej regionu, której przejawem jest ograniczenie udziału pracujących w rolnictwie do udziału tego rodzaju działalności w wytwarzaniu wartości dodanej brutto, dzięki czemu nastąpi wzrost wydajności pracy w rolnictwie. Konieczne jest zatem stworzenie możliwości przejścia znacznej liczby osób z zajęć rolniczych do zajęć nierolniczych (co nie musi pociągać za sobą konieczność zmiany dotychczasowego miejsca zamieszkania). Dla wschodnich części województwa, w tym dla gminy Horyniec-Zdrój mówi o konieczności zidentyfikowania i rozwoju inteligentnych specjalizacji, oraz poprawy dostępności tej części regionu z jego stolicą. W kontekście MŚP zwraca uwagę na konieczność wprowadzania przez m.in. samorządy lokalne ułatwień związanych z powstawaniem i funkcjonowaniem takich firm, stworzenia regionalnego systemu wspierania innowacyjności, a także likwidacji szarej strefy w dziedzinie przedsiębiorczości często związana z bliskością granicy z Ukrainą, a także kładzie nacisk na zaktywizowanie oraz nowe formy oddziaływania instytucji otoczenia biznesu. W strategii za ważne uważa się zmniejszenie liczby gospodarstw rolnych, powiększenie ich powierzchni, komasacji gruntów i specjalizacji, poszukiwanie nowych produktów oraz nowych rynków zbytu (rolnictwo ekologiczne, nowe uprawy przemysłowe, np. dla przemysłu zielarskiego, energetyczne itp.), rozwój lokalnego przetwórstwa produktów rolnych.

Strategia formułuje 4 cele strategiczne:

Cel 1: Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej. W ramach tego celu strategicznego szczególnie istotne z punktu widzenia Horyńca-Zdroju są:

Priorytet 1.3. Turystyka, którego celem jest budowa konkurencyjnej, atrakcyjnej oferty rynkowej opartej na znacznym potencjale turystycznym regionu;

Priorytet 1.4. Rolnictwo, który ma na celu poprawę konkurencyjności sektora rolno-spożywczego.

Cel 2: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców. W ramach tego celu strategicznego szczególnie istotne z punktu widzenia Horyńca-Zdroju są:

Priorytet 2.1. Edukacja, mający na celu dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb i wyzwań przyszłości;

Priorytet 2.2. Kultura i dziedzictwo kulturowe dążący do rozwiniętego i efektywnie wykorzystanego potencjału kulturowego regionu;

Priorytet 2.3. Społeczeństwo obywatelskie służący wzmocnieniu podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne;

Priorytet 2.4. Włączenie społeczne, którego celem jest wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie. Jeszcze jeden priorytet w ramach tego celu strategicznego ma szczególne znaczenie w kontekście oferty budowanej przez gminę:

Priorytet 2.5. Zdrowie publiczne z celem w postaci zwiększenia bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa poprzez poprawę dostępności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia.

Cel 3: Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu. W ramach tego celu strategicznego szczególnie istotne z punktu widzenia Horyńca-Zdroju są:

Priorytet 3.1. Dostępność komunikacyjna, mający na celu poprawę zewnętrznej i wewnętrznej dostępności przestrzennej województwa ze szczególnym uwzględnieniem Rzeszowa jako ponadregionalnego ośrodka wzrostu;

Priorytet 3.2. Dostępność technologii informacyjnych uwzględniający rozbudowę wysokiej jakości sieci telekomunikacyjnej oraz zwiększenie wykorzystania technologii informacyjnych na terenie całego województwa; Priorytet 3.4. Funkcje obszarów wiejskich definiujący obszary wiejskie jako charakteryzujące się wysoką jakością przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku.

Cel 4: Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa. W ramach tego celu strategicznego szczególnie istotne z punktu widzenia Horyńca-Zdroju są:

Priorytet 4.2. Ochrona środowiska, obejmujący jako cel osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu środowiska oraz zachowanie bioróżnorodności poprzez zrównoważony rozwój województwa;

Priorytet 4.3. Bezpieczeństwo energetyczne i racjonalne wykorzystanie energii, którego celem jest zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego i efektywności energetycznej województwa podkarpackiego poprzez racjonalne wykorzystanie paliw i energii z uwzględnieniem lokalnych zasobów, w tym odnawialnych źródeł energii.

Strategia rozwoju powiatu lubaczowskiego

Strategia zakłada, że podstawą dla powiatu jest rozwój gospodarczy połączony z dalszą rozbudową infrastruktury technicznej. Kluczową rolę mają tu małe i średnie przedsiębiorstwa,

które staną się silnym ekonomicznym sektorem gospodarki. Także rozwój zasobów ludzkich stanowi obszar strategiczny i podstawę trwałego rozwoju powiatu oraz warunkuje racjonalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych. Ponieważ powiat posiada charakter rolniczy, dlatego duże znaczenie mają również działania podejmowane w tym obszarze. Długofalowa tendencja rozwojowa terenów wiejskich zgodnie ze strategią powinna polegać na stopniowym wzroście wielkości przeciętnego gospodarstwa rolnego oraz na umiarkowanym odpływie ludności wiejskiej do zajęć pozarolniczych i miast. Walory krajobrazowe Roztocza oraz przygraniczne położenie powiatu powodują, że istotnym polem wizji rozwoju jest sektor turystyczny, a także współpraca transgraniczna. Ważnym źródłem ożywienia gospodarczego będzie szeroka aktywizacja walorów turystyczno-uzdrowiskowych w okolicach Horyńca, oraz cennych obiektów i miejsc dziedzictwa kulturowego.

Strategia formułuje następujące obszary strategiczne:

Obszar 1. Zrównoważony rozwój gospodarczy. Obejmuje on cele:

1. Utrzymywanie dotychczasowych miejsc pracy i poziomu produkcji
2. Tworzenie i poszukiwanie nowych miejsc pracy
3. Pozyskiwanie strategicznych inwestorów zewnętrznych
4. Aktywizacja gospodarcza powiatu
5. Promocja powiatu i jego obszarów inwestycyjnych
6. Tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości
7. Poprawa efektywności podmiotów gospodarczych zwłaszcza w sferze przemysłu i handlu
8. Rozwój przedsiębiorczości w ramach współpracy transgranicznej
9. Optymalne wykorzystanie położenia i walorów środowiska w rozwoju gospodarczym.

Obszar 2. Przebudowa struktur sektora rolnego. Obejmuje on cele:

1. Zmiana struktury agrarnej gospodarstw
2. Wzrost jakości produkcji żywności
3. Wdrożenie efektywnych technologii w rolnictwie oraz przetwórstwie rolno-spożywczym
4. Wzmocnienie roli rolników na rynku produktów rolnych poprzez tworzenie grup producenckich i rozwój spółdzielczości.
5. Wdrażanie postępu biologicznego
6. Specjalizacja produkcji rolnej
7. Poprawa struktury ekonomiczno-społecznej obszarów wiejskich.

Obszar 3. Rozwój infrastruktury technicznej. Obejmuje on cele:

1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej powiatu jako elementu wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej
1. Modernizacja istniejącego układu komunikacyjnego
2. Starania o zachowanie istniejącej linii kolejowej

3. Rozbudowa infrastruktury chroniącej naturalne środowisko (kanalizacyjnej, gazowej, wodociągowej, oczyszczalni ścieków i składowisk odpadów)
4. Stwarzanie dobrych i godnych warunków życia mieszkańców

Obszar 4. Oświata. Obejmuje on cele:

1. Dostosowanie kierunków i systemów kształcenia młodzieży do potrzeb rynku pracy
2. Utrzymywanie wysokiego poziomu kształcenia
3. Wszechstronny rozwój dzieci i młodzieży
4. Rozwój edukacji w zakresie kształcenia ponadgimnazjalnego i wyższego
5. Wspieranie różnych form oświaty
6. Promocja młodzieży szczególnie uzdolnionej

Obszar 5. Rozwój społeczny. Obejmuje on cele:

1. Zahamowanie procesów migracyjnych z terenu powiatu
2. Zmniejszenie poziomu bezrobocia
3. Wzrost poziomu usług medycznych
4. Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego
5. Ograniczenie zjawiska patologicznych i kryminogennych
6. Pomoc społeczna rodzinom najuboższym
7. Wzrost mobilności społecznej, innowacyjności i umiejętności współpracy mieszkańców
8. Nawiązywanie współpracy z regionami krajów europejskich.

Obszar 6. Rozwój kultury, sportu i turystyki. Obejmuje on cele:

1. Wspieranie inwestycji służących ochronie środowiska i unikatowych wartości przyrody
2. Rozwój turystyki oraz standardu świadczonych usług
3. Zachowanie dziedzictwa kultury i patriotyzmu lokalnego
4. Zwiększenie dochodów z turystyki
5. Rozwój atrakcyjnych terenów rekreacyjnych
6. Wspieranie imprez kulturalnych i sportowych
7. wykorzystywanie walorów turystycznych, przyrodniczych i leczniczych Horyńca-Zdroju.

STRATEGIA ROZWOJU SZLAKU JANA III SOBIESKIEGO W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM, PODKARPACKIM, ŚWIĘTOKRZYSKIM W OPARCIU O PUNKTY WĘZŁOWE

Dokument ma określić strategiczne kierunki rozwoju Szlaku JIIS w województwie lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim w oparciu o punkty węzłowe, wskazać sposób/sposoby na zwiększanie spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej Szlaku JIIS w województwie lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim oraz wskazać metody i narzędzia prowadzenia marketingu gospodarczego i terytorialnego (ze szczególnym uwzględnieniem promocji turystycznej i gospodarczej) Szlaku JIIS w województwie lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim.

2. Analiza SWOT

Technika analityczna SWOT jest analizą strategiczną polegającą na posegregowaniu posiadanych informacji o danej sprawie – w tym wypadku sytuacji gminy Horyniec Zdrój – na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

- **S (Strengths)** – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu. Jest to czynnik wewnętrzny, odnoszący się do stanu obecnego i zależny od firmy.
- **W (Weaknesses)** – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu. Jest to czynnik wewnętrzny, odnoszący się do stanu obecnego i zależny od firmy.
- **O (Opportunities)** – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany. Jest to czynnik zewnętrzny, odnoszący się do stanu przyszłego i niezależny od firmy.
- **T (Threats)** – zagrożenia: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej. Jest to czynnik zewnętrzny, odnoszący się do stanu przyszłego i niezależny od firmy.

Analizę podzielono na obszary tematyczne tj.

- Analizę w zakresie zaspokajania potrzeb mieszkańców gminy
- Analizę w zakresie potencjału gminy
- Analizę w zakresie gospodarki i promocji gminy

2.1. Analiza w zakresie zaspokajania potrzeb mieszkańców gminy

Mocne strony	Słabe strony
wysoka zdolność do samozatrudnienia zmieniający się (korzystnie dla zdrowia) styl życia mieszkańców w związku z dostępnością infrastruktury sportowo-rekreacyjnej; dostępne place zabaw w wielu miejscowościach gminy; ograniczone zagrożenie dla czystości powietrza;	mała gęstość zaludnienia duża część mieszkańców gminy korzystających z pomocy społecznej występowanie zjawiska dziedziczenia biedy postawa bierna, przypadki nie podejmowania pracy ze względu na zasiłek; doraźny charakter pomocy społecznej; negatywne skutki migracji – eurosieroctwo; niski poziom dochodów mieszkańców w porównaniu do średniej krajowej

systematyczna poprawa stanu środowiska przyrodniczego systematycznie rozbudowywana i unowocześniana infrastruktura techniczna; wdrażanie programów pomocowych i profilaktycznych; istniejące zabytki kultury i historii (zabytkowe cerkwie, kościoły, cmentarze); istniejący potencjał dla rozwoju turystyki ; wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy; wolne/niewykorzystane zasoby lokali komunalnych z możliwością adaptacji na cele mieszkaniowe.	niska elastyczność osób bez pracy lub zagrożonych utratą pracy w podnoszeniu lub zmianie kwalifikacji zawodowych; zbyt mało tworzonych nowych miejsc pracy, niewystarczająca aktywność zawodowa osób pozostających bez pracy; szara strefa – znaczny odsetek osób pracujących bez umowy o pracę; niskotowarowe – małe i rozdrobnione gospodarstwa rolne słabe usprzętowanie gospodarstw rolnych; słabo wyposażone i funkcjonujące jednostki OSP niedostatecznie rozwinięta infrastruktura pomocy społecznej - brak wolnych mieszkań socjalnych, komunalnych, mieszkań chronionych i kryzysowych; ograniczony dostęp do miejsc użyteczności publicznej dla niepełnosprawnych - bariery architektoniczne;
Szanse	Zagrożenia
szkolenia zawodowe realizowane przez PUP; dofinansowanie przez PUP aktywizacji zawodowej tj. stażu i prac społ. użytecznych; realizacja przez PUP i Gminę projektów finansowanych przez Fundusz Pracy, Europejski Fundusz, w tym dla osób niepełnosprawnych; wspieranie tworzenia i utrzymania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych przez PFRON; ustawowy obowiązek współpracy samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi w realizowaniu zadań publicznych.	wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej; skomplikowane i długotrwałe procedury związane z uzyskiwaniem dotacji na działalność gospodarczą i/lub działalność organizacji pozarządowych; długi czas oczekiwania na usługi specjalistycznej opieki zdrowotnej; drenaż siły roboczej przez większe ośrodki gospodarcze; złe warunki makroekonomiczne do tworzenia nowych miejsc pracy; niedostateczny poziom dofinansowania placówek służby zdrowia;

	niewydolny system współpracy lecznictwa otwartego i zamkniętego – współpracy podmiotów publicznych i niepublicznych; kryterium dochodowe ograniczające liczbę osób kwalifikujących się do objęcia pomocą społeczną; wysokie ceny leków; niekorzystny wpływ niżu demograficznego na sytuację systemu edukacji w gminie; ciągle zmieniające się modele nauczania – podstaw programowych; subwencje oświatowe niepokrywające faktycznych kosztów utrzymania systemu oświaty w gminie - coraz wyższe koszty związane z utrzymaniem szkół; mała opłacalność produkcji rolnej; trudności z pozyskaniem środków zastępczych (staże, doposażenie stanowisk pracy);
--	--

2.2. Analiza w zakresie potencjału gminy

Mocne strony	Słabe strony
prace nad zmianą Studium Kierunków i Uwarunkowań Zagospodarowania Przestrzennego Gminy; przynależność do Lokalnej Grupy Działania ; dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna w Gminie w pełni powiązana z układem krajowym i międzynarodowym, co stwarza dogodne warunki do rozwoju powiązań komunikacyjnych z całym województwem podkarpackim i Polską;	niewystarczająca liczba ochotników w jednostkach OSP; brak Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego szczególnie dla obszarów cennych; brak zespołów ludowych; brak zaangażowania młodzieży w kultywowanie tradycji; brak sieci gazowej w dużej części gminy; niezadowalający stopień skanalizowania gminy

funkcjonujące systemy uzdatniania wody, wod-kan. i oczyszczania ścieków; interesujące i wartościowe obiekty zabytkowe zlokalizowane w gminie; przebiegające przez gminę trasy turystyczne; uruchomiony system selektywnej zbiórki odpadów istniejące w gminie obiekty sportowo-rekreacyjne;	wysoka energochłonność części budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej; wzrost udziału w populacji osób w wieku poprodukcyjnym; wysoki poziom bezrobocia; ograniczone perspektywy rozwoju dla ludzi młodych; nierozwinięte doradztwo zawodowe dla uczniów i dorosłych; ograniczone środki na rozwój organizacji pozarządowych; niezdrowe nawyki żywieniowe; duże potrzeby związane z utrzymaniem i restaurowaniem zabytków;
Szanse	Zagrożenia
dostępne i planowane środki dotacyjne na uruchamianie i rozwój działalności gospodarczej, dostępne i planowane środki dotacyjne na rozwój infrastruktury, wspieranie tworzenia i utrzymania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych przez PFRON, dofinansowanie przez PUP aktywizacji zawodowej tj. stażu i prac społ. użytecznych.	skomplikowane procedury uzyskania dotacji zewnętrznych na poprawę stanu technicznego zasobów komunalnych; rosnące koszty budowy, remontów, modernizacji i utrzymania infrastruktury; skomplikowane procedury formalno-prawne przygotowywania i realizacji inwestycji budowlanych (np. pozwolenia na budowę, nadzór, geodezja, decyzje środowiskowe); regulacje prawne uniemożliwiające szybkie ustalenie warunków zabudowy w odniesieniu do dokumentacji formalno-prawnej; wysokie koszty budowy instalacji do wykorzystania odnawialnych źródeł energii;

	wysokie ceny ekologicznych nośników energii (gaz, prąd); wysokie koszty modernizacji systemów grzewczych; niedostateczna informacja na temat istniejących kredytów i dotacji na inwestycje proekologiczne; niekorzystne regulacje prawne w zakresie rozwijania OZE; ograniczenia prawne związane z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii
--	--

2.3. Analiza w zakresie gospodarki i promocji gminy

Mocne strony	Słabe strony
atrakcyjne położenie gminy; rozwinięta infrastruktura techniczna; dobra dostępność komunikacyjna gminy; wysokie walory turystyczne – zabytki, krajobraz, przyroda; rozwinięta sieć dróg umożliwiającą łatwe przemieszczanie się między miejscowościami gminy; położenie w pobliżu granicy z Ukrainą; rozwinięta infrastruktura społeczna (edukacja, ochrona zdrowia, kultura, sport i rekreacja); dostępność taniej (w tym wykwalifikowanej) siły roboczej wynikająca z wysokiego poziomu bezrobocia;	niedostatecznie rozwinięta infrastruktura rekreacyjno-sportowa oraz uzdrowiskowa; brak infrastruktury turystycznej i sportowo-rekreacyjnej całorocznej; brak infrastruktury turystycznej i sportowej w zakresie sportów zimowych; brak szlaków dla turystyki samochodowej offroadowej; niska konkurencyjność znacznej części lokalnych przedsiębiorstw; brak zorganizowanej reprezentacji przedsiębiorców; krótki sezon turystyczny; brak kąpielisk; brak wspólnej oferty turystycznej

dostępność usług bankowych; dobre warunki do produkcji żywności o wysokich parametrach jakościowych.	
Szanse	Zagrożenia
możliwość pozyskania środków zewnętrznych na tworzenie lub rozwój przedsiębiorstw; dostępne środki dotacyjne na uruchamianie i rozwój działalności gospodarczej; rozwój sektora ekonomii społecznej; szkolenia zawodowe realizowane przez PUP ; dofinansowanie przez PUP aktywizacji zawodowej tj. stażu i prac społ. użytecznych; wspieranie tworzenia i utrzymania miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych przez PFRON; dopłaty bezpośrednie (ze środków UE) do gospodarstw rolnych; atrakcje turystyczne w najbliższym otoczeniu; wzrastający popyt na usługi turystyczne (w tym agroturystyki); dostępność funduszy kredytowych, pożyczkowych i dotacyjnych na podejmowanie i rozwijanie działalności gospodarczej; lokalizacja gminy w atrakcyjnym turystycznie roztoczu; funkcjonowanie LGD	nieopłacalność produkcji rolnej; bardzo ograniczona dostępność środków pomocowych na rozwój; zbyt małe zainteresowanie inwestorów lokowaniem swoich przedsięwzięć w gminie; wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej: poziom podatków i ubezpieczeń społecznych; spowolnienie aktywności gospodarczej w kraju - spadek stopy wzrostu PKB; sposób przeprowadzania przetargów (zawierania kontraktów) zorientowany na duże przedsiębiorstwa; niekorzystne (bardzo restrykcyjne) prawo budowlane w zakresie odbioru obiektów budowlanych służących działalności gospodarczej; rygorystyczność przepisów związanych z ochroną środowiska; wysokie koszty energii; odchodzenie wysoko wykwalifikowanych pracowników do większych ośrodków gospodarczych; ograniczone rynki zbytu lokalnej produkcji

	małe wykorzystanie potencjału wzrostu technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT); niedostateczna pomoc państwa w tworzeniu miejsc pracy; brak publicznej płaszczyzny kontaktów, konsultacji i współdziałania przedsiębiorców z otoczeniem biznesu i z sektorem publicznym oraz organizacjami pozarządowymi; wykluczenie gminy przez wyznaczenie w strategii wojewódzkiej ośrodków rozwoju obejmujących duże miasta.
--	---

3. Określenie celów strategicznych Gminy

3.1. Misja

Misja jest zasadą podstawowym kryterium rozwoju Gminy, ustalonym dzięki analizie stanu obecnego oraz istniejącego potencjału, w kontekście potrzeb społecznych, kulturowych, zdrowotnych i gospodarczych społeczności lokalnej tworzącej Gminę. Jest ona charakterystyczną cechą wyrażającą odrębność i szczególne wartości dla społeczności lokalnej w odniesieniu do priorytetów rozwoju lokalnego. Może stanowić pewne hasło identyfikujące mieszkańców z Gminą i jej celami, której idee reprezentuje.

Misję Gminy Horyniec-Zdrój określono w perspektywie do roku 2027.

Gmina Horyniec-Zdrój jest centrum turystyczno – uzdrowiskowym roztocza wschodniego oferująca zdrowy i aktywny wypoczynek, usługi leczniczo-sanatoryjne oparte na zasobach wód mineralnych i borowiny. Wartości przyrodnicze i kulturowe a także możliwości inwestowania stanowią podstawę rozwoju Gminy i jej sukces.

Misja gminy ze względu na jej położenie jak i walory związana jest z turystyką, lecnictwem uzdrowiskowy, aktywną formą turystyki opartą o lokalne, ekologiczne produkty, a lokalne zasoby wód leczniczych i borowiny.

Wymiana wartości kulturowych oraz społecznych wiąże się z nawiązaniem do wielonarodowych tradycji Gminy, jej bogatej historii oraz jej przygranicznego charakteru,

stanowiących o bogactwie tych terenów. Jej podstawą są rozwijane w partnerstwie z sąsiadami zarówno po polskiej jak i po ukraińskiej stronie długoterminowe inicjatywy zachęcające osoby z zewnątrz do dialogu oraz budowania w oparciu o niego nowych wartości na terenie Gminy.

Możliwości inwestycyjne są warunkiem niezbędnym do zrealizowania zamierzonej misji. Jest ona spoiwem wszystkich działań podejmowanych dla rozwoju Gminy. Zrównoważony rozwój oznacza konieczność uwzględnienia nie tylko korzyści natury gospodarczej, ale też społecznej i środowiskowej we wszystkich podejmowanych działaniach. Będzie to ułatwione dzięki budowie i rozwojowi niezbędnej infrastruktury.

3.2. Cel strategiczny i narzędzia interwencji

Celem podstawowym Gminy jest zapewnienie mieszkańcom satysfakcjonujących warunków życia umożliwiających im rozwój we wszystkich istotnych z punktu widzenia społeczności lokalnej aspektach na jej terenie. Cel ten realizowany będzie poprzez następujące narzędzia interwencji:

1. Poprawa poziomu zaspokojenia potrzeb społecznych
2. Poprawa poziomu bezpieczeństwa środowiskowego i społecznego
3. Poprawa poziom rozwoju zasobów technicznych
4. Poprawa stanu i utrzymanie ładu przestrzennego
5. Poprawa stanu zachowania i poziomu wykorzystania dziedzictwa kulturowego
6. Poprawa i utrzymanie dobrego stanu środowiska naturalnego
7. Aktywna społecznie i zawodowo społeczność gminy
8. Poprawa poziomu wykorzystania potencjału gospodarczego gminy

1. Cel strategiczny - Poprawa poziomu zaspokojenia potrzeb społecznych.

- 1.1. Cel operacyjny - Zwiększenie liczby miejsc pracy na terenie gminy.

Narzędzia interwencji.

- ✓ organizacja szkoleń z zakresu przedsiębiorczości i rolnictwa;
- ✓ zwiększenie poziomu wykorzystania środków unijnych i innych pomocowych na rozwój przedsiębiorczości – szkolenia dla funkcjonujących i potencjalnych przedsiębiorców;
- ✓ zwiększenie wykorzystania środków z realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju (LGD);
- ✓ zacieśnienie współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy, Lokalną Grupą Działania;
- ✓ stwarzanie klimatu przyjaznego dla nowych podmiotów gospodarczych (przyjazne prawo lokalne – np. preferencje dla podmiotów działających na majątku gminy, które tworzą nowe miejsca pracy);

- ✓ wsparcie doradcze (prawne, organizacyjne itp.) dla przedsiębiorców;
- ✓ pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych (strategicznych);
- ✓ tworzenie warunków do rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw - tworzenie nowej i wykorzystywanie istniejącej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego;
- ✓ realizacja inwestycji infrastrukturalnych wpływających na uatrakcyjnienie/poszerzenie oferty turystycznej i wydłużenie sezonu;
- ✓ pozyskiwanie inwestycji gospodarczych wpływających na wydłużenie sezonu;
- ✓ promocja oferty turystycznej gminy;
- ✓ inicjowanie współpracy władz samorządowych województwa podkarpackiego w zakresie poprawy poziomu rozwoju gospodarczego;
- ✓ inicjowanie powstawania podmiotów ekonomii społecznej;
- ✓ inicjowanie, podejmowanie działań z zakresu reintegracji zawodowej;
- ✓ wspieranie integracji zawodowej osób niepełnosprawnych;
- ✓ inicjowanie powstawania wiosek tematycznych (ze sprzedażą produktów lokalnych);
- ✓ wspieranie rozwoju lokalnej produkcji rolnej i inicjatyw współpracy małych producentów rolnych.

1.2. Cel Operacyjny - Zwiększenie dostępności obiektów użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych.

- ✓ likwidacja barier architektonicznych w budynkach użyteczności publicznej i przestrzeniach publicznych;
- ✓ zabezpieczenie dostępności usług ułatwiających komunikację z osobami niepełnosprawnymi;
- ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji.

1.3. Cel operacyjny - Stworzone warunki do funkcjonowania handlu produktami lokalnymi.

- ✓ wyznaczenie i urządzenie miejsc do handlu bazarowego.

1.4. Cel Operacyjny - Zapewniona opieka nad dziećmi w okresach wolnych od nauki.

- ✓ organizacja półkolonii i innych form zajęć dla dzieci.

1.5. Cel Operacyjny - Zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach.

- ✓ rozbudowa oddziałów przedszkolnych w miejscowościach gdzie występuje deficyt miejsc.

1.6. Cel Operacyjny - Dostępna oferta zajęć pozalekcyjnych.

- ✓ rozszerzenie i uatrakcyjnienie oferty zajęć pozalekcyjnych w szkołach i poza nimi (np. w świetlicach).

1.7. Cel Operacyjny - Poprawa warunków i jakości kształcenia w szkołach.

- ✓ przebudowa i modernizacja (w tym termomodernizacja) obiektów oświatowych;
- ✓ systematyczne doposażanie szkół w sprzęt i pomoce dydaktyczne;
- ✓ umożliwianie podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli;
- ✓ prowadzenie zajęć przygotowujących młodzież gimnazjalną do wyboru zawodu;
- ✓ tworzenie warunków do indywidualnego toku nauczania dla uczniów szczególnie uzdolnionych;
- ✓ promowanie szczególnie aktywnych nauczycieli;

1.8. Cel operacyjny - Dostępna, szeroka oferta sportowo-rekreacyjna.

- ✓ budowa infrastruktury sportowo-rekreacyjnej (boiska wielofunkcyjne /wykorzystanie obiektów szkolnych przez dorosłych/, obiekty „outdoor fitness”, orlik, itp.)
- ✓ organizacja różnorodnych zajęć sportowo-rekreacyjnych;
- ✓ wspieranie działalności klubów sportowych;
- ✓ organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych (w tym cyklicznych, o zasięgu gminnym, powiatowym i wojewódzkim) dla różnych grup wiekowych.

1.9. Cel Operacyjny - Szeroka, dobrze wykorzystana oferta kulturalna gminy.

- ✓ podtrzymywanie tradycji lokalnych – wspieranie organizacji podtrzymujących tradycje (np. KGW), tworzenie zespołu ludowego,.);
- ✓ wspieranie lokalnych artystów i rękodzielników;
- ✓ zwiększanie liczby imprez kulturalnych;
- ✓ organizacja cyklicznej, dużej imprezy kulturalnej o zasięgu krajowym, kojarzonej z Gminą.

1.10. Cel operacyjny - Aktywna społecznie i zintegrowana społeczność gminy.

- ✓ organizowanie spotkań i imprez integrujących społeczność lokalną;
- ✓ poprawa komunikacji władz gminnych ze społeczeństwem;
- ✓ promowanie postaw prospołecznych;
- ✓ integracja wielopokoleniowa;
- ✓ wykorzystanie potencjału społecznego seniorów;
- ✓ wspieranie powstawania i aktywnego funkcjonowania organizacji pozarządowych (pomoc doradcza, organizacyjna, delegowanie zadań gminy, promowanie szczególnie aktywnych organizacji itp.);
- ✓ realizacja planów współpracy z organizacjami pozarządowymi;

- ✓ podejmowanie działań budujących patriotyzm lokalny.

1.11. Cel operacyjny - Ograniczenie zjawiska marginalizacji cyfrowej.

- ✓ organizacja kursów i szkoleń w zakresie wykorzystania nowych technologii informatycznych dla różnych grup wiekowych;
- ✓ tworzenie sieci dostępu do Internetu szerokopasmowego;
- ✓ tworzenie nieodpłatnych publicznych punktów dostępu do Internetu;
- ✓ rozszerzanie zakresu e-usług Urzędu Gminy i jednostek organizacyjnych (m.in. szkół);
- ✓ cyfryzacja i udostępnianie zasobów (np. biblioteki).

2. Cel Strategiczny - Poprawa poziomu bezpieczeństwa środowiskowego i społecznego.

1.1. Dostępne mieszkania dla osób będących w potrzebie/sytuacji kryzysowej.

- ✓ adaptacja istniejących lokali na mieszkania socjalne, chronione, kryzysowe;
- ✓ budowa mieszkań socjalnych, chronionych, kryzysowych.

1.2. Zwiększenie dostępności infrastruktury sieciowej.

- ✓ modernizacja rozwiązań systemowych w zakresie gospodarki wodno-ściekowej;
- ✓ modernizacja i rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej i wodociągowych;
- ✓ rozwiązanie kwestii formalno-prawnych związanych z możliwościami inwestowania w majątek zarządzany przez Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej.

1.3. Poprawa stanu technicznego oraz zmniejszenie energochłonności komunalnych obiektów mieszkaniowych.

- ✓ modernizacja energetyczna komunalnych obiektów mieszkaniowych;
- ✓ modernizacja energetyczna obiektów mieszkaniowych będących w gestii spółdzielni czy wspólnot mieszkaniowych.

1.4. Zmniejszenie liczby budynków pokrytych azbestem.

- ✓ inwentaryzacja obiektów pokrytych azbestem;
- ✓ realizacja zadań w ramach dostępnych programów krajowych związanych z usuwaniem azbestu.

1.5. Poprawa porządku, bezpieczeństwa i spokoju publicznego na terenie gminy.

- ✓ współpraca Gminy z Policją na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa;
- ✓ monitoring miejsc szczególnie narażonych na zakłócanie spokoju publicznego;
- ✓ egzekwowanie warunków umów i przepisów dotyczących zachowania porządku i spokoju publicznego przez organizatorów imprez;

- 1.6. Poprawa bezpieczeństwa w ruchu komunikacyjnym.
 - ✓ dalsze monitorowanie w sprawie poprawy stanu technicznego dróg wojewódzkich oraz rozwiązań regulacji ruchu;
 - ✓ budowa chodników, oświetlenia ulicznego oraz ścieżek rowerowych i spacerowych;
 - ✓ remonty istniejących chodników dla pieszych i oświetlenia ulicznego;
 - ✓ przebudowa dróg gminnych i powiatowych;
 - ✓ przebudowa mostów na drogach powiatowych;
 - ✓ uregulowanie kwestii korzystania z dróg lokalnych przez samochody terenowe i quady.
- 1.7. Poprawa stanu zdrowia dzieci i młodzieży.
 - ✓ organizacja zajęć gimnastyki korekcyjnej;
 - ✓ prowadzenie profilaktyki stomatologicznej w szkołach;
 - ✓ promocja zdrowych nawyków żywieniowych;
 - ✓ kontynuacja dożywiania dzieci i młodzieży w szkołach;
 - ✓ rozwijanie zaplecza kuchennego i stołówkowego w szkołach.
- 1.8. Wypromowany zdrowy tryb życia.
 - ✓ promocja aktywnego trybu życia (aktywność fizyczna);
 - ✓ profilaktyka antyalkoholowa;
 - ✓ tworzenie grup wsparcia dla osób uzależnionych i ich rodzin.
- 1.9. Zapewniona opieka dla osób zagrożonych przemocą w rodzinie.
 - ✓ tworzenie grup wsparcia;
 - ✓ utworzenie punktu pomocy (pomoc prawna, psychologiczna);
 - ✓ informowanie osób zagrożonych o możliwościach uzyskania pomocy;
 - ✓ edukacja mieszkańców w zakresie reagowania na przypadki przemocy w rodzinie.
- 1.10. Poprawa oferty opieki nad osobami niepełnosprawnymi i osobami w podeszłym wieku.
 - ✓ tworzenie oferty spędzania czasu dla seniorów;
 - ✓ uruchamianie/wspieranie alternatywnych form opieki nad osobami niepełnosprawnymi.
2. Cel Strategiczny poprawa poziomu rozwoju zasobów technicznych.
 - 2.1. Poprawa stanu technicznego i zwiększenie efektywności energetycznej obiektów komunalnych.

- ✓ rewitalizacja, budowa, przebudowa i modernizacja energetyczna obiektów świetlic wiejskich;
 - ✓ przebudowa i modernizacja energetyczna obiektów oświatowych i innych budynków komunalnych;
 - ✓ wykorzystywanie najnowszych technologii w robotach budowlanych;
 - ✓ wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii;
 - ✓ rewitalizacja wraz z modernizacją energetyczną niezagospodarowanych budynków komunalnych.
- 2.2. Poprawa dostępności obiektów użyteczności publicznej i przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych oraz osób w podeszłym wieku.
- ✓ likwidacja barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej i przestrzeniach publicznych;
- 2.3. Poprawa bezpieczeństwa i dostępności komunikacyjnej gminy.
- ✓ budowa parkingów i miejsc postojowych;
 - ✓ remonty parkingów i miejsc postojowych;
 - ✓ organizacja nowych miejsc odpoczynku podróżujących oraz remonty istniejących;
 - ✓ przebudowa dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich w gminie Horyniec-Zdrój;
 - ✓ przebudowa i budowa obiektów mostowych – dostosowanie parametrów do potrzeb użytkowników;
 - ✓ budowa chodników dla pieszych oraz ścieżek rowerowych w ciągach dróg gminnych i powiatowych oraz przebudowa istniejących;
 - ✓ modernizacja istniejącej sieci oświetlenia ulicznego i budowa nowej;
 - ✓ wdrażanie alternatywnych rozwiązań komunikacyjnych;
 - ✓ wprowadzanie ograniczeń ruchu samochodowego w miejscowościach o dużym natężeniu ruchu pieszego.
- 2.4. Poprawa efektywności systemu gospodarki wodno-ściekowej.
- ✓ opracowanie koncepcji kompleksowej gospodarki wodno-ściekowej w gminie;
 - ✓ egzekwowanie przepisów prawa w zakresie odprowadzania i zagospodarowania ścieków komunalnych;
 - ✓ budowa, rozbudowa i przebudowa oczyszczalni ścieków;
 - ✓ ujednolicenie technologii oczyszczania ścieków na terenie gminy;
 - ✓ rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej i budowa kanalizacji deszczowej;

- ✓ rozbudowa komunalnej sieci wodociągowej oraz ujęć wody;
 - ✓ modernizacja istniejącej komunalnej sieci wodociągowej oraz ujęć wody.
- 2.5. Poprawa dostępności gazu sieciowego.
- ✓ wspieranie rozbudowy sieci gazowej.
- 2.6. Zmniejszenie zagrożenia lokalnymi podtopieniami.
- ✓ podejmowanie działań w kierunku:
 - oczyszczania i odkrzaczania koryt rzek i potoków;
 - regulacji koryt rzek i potoków;
 - budowy infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej (np. wały);
 - przebudowy przepustów.
- 2.7. Poprawa zabezpieczenia p. poż. gminy.
- ✓ budowa, urządzenie miejsc poboru wody do celów p.poż.;
 - ✓ systematyczne doposażanie jednostek OSP w sprzęt gaśniczy i ratowniczy, wozy bojowe itp.;
 - ✓ remonty i rozbudowa remiz OSP;
 - ✓ szkolenie kadr jednostek OSP pod potrzeby KSRG.
- 2.8. Dostępna infrastruktura o funkcji zdrojowej oraz sportowo-rekreacyjnej.
- ✓ budowa ogólnodostępnego obiektu o funkcji zdrojowej wraz z całorocznym kompleksem sportów wodnych i rekreacji.
3. Cel Strategiczny - Poprawa stanu i utrzymanie ładu przestrzennego.
- 3.1. Ograniczenie degradacji krajobrazu.
- ✓ uporządkowanie kwestii instalowania reklam;
 - ✓ opracowanie i promowanie propozycji wzorca architektonicznego dla obiektów małej architektury oraz obiektów turystycznych.
- 3.2. Bezpieczna i łatwa komunikacja w gminie.
- ✓ wdrożenie czytelnego oznakowania ulic;
 - ✓ poprawa oznakowania obiektów i miejsc atrakcyjnych turystycznie;
 - ✓ wdrażanie bezkolizyjnych rozwiązań komunikacyjnych.
- 3.3. Poprawa zagospodarowania przestrzeni publicznych i miejsc rekreacji.
- ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji;
 - ✓ przebudowa i zagospodarowanie centrów miejscowości;

- ✓ organizacja miejsc rekreacji;
 - ✓ tworzenie planów zagospodarowania przestrzennego.
- 3.4. Poprawa dostępności przygotowanych terenów inwestycyjnych.
- ✓ tworzenie planów zagospodarowania przestrzennego;
 - ✓ uzbrajanie terenów inwestycyjnych.
4. Cel Strategiczny - Poprawa stanu zachowania i poziomu wykorzystania dziedzictwa kulturowego.
- 4.1. Wykorzystany turystycznie potencjał lokalnego dziedzictwa kulturowego.
- ✓ aktualizacja ewidencji gminnego zasobu obiektów zabytkowych;
 - ✓ poprawa stanu zachowania i zabezpieczenie przed degradacją obiektów zabytkowych;
 - ✓ wyeksponowanie obiektów cennych historycznie i zabytkowych;
 - ✓ wykorzystanie turystyczne obiektów charakterystycznych dla wielokulturowości dziedzictwa kulturowego;
 - ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji.
- 4.2. Poprawa zachowania lokalnych tradycji i zwyczajów.
- ✓ podtrzymywanie tradycji lokalnych – wspieranie organizacji podtrzymujących tradycje (np. KGW), tworzenie zespołu ludowego itp.);
 - ✓ wspieranie lokalnych artystów i rękodzielników;
 - ✓ systematyczne doposażanie i rozwijanie bazy technicznej i lokalowej GOK
 - ✓ zwiększanie liczby imprez kulturalnych z wykorzystaniem lokalnych tradycji i zwyczajów;
 - ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji.
5. Cel Strategiczny - Poprawa i utrzymanie dobrego stanu środowiska naturalnego.
- 5.1. Wzrost poziomu wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
- ✓ wykorzystywanie OZE w obiektach użyteczności publicznej;
 - ✓ promowanie i informowanie mieszkańców o możliwościach technologicznych oraz możliwościach finansowania instalacji wykorzystujących OZE.
- 5.2. Ograniczenie szkód i zagrożeń powodowanych przez dzikie zwierzęta.
- ✓ wywieranie nacisków na Koła Łowieckie, Polski Związek Łowiectwa i Lasy Państwowe oraz Ministra Ochrony Środowiska w zakresie ograniczenia populacji szczególnie szkodliwych zwierząt.
- 5.3. Zabezpieczone ekologicznie tereny przy szlakach i ścieżkach turystycznych.

- ✓ budowa małej architektury na szlakach;
- ✓ budowa infrastruktury mającej na celu ograniczenie negatywnego oddziaływania turystyki szczególnie cennych przyrodniczo obszarów i obiektów;
- ✓ współpraca z Lasami Państwowymi w zakresie zagospodarowania szlaków i ścieżek turystycznych.

5.4. Ograniczenie zjawisk negatywnego zachowania ludzi względem środowiska naturalnego.

- ✓ edukacja ekologiczna;
- ✓ promowanie zachowań proekologicznych;
- ✓ poprawa zaangażowania mieszkańców w dbaniu o estetykę otoczenie.

5.5. Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska niską emisją, ściekami komunalnymi i odpadami stałymi.

- ✓ aktualizacja i realizacja projektów wynikających z Planu Gospodarki Niskoemisyjnej;
- ✓ wymiana lub modernizacja źródeł ciepła w obiektach komunalnych;
- ✓ wymiana lub modernizacja źródeł ciepła w obiektach pod zarządem spółdzielni lub wspólnot mieszkaniowych (inwestycje własne właścicieli);
- ✓ rozbudowa i modernizacja infrastruktury gospodarki wodno-ściekowej;
- ✓ zwiększanie liczby ogólnodostępnych miejsc do selektywnej zbiórki odpadów;
- ✓ poprawa udziału selektywnej zbiórki odpadów stałych;
- ✓ doskonalenie systemu zagospodarowania odpadów stałych, dostosowanego do potrzeb obsługi dużego ruchu turystycznego;
- ✓ edukacja i informowanie mieszkańców i gości o funkcjonującym systemie zagospodarowania odpadów;

6. Cel Strategiczny - Aktywna społecznie i zawodowo społeczność gminy.

6.1. Poprawa jakości kadr.

- ✓ współpraca w zakresie:
 - doradztwo zawodowe w zakresie wyboru kierunku kształcenia i zawodu;
 - organizowanie kursów i szkoleń w zakresie podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych;
- ✓ opracowanie i realizacja programów aktywizacji społeczno-zawodowej;
- ✓ podejmowanie i wspieranie działań w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej.

6.2. Aktywna społeczność gminy.

- ✓ poprawa komunikacji władz gminnych ze społeczeństwem;

- ✓ promowanie postaw prospołecznych;
- ✓ wykorzystanie potencjału społecznego seniorów;
- ✓ wspieranie powstawania i aktywnego funkcjonowania organizacji pozarządowych (pomoc doradcza, organizacyjna, delegowanie zadań gminy, promowanie szczególnie aktywnych organizacji itp.);
- ✓ realizacja planów współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji.

7. Cel Strategiczny – poprawa poziomu wykorzystania potencjału gospodarczego gminy.

7.1. Aktywna polityka gospodarcza gminy.

- ✓ porządkowanie gospodarki przestrzennej;
- ✓ współpraca z przedsiębiorcami w zakresie planowania rozwoju gospodarczego;
- ✓ intensyfikacja promocji oferty gospodarczej gminy;
- ✓ współpraca z różnymi podmiotami w zakresie stworzenia wyrazistego wizerunku turystycznego i uzdrowiskowego gminy – strategia produktu turystycznego;
- ✓ ochrona czystości wód jezior – egzekwowanie od gestorów bazy turystycznej (np. pola namiotowe, keje) przestrzegania przepisów odnośnie zagospodarowania odpadów, ścieków itp.

7.2. Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw.

- ✓ wspieranie aktywności gospodarczej miejscowych firm;
- ✓ tworzenie warunków do rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw - tworzenie nowej i wykorzystywanie istniejącej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego;
- ✓ poprawa dostępności usług doradczych w zakresie tworzenia i rozwoju przedsiębiorczości.
- ✓ promowanie programów pomocowych dla przedsiębiorców tworzących nowe miejsca pracy;
- ✓ pomoc techniczna dla osób podejmujących działalność gospodarczą (samozatrudnienie);
- ✓ rozwój infrastruktury służącej zwiększaniu innowacyjności przedsiębiorstw;
- ✓ pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych (strategicznych);
- ✓ uzbrajanie i dogodne skomunikowanie terenów inwestycyjnych;
- ✓ opracowywanie nowych i aktualizacja istniejących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego.

7.3. Gmina Horyniec – Zdrój jako centrum turystyczne dla Roztocza Wschodniego i okolic.

- ✓ dysponowanie zintegrowaną ofertą turystyczną;
- ✓ rozwój systemu informacji turystycznej - budowa i uruchomienie centrum informacji uzdrowskiej i turystycznej dla całego obszaru;
- ✓ wspieranie równoległego rozwoju branży uzdrowskiej i turystycznej (pozostałej) zgodnie z obowiązującymi przepisami odnoszącymi się do statusu uzdrowiska;
- ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji;
- ✓ rozbudowa infrastruktury parkingowej;
- ✓ rozwój systemu atrakcyjnych ścieżek i szlaków rowerowych oraz pieszych łączących wszystkie miejscowości gminy – eksponujących najatrakcyjniejsze miejsca gminy (wraz z infrastrukturą np. punkty widokowe);
- ✓ rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w oparciu o lokalne zasoby przyrodnicze i uzdrowskie;
- ✓ rozwój infrastruktury turystycznej i sportowo-rekreacyjnej całorocznej;
- ✓ rozwój infrastruktury turystycznej i sportowej w zakresie sportów zimowych;
- ✓ uruchamianie ogólnodostępnych plaż oraz kąpielisk spełniających wymogi przepisów prawa;
- ✓ współpraca w zakresie wyznaczania szlaków dla turystyki „Off Road” i porządkowania kwestii rajdów „Off Road”;
- ✓ uatrakcyjnianie centrów poszczególnych miejscowości – tworzenie obszarów rekreacji (mała architektura, zieleni, szalety publiczne itp.);
- ✓ inicjowanie współpracy przedsiębiorców na rzecz wspólnego występowania z ofertą turystyczną;
- ✓ utrzymywanie aktywnej współpracy (w tym transgranicznej) z gminami partnerskimi oraz nawiązywanie nowych kontaktów;
- ✓ współpraca z lokalnymi organizacjami turystycznymi;
- ✓ wykorzystanie współpracy w ramach Lokalnej Grupy Działania do promocji oferty turystycznej gminy;
- ✓ poprawa oznakowania i wizualizacji zwłaszcza miejsc atrakcyjnych turystycznie;
- ✓ poprawa estetyki całego obszaru gminy.

7.4. Wykorzystane turystycznie zasoby wód mineralnych.

- ✓ inwentaryzacja zasobów wód termalnych i mineralnych;
- ✓ opracowanie planu zagospodarowania;

- ✓ budowa obiektu o funkcji zdrojowej;
- ✓ promowanie oferty.

7.5. Rozwinięta nowoczesna oferta uzdrowiskowa.

- ✓ rozwój infrastruktury uzdrowiskowej w oparciu o lokalne zasoby przyrodnicze i uzdrowiskowe;
- ✓ budowa ogólnodostępnego obiektu o funkcji zdrojowej wraz z całorocznym kompleksem sportów wodnych i rekreacji;
- ✓ wykorzystanie lokalnych zasobów wód mineralnych;
- ✓ współpraca z innymi uzdrowiskami, w zakresie tworzenia wspólnej oferty;
- ✓ wspieranie powstawania ogólnodostępnych usług sanatoryjnych;
- ✓ opracowanie projektu organizacji ruchu w strefach uzdrowiska;
- ✓ rozbudowa infrastruktury parkingowej z wprowadzeniem systemu parkometrów;
- ✓ włączanie nowych powierzchni lasów do strefy uzdrowiskowej;
- ✓ współpraca Gminy z sanatoriami na rzecz poprawy oferty i jej promocji;
- ✓ realizacja kompleksowych przedsięwzięć z zakresu rewitalizacji;
- ✓ poprawa zagospodarowania Parku zdrojowego i pozostałych terenów zielonych na terenie uzdrowiska

7.6. Wykreowana marka gminy.

- ✓ opracowanie i stosowanie Systemu Identyfikacji Wizualnej związanej z marką gminy;
- ✓ podejmowanie działań promujących markę gminy w kraju i za granicą;
- ✓ stała współpraca z mediami na rzecz promowania oferty turystycznej gminy;
- ✓ wspieranie działań związanych z wytworzeniem produktów/gadżetów, które będą się kojarzyły z gminą;
- ✓ wykreowanie imprezy wizerunkowej gminy o dużym zasięgu oddziaływania np. krajowym lub zagranicznym;
- ✓ wprowadzanie nowoczesnych technologii komunikacyjno-informatycznych w turystyce;
- ✓ prowadzenie badań marketingowych niezbędnych przy kreowaniu oferty turystycznej gminy;
- ✓ współpraca z sąsiednimi gminami i innymi ośrodkami na rzecz tworzenia atrakcyjnych produktów turystycznych i rozpoznawalnych powszechnie marek np. imprez masowych.

7.7. Poprawa poziomu rozwoju lokalnego rzemiosła i rękodzielnictwa.

- ✓ promowanie produktów lokalnego rzemiosła i rękodzieła;
- ✓ włączanie produktów rzemieślniczych i rękodzielniczych do oferty i wizerunku turystycznego gminy;
- ✓ wspieranie organizacji rzemieślników.

Tabela 19. Wykaz planów inwestycyjnych

Nazwa Beneficjenta	Nazwa zadania	Koszt całkowity zadania [zł]	Planowana data realizacji [lata]	Źródła finansowania
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa otwartego kąpieliska wraz z zapleczem rekreacyjnym w Horyńcu-Zdroju	8.000.000,00	2021-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa nowej oczyszczalni ścieków w Horyńcu-Zdroju wraz z modernizacją wodociągów i kanalizacji oraz przepompowni	10.000.000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW PROW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa Parku Kulturowego z budynkami dedykowanymi działalności kulturalnej na deptaku w dzielnicy lecznictwa uzdrowiskowego	1.500.000,00	2022-2024	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa nowoczesnego budynku administracyjnego	3.000.000,00	2023-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa przejścia kolejowego łączącego dzielnicę lecznictwa uzdrowiskowego z centrum miejscowości Horyniec-Zdrój	10.000.000,00	2024-2028	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Rozbudowa infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej przy szlaku green vello			RPO WP, NFOSiGW środki własne

Gmina Horyniec Zdrój	Przebudowa Gminnego Ośrodka Kultury w Horyńcu-Zdroju wraz z zagospodarowaniem terenu	1.500.000,00	2022-2024	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa wraz z przebudową świetlic wiejskich w sołectwach gminy Horyniec-Zdrój	800 000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Projekty z zakresu ochrony środowiska – wymiana lamp na energooszczędne, projekty parasolowe dla mieszkańców	1. 000 000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Budowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów na terenie Horyńca-Zdroju	1.000.000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Przebudowa kompleksu sportowego wraz z infrastrukturą techniczną w Horyńcu-Zdroju Rozwój sieci dróg na terenie gminy Horyniec-Zdrój	6.000.000,00	2022-2024	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Rozwój sieci dróg na terenie gminy Horyniec-Zdrój	500 000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Kolejne etapy gazyfikacji gminy Horyniec-Zdrój tj ulice Armii Krajowej, Myśliwska, Zdrojowa	1.500 000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Gmina Horyniec Zdrój	Rewitalizacja Cerkwiska w Moczarach	1.500.000,00	2022-2025	RPO WP, NFOSiGW środki własne
Uzdrowisko Horyniec Sp. Z o.o.	Kompleksowa stacjonarna opieka nad sieniem - Dom „Złota Jesień”	19.500.000,00	2024-2026	RPO WP, EOG, NFOSiGW środki własne Spółki

Uzdrowisko Horyniec Sp. Z o.o.	Wprowadzenie innowacyjnych metod leczenia schorzeń narządów ruchu, neurologicznych i chorób rzadkich	20.000.000,00	2022-2024	RPO WP, EOG, NFOSiGW środki własne Spółki
--------------------------------	--	---------------	-----------	---

3.3. Obszary strategiczne rozwoju gminy

Na podstawie analizy SWOT oraz dokumentów strategicznych wyższego rzędu zostały wyznaczone następujące obszary strategiczne:

1. Budowa marki gminy uzdrowskiej
2. Turystyka uzdrowska, aktywna i kulturowa
3. Przyjazna i bezpieczna gmina
4. Zrównoważony rozwój gospodarczy gminy

3.3.1. Budowa marki gminy uzdrowskiej

Marka to pojęcie, które zwykło się przede wszystkim kojarzyć z wielkimi koncernami. Tymczasem marka rozumiana jako gwarancja zachowania pewnych specyficznych dla właściciela marki właściwości i cech, których odbiorcy mogą oczekiwać zawsze i wszędzie może być budowana również przez gminy. Bowiem w przeciwieństwie do tego, jak jest ona zazwyczaj kojarzona, nie jest on tylko synonimem nazwy produktu, logo lub znaku firmowego. W rzeczywistości jest to pojęcie o wiele szersze, obejmujące wszelkie skojarzenia i odczucia odbiorców. Jest tym wszystkim, co myśli odbiorca lub jakie w nim powstają skojarzenia w momencie, gdy zetknie się z daną marką. W kontekście gminy marka oznacza przekaz kierowany zarówno na zewnątrz – do inwestorów, turystów jak i innych podmiotów związanych w różny sposób z gminą jak i do wewnątrz – mieszkańców, przedsiębiorców z tereny gminy, rolników i instytucji.

Warto podkreślić, że gmina jest rozpoznawalna, wcale nie oznacza to, że ma silną markę. Interesariusze bowiem mogą nie przypisywać do niej żadnych dodatkowych pozytywnych atrybutów, które spowodowałyby korzystniejsze jej postrzeganie spośród innych gmin o podobnym charakterze.

Dlatego niezbędne jest wykreowanie marki, która pozwoli na jednoznaczne przypisanie pozytywnych, wyróżniających cech gminie. Pozwoli to z jednej strony na przyciągnięcie do gminy takich inwestorów, turystów i innych interesariuszy jakich konkretnie oczekuje, co pozwala uniknąć przypadkowości i umożliwi świadome kształtowanie polityki rozwojowej.

Z drugiej silna, pozytywnie kojarzona marka wzbudzi w mieszkańcach poczucie dumy z przynależności do tej wspólnoty, scementuje ją. Będzie to wynikać m.in. z lepszych warunków życia, których stworzenie jest elementem tworzenia marki. Tworzenie marki to

bowiem cały proces jej kreowania, od zdefiniowania, aż po rozwój na rynku. Na proces zarządzanie marką składają się m.in. następujące działania:

- definiowanie i pozycjonowanie marki w oparciu o potrzeby i życzenia interesariuszy, misję i cele gminy;
- planowanie oraz realizacja kampanii promocyjnych;
- mierzenie i analizowanie rezultatów prowadzonych działań;
- rozwój wartości marki.

Wspomniane kampanie promocyjne różnią się od typowych treści reklamowych. Posiadają one inny komunikat, który ma za zadanie przekazać ustalony wizerunek marki. Konstrukcja tego przekazu (czyli odpowiedzi na pytania: jak?, co?, gdzie?, kiedy? i do kogo? ma być komunikowane) jest pochodną przyjętej strategii marki. Kampanie takie są tworzone w ten sposób, aby pożądaný pakiet informacji utkwiał głęboko w pamięci i skojarzeniach grupy docelowej. Tak, aby w momencie, gdy interesariusz stanie przed kolejnym wyborem związany z np. ofertą inwestycyjną gmin lub też ofertą turystyczną, z większym prawdopodobieństwem wybrał gminę Horyniec-Zdrój.

Jednym z elementów przekazu promocyjnego budującego markę są też imprezy kulturalne. Te organizowane w Horyńcu-Zdroju stały się istotnymi elementami promującymi gminę, które kreują wizerunek jako miejsca o bogatej tożsamości i wyjątkowości. Jednakże wachlarz oferty kulturalnej, by przyciągnąć turystów i zwiększyć atrakcyjność gminy, powinien zostać rozszerzony o kolejne pozycje cyklicznych imprez, dla zdywersyfikowanej grupy odbiorców.

Budowanie silnej marki jest procesem długotrwałym. Z punktu widzenia gminy, która się na to decyduje, może to być przedsięwzięcie kosztowne, a także obarczone sporym ryzykiem. Wymaga także zaangażowania nie tylko samego samorządu, ale też instytucji działających na terenie gminy, np. uzdrowisk i podmiotów gospodarczych. Zanim osiągnie się zamierzony rezultat, liczne wydarzenia na rynku mogą niespodziewanie ujawnić, że przyjęte wcześniej założenia były błędne lub obecna sytuacja konkurencyjna wymaga zupełnie innego podejścia. Pomimo tego we współczesnym świecie jest to działanie niezbędne dla lepszego i pełniejszego rozwoju gminy, dla związania z gminą wszystkich interesariuszy.

3.3.2. Turystyka uzdrowiskowa, aktywna i kulturowa

Horyniec-Zdrój jest ośrodkiem o dużych walorach turystyczno-uzdrowiskowych. Atutem uzdrowiska, jakim jest Horyniec-Zdrój, jest klimat, zasoby wód mineralnych, pokłady złóż borowiny i walory krajobrazowo-turystyczne.

Dziś Horyniec-Zdrój staje przed wyzwaniem ponownego zdefiniowania swoich funkcji i wyznaczenia kierunków rozwojowych na najbliższe lata. Wydaje się, że zarówno zasoby własne (walory turystyczno-uzdrowiskowe oraz tradycja), a także obserwowane trendy - tak światowe, jak i coraz powszechniej obecne w Polsce - które coraz większą wagę i środki przykładają do zdrowego, aktywnego trybu życia oraz profilaktyki zdrowotnej sprawiają, iż

dominująca funkcja turystyczno-uzdrowiskowa Horyńca-Zdrój w najbliższych latach nie podlega żadnej dyskusji. Pytaniem jest jedynie, w jaki sposób rozwijać Gminę, by sprostała ona już nie tylko polskiej, ale i europejskiej konkurencji i z rywalizacji tej wyszła zwycięsko.

Tendencje i kierunki uprawiania turystyki kształtuje moda. Obecna moda, zwłaszcza w środowiskach posiadających wysoką świadomość ekologiczną to ekoturystyka, turystyka w środowiskach wiejskich i przyrodzie. Moda ta lansuje proekologiczne rodzaje zachowań, inwestycje, zaplecze, rodzaje imprez itp., które stanowią gwarancję wypoczynku, rekreacji

i turystyki w wartościowym przyrodniczo środowisku. Powszechnie uważa się, że turystyka zdrowotna, w tym turystyka uzdrowiskowa, będzie jedną z najprężniej rozwijających się dziedzin turystyki. Wiąże się to niewątpliwie ze starzeniem się społeczeństw europejskich, ogólnym wzrostem świadomości i chęci dbania o własne zdrowie zarówno wśród ludzi młodszych, jak i starszych. Osoby starsze korzystające z dobrodziejstw turystyki uzdrowiskowej, charakteryzują się coraz wyższym poziomem wykształcenia, większym skoncentrowaniem na jakości oferowanych usług oraz większym poziomem zamożności.

Z kolei młodzi ludzie, w większości osoby zapracowane i nie mogące poświęcić zbyt wiele czasu na dbanie o swoje zdrowie, wymusili pewne zmiany w podejściu do leczenia uzdrowiskowego. Z trendów tych może skorzystać Gmina dzięki położeniu w okolicy czystej ekologicznie, na skraju atrakcyjnych terenów Roztocza.

W całej Europie obserwuje się tendencję do odchodzenia od typowego leczenia uzdrowiskowego na rzecz zabiegów typu wellness, czy też spa. Przy braku możliwości spędzenia 2 - 3 tygodni w sanatorium, to właśnie pobyty typu wellness zdobyły sobie zagorzałych zwolenników.

Same pobyty lecznicze ulegają obecnie skróceniu, co zdaniem lekarzy nie wpływa jednak korzystnie na skuteczność kuracji. Przeważają wyjazdy weekendowe i kilkudniowe, które w krótkim czasie pozwalają zregenerować siły i przygotować się do kolejnych wyzwań dnia codziennego. Młodszy kuracjusze preferują bardziej intensywne pobyty w uzdrowiskach położonych blisko ich miejsca zamieszkania. Aby uzdrowisko było w stanie pozyskać takiego klienta, musi w pełni zaspokoić jego potrzebę poznania, rozrywki oraz relaksu - poza zapewnieniem warunków do poprawy zdrowia i regeneracji sił.

Należy zaznaczyć, że turystyka uzdrowiskowa stanowi jeden z priorytetowych polskich produktów markowych. Polska zajmuje wysokie miejsce w Europie pod względem ilości uzdrowisk, co stawia ją na dobrej pozycji startowej, jeśli chodzi o możliwość konkurowania

o zagranicznego klienta. W tej konkurencji istotne znaczenie ma zróżnicowanie poszczególnych uzdrowisk, co stwarza korzystne warunki dla zaspokojenia potrzeb różnorodnej grupy klientów. Uzdrowiska w Polsce bogate są w atrakcje krajoznawcze, jak: muzea, parki, zabytki sakralne i rezydencjonalne oraz obfitujących w stałe imprezy artystyczne, zwłaszcza muzyczne, także o randze międzynarodowej. Dużą atrakcją wielu uzdrowisk jest także specyficzna infrastruktura zdrojowa i lecznicza, niespotykana w innych miejscowościach wypoczynkowych. W uzdrowiskach znajdują się pijalnie wód mineralnych, zakłady

przyrodolecnicze, przyrodnictwo zdrojowe, termalne baseny kąpielowe, tężnie solankowe, a także piękne parki zdrojowe i specjalne plenerowe tereny spacerowe, szeroko wykorzystywane zarówno przez kuracjuszy, jak i turystów. Niektóre miejscowości mają rozbudowaną infrastrukturę sportową i rekreacyjną, co czyni je popularnymi centrami sportów zimowych i wodnych oraz bazami górskiej turystyki kwalifikowanej.

Współczesne trendy w gospodarce uzdrowiskowej wymuszają wyjście poza świadczenie usług związanych tylko z lecnictwem uzdrowiskowym oraz profilaktyką. Następuje wyraźne poszerzenie działalności o ofertę związaną z wypoczynkiem turystycznym w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe, z otwarciem się również na turystykę biznesową i specjalistyczną. Pozwala to na uzyskanie większej konkurencyjności na rynku europejskim i zwiększenie ruchu przyjazdowego.

Struktura pobytów w polskich uzdrowiskach zmienia się w kierunku pobytów krótszych, z tendencją do zwiększania liczby wyjazdów turystycznych w ciągu roku kosztem ich długości. Wraz ze wzrostem świadomości prozdrowotnej, jak i zwiększeniem działań profilaktycznych, coraz większy udział wśród kuracjuszy mają ludzie młodzi. Wypoczynek w uzdrowiskach należy obecnie wiązać nie tylko z leczeniem ludzi chorych, ale z szeroko pojętą promocją zdrowia, tj. zabiegami profilaktycznymi przeciwko różnym schorzeniom oraz poprawiających sylwetkę. Do korzystania z uzdrowiska w aktywnej formie skłonne są osoby, które mogą dostać się tam w stosunkowo krótkim czasie.

Niestety, w wypadku Horyńca-Zdroju poważnym problemem jest słaba dostępność komunikacyjna, która utrudnia dostęp do uzdrowiska zwłaszcza osobom starszym. Niewielka możliwość dotarcia do gminy zniechęca potencjalnych kuracjuszy do korzystania z oferty Horyńca-Zdroju. Gmina z racji swojego peryferyjnego położenia z dala od głównych szlaków komunikacyjnych musi w szczególny sposób starać się o pozyskanie kuracjuszy, przede wszystkim tych, którzy za własne środki chcą opłacać pobyt. Aby to jednak było możliwe kluczowe znaczenie dla przyszłości i zrównoważonego rozwoju uzdrowiska jako kluczowego elementu rozwoju gminy jest określenie popytu oraz zakresu dostosowania istniejącej podaży do zmieniających się potrzeb, z uwzględnieniem zamożności społeczeństwa i świadomości zachowań prozdrowotnych. Nie ma jednak prostego systemu, który pozwoliłby właściwie ocenić ten rodzaj popytu. Należy jednak brać pod uwagę takie czynniki, jak: zamożność społeczeństwa, nawyki leczenia i wypoczynku, dostępność usług leczniczych i turystycznych, a także pewną „modę” na zaspokajanie tego rodzaju potrzeb.

W dokumencie rządowym pt. „Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku” – Cel operacyjny 5 „Rozwój wiodących typów turystyki”, w działaniu 1, przyjęto wspieranie rozwoju turystyki uzdrowiskowej, medycznej, rehabilitacyjnej oraz turystyki typu wellness. Aby jednak

w Gminie i w zakładach uzdrowiskowych wykorzystać w pełni elementy naturalnego otoczenia należy zastosować nowoczesny system zarządzania marketingowego oraz system zarządzania jakością. Sprowadza się to do:

- zarządzania przez określenie celów, np.: określenie kierunków i specyfiki podaży

w uzdrowiskach, w poszczególnych sanatoriach oraz w miejscowościach uzdrowiskowych i dostosowanie do obowiązujących w UE wymagań jakościowych,

- udzielania wskazówek dla kierowników uzdrowisk, dotyczących optymalizacji rozwoju uzdrowiska, ochrony dóbr leczniczych itp.,
- wykorzystywania pełnego zestawu metod i środków wynikających z koncepcji stosowania marketingu,
- upowszechniania wśród uzdrowisk i gmin uzdrowiskowych wiedzy na temat możliwości, zasad i sposobów wykorzystywania środków z funduszy europejskich,
- uwzględniania specyfiki rozwoju turystyki w gminach uzdrowiskowych

przez umieszczenie odpowiednich zapisów w projekcie Narodowego Planu Rozwoju, przygotowanie konkurencyjnych produktów turystycznych we współpracy z POT

i ROT,

- zapewnienie w budżecie państwa środków finansowych na promocję polskich uzdrowisk i turystyki uzdrowiskowej.

Istotą rozwoju turystyki uzdrowiskowej powinno być jej zorientowanie popytowe a nie podażowe. Rosnąca konkurencja wśród rejonów turystycznych oraz indywidualizacja potrzeb konsumenckich prowadzą do wzrostu oczekiwań także ze strony potencjalnego turysty. Kolejną kwestią jest spełnienie przez uzdrowiska norm międzynarodowych. Związane one są z następującymi dziedzinami:

- racjonalną eksploatacją naturalnych zasobów leczniczych,
- nowoczesną infrastrukturą sanitarną,
- dbałością o higienę miejscowości uzdrowiskowej,
- higieną w obiektach,
- dostępnością obiektów dla inwalidów,
- istnieniem gabinetów lekarskich na każde 50 - 60 łóżek sanatoryjnych,
- pokojami o powierzchni ok. 15 m² jednoosobowe lub 20 m² dwuosobowe,
- programem zabiegowym w zakładach przyrodolecznictwa, dostosowany do profilu leczniczego,
- wzorowymi warunkami higienicznymi,
- obiegiem borowinowym wykluczającym powtórne użytkowanie po zabiegu,
- zamkniętym obiegiem wody basenowej połączony z jej uzdatnianiem,
- respektowaniem wskaźnika 4 - 5 m² powierzchni wodnej basenu na jednego kuracjusza (pacjenta).

Położenie gminy Horyniec-Zdrój na podnóżu Rostocza, bogactwo świata zwierzęcego i roślinnego, klimatyczne miejscowości i oraz zabytki związane z różnymi kulturami – polską, ukraińską i żydowską sprawiają, że gmina ma duży potencjał dla gości uprawiających różne typy turystyki. Do najbardziej popularnych a przy tym, dających potencjał rozwojowy należą turystyka rowerowa, piesza (nordic walking), wellness, kajakarstwo, narciarstwo biegowe oraz wędkarstwo. Warunkiem dla oparcia rozwoju na tej gałęzi gospodarczej i zatrzymanie turysty w gminie, jest ciągła rozbudowa bazy rekreacyjnej i turystycznej, doprowadzająca standard wypoczynku i świadczonych usług do rosnących wymagań gości i klientów.

Ważne znaczenie ma również oferowanie atrakcyjnych, zintegrowanych produktów turystycznych i związanych m.in. z dziedzictwem kulturowym, przyrodniczym, historycznym i religijnym. W tym zakresie rozwój turystyki winien uwzględniać działania międzygminne, podejmowane wspólnie z sąsiednimi samorządami (np. tworzenie wspólnych sieci szlaków rowerowych, pieszych, nordic walking, narciarstwa biegowego, itp.).

Istnienie odpowiedniej, pod względem ilościowym i jakościowym, infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej jest gwarancją efektywnego funkcjonowania gminy nastawionej na turystykę. Stymulowanie i wspieranie inwestycji w infrastrukturę staje się elementem kluczowym komercjalizacji produktów. Należy zaznaczyć, iż rozwój infrastruktury powinien być mocno skorelowany z koncepcją produktów – taka korelacja jest, bowiem podstawą zintegrowania oferty.

Zasoby dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego Gminy Horyniec-Zdrój to walory, które świadczą o nietuzinkowej atrakcyjności Gminy i wyróżniają go na tle sąsiednich gmin. Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, który umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa lokalnego.

Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyzmu, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla rozwoju sektora przemysłów czasu wolnego.

Turystyka jest dziedziną, która może aktywizować obszary wiejskie, a sam rozwój turystyki jest związany z większą dbałością o ład przestrzenny, estetykę i środowisko przyrodnicze otoczenia, w którym rozwijane są funkcje turystyczno-rekreacyjne.

Na terenie gminy Horyniec-Zdrój funkcjonują trzy sanatoria, których krótka charakterystyka przedstawiona została poniżej:

Sanatorium Uzdrowskie Bajka

Sanatorium Uzdrowskie „Bajka” mieści się w zabytkowym pałacu książąt Ponińskich. Położone jest w ścisłym centrum Horyńca, niedaleko od poczty, apteki, kościoła, przystanku autobusowego, sklepów, co stanowi istotne udogodnienie szczególnie dla ludzi starszych lub mających trudności z poruszaniem się.

Posiada w pełni wyposażoną bazę zabiegową zlokalizowaną we własnym zakładzie przyrodolecznictwa, połączonym bezpośrednio z częścią hotelową. Możliwość korzystania z kompleksowej kuracji bez konieczności wychodzenia na zewnątrz jest dla niepodważalnym atutem.

Ośrodek ukierunkowany jest na leczenie

- schorzeń narządu ruchu (choroby reumatologiczne, zwyrodnieniowe stawów i kręgosłupa, gościec mięśniowo-ścięgnisty i okołostawowy),
- neurologicznych(niedowłady wiotkie lub spastyczne, dyskopatie, choroby nerwów i mięśni).

Osiąga bardzo dobre wyniki w leczeniu

- chorób przemiany materii (cukrzyca),
- dermatologicznych (łuszczyca)
- kobiecych (zmiany pozapalne jajników, zaburzenia miesiączkowania, niepłodność).

Prowadzi rehabilitację po zabiegach operacyjnych oraz po urazach.

Oferuje szeroki zakres zabiegów leczniczych w tym:

- kąpiele siarkowe, kwasowęglowe, peretkowe
- okłady i kąpiele borowinowe
- hydroterapia (bicz szkockie, kąpiele wirowe),
- masaże: klasyczny, wibracyjny, mechaniczny, podwodny
- fizykoterapia (pełna oferta),
- laseroterapia
- magnetoterapia
- krioterapia
- rehabilitacja ruchowa w dobrze wyposażonej sali gimnastycznej
- inhalacje i wiele innych.

Z kuracjuszami pracuje wysoko wykwalifikowany personel medyczny i pomocniczy, posiadający wieloletnie doświadczenie. W leczeniu wykorzystuje wodę siarkową o optymalnym nasyceniu związkami siarki – 35 - 50mg/l oraz doskonałej jakości borowinę o dużej pojemności wodnej i ciepłej z jednoczesnym małym przewodnictwem cieplnym, co daje potwierdzony bardzo duży (90-95%) stopień poprawy stanu zdrowia leczonych pacjentów.

Specyficzny mikroklimat sprawia, że szczególnie dobrze czują się tu osoby cierpiące na choroby układu krążenia, chorobę wieńcową serca i nadciśnienie. Spokój, cisza i położenie w otulinie leśnej powoduje, że również chorzy z zaawansowanymi dolegliwościami nerwcowymi doskonale znoszą tu pobyt. Horyniecka woda siarczkowo-siarkowodorowa stosowana jest także jako kuracja pitna przy schorzeniach układu pokarmowego, przemiany materii oraz przy zatruciach metalami ciężkimi. Okłady borowinowe i kąpiele siarkowe wykorzystywane są również jako zabiegi odnowy biologicznej. Siarka działa keratolitycznie i keratoplastycznie (rozmiękcza i przebudowując naskórek), co w widoczny sposób wygładza skórę, borowina ujędrnia i pozwala zwalczać cellulitis.

Sanatorium posiada własny 9- hektarowy park ze starodrzewem, wkomponowaną ścieżką zdrowia oraz dwoma stawami, co stwarza wspaniałe możliwości wypoczynku i relaksu. Oferuje zakwaterowanie w pokojach 1- 2- oraz 3-osobowych z łazienką lub umywalką. Posiłki przygotowuje wg domowych przepisów, na bazie sprawdzonych i świeżych produktów. Zapewnia dietę podstawową, lekkostrawną oraz cukrzycową. Do dyspozycji kuracjuszy ma wypożyczalnię rowerów, bibliotekę, czytelnię oraz kawiarnię. Organizuje liczne wycieczki piesze oraz autokarowe (m. in. do Lwowa, Zamościa, Łańcuta, Przemyśla), ogniska, wieczorki taneczne. Lasy otaczające Horyniec bogate są w runo leśne, grzyby i zwierzynę łowną. Stanowią też doskonałe tereny do spacerów również w zimie. Sanatorium ma podpisaną umowę z NFZ, jest także organizatorem turnusów rehabilitacyjnych z dofinansowaniem ze środków PFRON.

Uzdrowisko Horyniec Sp. z o. o.

„Uzdrowisko Horyniec” Sp. z o.o., słynące z leczniczej borowiny - „Czarnego Złota”, specjalizuje się w leczeniu chorób reumatycznych, schorzeń narządu ruchu, chorób neurologicznych i osteoporozy.

W „Uzdrowisku Horyniec” Sp. z o. o. rehabilitacja odbywa się pod okiem wykwalifikowanej kadry medycznej. Pacjent ma zapewnioną całodobową opiekę lekarsko-pielęgniarską.

Podstawą zabiegów leczniczych w uzdrowisku są własne surowce lecznicze:

- borowina
- woda siarczkowo-siarkowodorowa

Horyniecka borowina cieszy się opinią jednej z najlepszych w kraju i Europie.

„Uzdrowisko Horyniec” Sp. z o.o. wykonuje następujące zabiegi borowinowe:

- okłady całkowite i częściowe,
- kąpiele borowinowe,
- fasony borowinowe,
- zawijania borowinowe,

- jontoforezę borowinową,
- galwanoborowinę.

Zabiegi borowinowe wywołują miejscowe przegrzanie tkanek, co prowadzi z jednej strony do likwidacji ognisk zapalnych, z drugiej do wydalania z organizmu substancji szkodliwych takich jak: sole, tłuszcze, cholesterol, kwas moczowy. Specyficzne właściwości borowiny wywierają też efekt przeciwbólowy i rozkurczowy. Z tych też powodów zabiegi borowinowe są skuteczne w leczeniu chorób narządów ruchu, reumatycznych oraz niektórych chorób kobiecych.

Drugim naturalnym, niezwykle cennym surowcem leczniczym „Uzdrowiska Horyniec” występującym stosunkowo rzadko, jest woda siarczkowo-siarkowodorowa. Jest to woda słabozmineralizowana o odczynie zasadowym, co powoduje że działa na skórę rozmięczając i przebudowując naskórek. Kąpiele w wodzie siarczkowo-siarkowodorowej są pomocne w leczeniu wielu schorzeń: chorobie chrząstki stawowej, zmianach zwyrodnieniowych kręgosłupa, stanach pooperacyjnych, stanach pourazowych narządu ruchu, nerwobólach przewlekłych i dolegliwościach korzonkowych, niedowładach kończyn dolnych, a także w chorobach narządu rodno i chorobach skóry.

Jest ona wykorzystywana do następujących zabiegów:

- kąpiel siarczkowo-siarkowodorowa w wannie,
- kąpiel siarczkowo-siarkowodorowa w basenie z ćwiczeniami,
- kąpiel perełkowa w wodzie siarkowo-siarkowodorowej.

Wodę siarczkowo-siarkowodorową stosuje także w krenoterapii – kuracji pitnej. Wskazaniami do krenoterapii są:

- choroby dróg oddechowych,
- choroby przewodu pokarmowego,
- zaburzenia przemiany materii,
- zatrucia metalami ciężkimi.

Posiada unikalny w skali kraju basen leczniczy wypełniony wodą siarczkowo-siarkowodorową, w którym prowadzone są ćwiczenia rehabilitacyjne.

W nowoczesnym, w pełni przystosowanym dla osób niepełnosprawnych Zakładzie Przyrodolecznictwa wykonuje ponad 50 zabiegów leczniczych z zakresu: balneoterapii, wodolecznictwa, elektro- i światłolecznictwa, a także kinezyterapii. Należą do nich: zabiegi borowinowe, kąpiele: w wodzie siarczkowo-siarkowodorowej, kwasowęglowe, wirowe nóg i rąk, perełkowo-ozonowe; masaże: klasyczny, wibracyjny, podwodny; natrysk szkocki, inhalacje, okłady parafinowe, jonoforeza, diadynamik, terapuls, ultradźwięki, krioterapia miejscowa, lampy sollux i solaris, magnetoterapia i laseroterapia, gimnastyka indywidualna, zbiorowa i przyrządowa.

Nowością w ofercie zabiegowej są masaże relaksacyjne: masaż gorącymi kamieniami, masaż relaksacyjny, masaż limfatyczny, fasony siarkowe oraz leczenie schorzeń neurologicznych i kardiologicznych

„Uzdrowisko Horyniec” dysponuje miejscami noclegowymi o zróżnicowanym standardzie, stołówką, salą gimnastyczną, pijalnią wód, kawiarnią, salonem kosmetycznym i fryzjerskim, zapleczem rekreacyjnym, parkingami. Goście mają bezpłatny dostęp do Internetu.

Posiada również salę konferencyjną mieszczącą 80 osób, wyposażoną w niezbędny sprzęt multimedialny, która jest przystosowana do organizacji różnego rodzaju szkoleń, konferencji, narad czy seminariów.

Centrum Rehabilitacji Rolników KRUS

Centrum Rehabilitacji Rolników KRUS to największy kompleks rehabilitacyjny w Horyńcu-Zdroju. Obiekt położony jest w dzielnicy uzdrowskiej w bezpośrednim sąsiedztwie malowniczego Południoworoztoczańskiego Parku Krajobrazowego. W obiekcie Centrum znajduje się kryta pływalnia „**Wodny Świat**” z pełnowymiarowym basenem pływackim, basenem rehabilitacyjno-rekreacyjnym z hydroatrakcjami, zjeżdżalnią rurową, jaskinią solną i sauną fińską. Centrum posiada własny park z alejkami spacerowymi. Organizowane są atrakcyjne wycieczki piesze i rowerowe po Roztoczu oraz autokarowe do Lwowa, Zamościa, Łańcuta, Leżajska, Przemyśla i Krasicy. Oferuje pokoje 1 i 2-osobowe z pełnym węzłem sanitarnym, TV, bezprzewodowym dostępem do Internetu, korzystanie z siłowni, wypożyczalni rowerów, kijków Nordic Walking, biblioteki, bilardu, tenisa stołowego i boisk sportowych.

Leczy choroby oraz zaburzenia funkcji narządu ruchu z wykorzystaniem naturalnych surowców leczniczych: **doskonalej borowiny z miejscowych źródeł oraz wód siarczkowo-siarkowodorowych**, oraz z wykorzystaniem zabiegów z zakresu hydroterapii, kinezyterapii, światłolecznictwa termoterapii, elektroterapii, magnetoterapii i masaży.

Wskazaniami do leczenia realizowanego w Centrum są :

- Choroby reumatoidalne narządu ruchu a szczególnie: reumatoidalne zapalenie stawów, zesztywniające zapalenie stawów kręgosłupa, łuszczycowe zapalenie stawów, dna moczanowa,
- Choroby zwyrodnieniowe kręgosłupa i pozostałych stawów,
- Stany pourazowe kości, stawów, tkanek miękkich,
- Stany po operacjach ortopedycznych i neurochirurgicznych: zapaleniach kości, plastyce mięśni, ścięgien, nerwów i naczyń, operacyjnych nastawieniach zwichnięć stawów, usuniętych dyskach.

- Wady postawy i skrzywienia kręgosłupa z przewlekłym zespołem bólowym powodujące upośledzenie sprawności ruchowej,
- Zaburzenia funkcji narządu ruchu w chorobach układu nerwowo-mięśniowego w tym: stany po udarach mózgu nie wcześniej niż po upływie sześciu miesięcy od wystąpienia udaru przy zachowanej zdolności do samoobsługi, stwardnienie rozsiane w okresie remisji, choroby i następstwa urazów układu nerwowego z uszkodzeniem neuronu obwodowego z zespołami bólowymi oraz upośledzeniem czynności ruchowych.
- Zespoły przeciążeniowo - bólowe tkanek miękkich.

Łagodny, słabobodźcowy klimat z cechami kontynentalnego sprzyja dobremu samopoczuciu pacjentów ze schorzeniami układu krążenia, a zwłaszcza chorujących na nadciśnienie tętnicze.

Prowadzi:

- Rehabilitację leczniczą KRUS
- Pobyty rehabilitacyjne indywidualne
- Uzdrowskie leczenie sanatoryjne dorosłych (NFZ)
- Uzdrowską rehabilitację dla dorosłych w sanatorium uzdrowskim (NFZ)
- Rehabilitację ogólnoustrojową w ośrodku dziennym (NFZ)
- Turnusy rehabilitacyjne z dofinansowaniem PFRON
- Pobyty rehabilitacyjno-wypoczynkowe

3.3.3. Przyjazna i bezpieczna gmina

Podstawowym zadaniem gminy jest zabezpieczenie potrzeb mieszkańców. Obejmuje to szereg działań, których celem jest podniesienie jakości życia na terenie gminy. Wąskie rozumienie potrzeb mieszkańców jest ujmowane często jako budowa czy modernizacja infrastruktury oraz powiązanych z nią usług. Jest to nader ważny element w znaczącym stopniu wpływający na komfort życia w danym miejscu, ale nie jedyny. Innym jest jakość świadczonych na rzecz społeczności lokalnej usług, ich dostępność dla każdej grupy społecznej w tym dla osób chorych, niepełnosprawnych czy należących do mniejszości jak też ich zakres. Wiąże się to z różnorodnymi aspektami – od opieki zdrowotnej, przez zapewnienie odpowiedniej edukacji po dostępną ofertę formy spędzania wolnego czasu.

Pojęcie infrastruktury, mimo że od lat funkcjonuje w języku polskim, nie ma do dziś ogólnie przyjętej definicji i tym samym nie jest jednoznacznie rozumiane. W literaturze polskiej pojęciem infrastruktury w najogólniejszym ujęciu przyjęto określać ogół podstawowych urządzeń i instytucji koniecznych do prawidłowego funkcjonowania gospodarki. Urządzenia te obejmują stworzone przez człowieka, trwale zlokalizowane, liniowe i punktowe obiekty użytku

publicznego, stanowiące podbudowę życia społeczno-gospodarczego. W zależności od charakteru jest infrastruktura gospodarcza, obejmująca transport i łączność (sieć drogowa, transport, telekomunikacja, poczta), energetyczna, mająca w swym zakresie elektroenergetykę, gazownictwo oraz ciepłownictwo czy infrastruktura ochrony i kształtowania środowiska (zbiorniki wodne, regulacja rzek, melioracje, zaopatrzenie w wodę, kanalizacja, oczyszczanie ścieków i osiedli). Można też mówić o infrastrukturze społecznej obejmującej w wypadku Horyńca-Zdroju oświatę (przedszkola i szkoły) jak i kulturę (środki masowego przekazu, sale widowiskowe, muzea, biblioteki, domy ludowe itp.) czy też ochronę zdrowia i opiekę społeczną (żłobki, szpitale i sanatoria, ośrodki zdrowia, pogotowia, opieka społeczna) i kulturę fizyczną i wypoczynek obejmujące urządzenia sportowe, tereny zielone. Infrastrukturę ekonomiczną tworzy zespół trwałych urządzeń i obiektów technicznych oraz świadczonych przy których wykorzystaniu usług, których odbiorcami są gospodarstwa domowe i zakłady produkcyjne.

Zadaniem infrastruktury jest zapewnienie podstawowych warunków rozwoju systemu społeczno-gospodarczego jako całości oraz pozostałych elementów gospodarki. Istniejąca infrastruktura nie w pełni pozwala na zaspokojenie potrzeb ludności. Przede wszystkim odbiegająca od średniej wojewódzkiej ilość dróg (aż o 59,6%). Częściowo wiąże się to z niską gęstością zaludnienia, jedną z najniższych w Polsce. Z drugiej jednak jest to spowodowane peryferyjnym położeniem gminy z dala od głównych szlaków komunikacyjnych. Tymczasem właśnie dostępność komunikacyjna jest jednym z tych kryteriów, które mocno wpływają na komfort życia mieszkańców gminy – na możliwość edukacji, czy pracy w większych ośrodkach. Jest to też jednym z kryteriów wyboru dla osób odwiedzających gminę: im trudniej jest się tu dostać tym mniejsza lista potencjalnych odwiedzających – inwestorów, kuracjuszy, turystów. Dla dobrej komunikacji nie wystarczy jednak sama sieć połączeń drogowych. Niezbędny jest także wygodny, dostosowany do potrzeb interesariuszy, system połączeń komunikacji publicznej umożliwiający łatwe przemieszczanie się między miejscowościami gminy a większymi ośrodkami. Obecnie istniejące rozwiązania w tym zakresie są niewystarczające. Wpływ władz gminnych na rodzaj i częstotliwość połączeń jest ograniczony, co nie oznacza, że nie może on podjąć żadnych skutecznych działań w tym zakresie. Jest to możliwe poprzez odpowiednie stymulowanie systemem zachęt czy przez nawiązanie współpracy z innymi gminami oraz rozmowy z przewoźnikami.

Dobra jakość infrastruktury technicznej jest nadal czynnikiem wiodącym przy wyborze przez przedsiębiorców lokalizacji dla swojej działalności. W wieloletniej perspektywie zwiększanie tempa rozwoju lokalnego nie będzie możliwe bez tworzenia infrastruktury gospodarczej, stanowiącej o konkurencyjności gminy i jej atrakcyjności inwestycyjnej. Jakościowa poprawa gospodarki lokalnej wymaga konsekwentnego rozwoju szeroko rozumianej infrastruktury, obejmującej zarówno tradycyjne strefy aktywności gospodarczej, jak i parki technologiczne, czy też inkubatory technologiczne. Ich lokalizacja wymaga dobrze przygotowanych i skomunikowanych terenów inwestycyjnych, co w warunkach podkarpackich jest przedsięwzięciem bardzo trudnym (ze względu na duże rozdrobnienie gruntów, niewielką ilość gruntów będących w majątku samorządowym, nieuregulowaną prawnie własność terenów

lub dużą ilość obszarów chronionych). Jednak w nowej perspektywie finansowej UE (2014-2020) działania z zakresu scalania gruntów, ich wykupu, montażu z kapitałem prywatnym, a wreszcie organizacji dobrze przygotowanych stref aktywności gospodarczej będą jednym z najważniejszych priorytetów rozwojowych, na który przeznaczone zostaną znaczne środki finansowe.

W perspektywie do 2020 roku i w kolejnym dziesięcioleciu, inwestycje krajowe i regionalne, zapisane w dokumentach strategicznych (Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020) powinny przyczynić się do znaczącej zmiany w dostępności komunikacyjnej subregionu lubaczowskiego, w tym gminy Horyniec-Zdrój. Wspierane będą dalsze inwestycje drogowe oraz kolejowe, wzmocnione rozwiązaniami systemowymi z zakresu organizacji transportu, które w zasadniczym stopniu przyczynią się do większej dostępności komunikacyjnej Gminy Horyniec-Zdrój – szczególnie w kontekście dostępności do stolicy województwa oraz głównych szlaków transportowych. Duże znaczenie ma poprawa stanu drogi 867 prowadzącej do przejścia granicznego z Ukrainą w Hrebennem (Hrebennie – Rawa Ruska). Ważne jest też czynne całą dobę kolejowe przejście graniczne Werchrata - Rawa Ruska. Obsługuje ono wyłącznie ruch towarowy, posiada szerokotorową linię kolejową łączącą port przeładunkowy w Werchracie z Rawą Ruską na Ukrainie.

Miejscem odprawy granicznej są 4 tory szerokie o prześwicie 1520 mm oraz 3 tory normalne o prześwicie 1432 mm. Linia szerokotorowa łączy Werchratę za pośrednictwem Rawy Ruskiej ze Lwowem. Linia kolejowa po stronie polskiej łączy Werchratę z Muniną - od strony południowej i z Zamościem - od strony północnej. Przejście to może stanowić poważny atut w dalszym rozwoju gminy przyciągając inwestorów.

Także w zakresie infrastruktury społecznej istnieją w gminie braki. W gminie funkcjonują dwie szkoły podstawowe, w których na koniec 2013 roku uczyło się 278 uczniów (298 w 2012) w 17 oddziałach oraz jedno gimnazjum z 6 oddziałami, w którym uczyło się 149 uczniów (166 w 2012). W dwóch przedszkolach z w sumie z trzema oddziałami w 2013r. było 52 dzieci. Liczba uczniów stopniowo się zmniejsza. Ilość szkół jest wystarczająca, jednak brak jest możliwości dalszej edukacji na terenie gminy. Zaplecze techniczne placówek edukacyjnych gminy wymaga systematycznego udoskonalenia i dostosowania do potrzeb uczniów. Kosztowność realizacji zadań z tego zakresu zostanie zrekompensowana przez wzrost jakości wykonywanej pracy i spadek kosztów funkcjonowania szkół. Równie istotną kwestią pozostaje odpowiednie przygotowanie dorastającej młodzieży do funkcjonowania w dorosłym życiu oraz właściwe ukierunkowanie dalszego kształcenia. Realizacja założeń zawartych w niniejszym celu będzie mieć bezpośredni wpływ na poziom kapitału ludzkiego Gminy Horyniec-Zdrój.

W dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego zarządzanie informacją, jej jakość oraz szybkość przepływu są nieodzownymi elementami budowania lokalnej przewagi konkurencyjnej. Dla realizacji rozwoju społeczeństwa informacyjnego niezbędne są inwestycje w teleinformatyczną infrastrukturę techniczną. Jej rozbudowa przyczynia się do poprawy

jakości życia mieszkańców poprzez zwiększanie (a w niektórych przypadkach uzyskanie) dostępu do Internetu, telekomunikacji, polepszenia dostępu do informacji publicznej oraz publicznych i komercyjnych e-usług. Dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna stanowi jeden z czynników przesądzających o atrakcyjności inwestycyjnej i mieszkaniowej danej JST. Stanowi również warunek konieczny dla rozwoju nowoczesnej gospodarki i innowacyjnych technologii.

Utworzenie nowych punktów publicznego dostępu do Internetu przysłuży się mieszkańcom, którzy będą mogli m.in. załatwić sprawę w urzędzie, sprawdzić pocztę czy przeglądać strony internetowe. Zwiększanie dostępności sieci jest podstawowym warunkiem budowy społeczeństwa informacyjnego. Korzyścią będzie także lepsze postrzeganie Gminy przez osoby przyjezdne, a więc wzrost atrakcyjności turystycznej.

Rozwój sieci niesie ze sobą również zagrożenia, zwłaszcza względem najmłodszych mieszkańców. Dlatego w dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego, nie należy zapominać o edukacji skierowanej do dzieci i rodziców, w zakresie uzależnień od gier, nawiązywania kontaktów w sieci oraz cyberprzestępczości. Te obszary powinny być wprowadzone do szkół jak również stać się tematem spotkań w miejscach typu dom kultury czy biblioteka.

Istotną rolę w bezpieczeństwie gminy odgrywa dostępność źródeł energii. Chodzi tu zarówno o infrastrukturę energetyczną – sieć elektroenergetyczną, gazową oraz lokalne źródła ciepła, ale także o rozbudowę sieci niewielkich źródeł energii, tzw. generacji rozproszonej, opartej w dużej mierze o prosumentów. Pojęcie to oznacza osoby, które produkują energię na własne potrzeby w oparciu o odnawialne źródła energii o mocy nie większej niż 40 kW_e, a które nadmiar tej energii oddają do sieci elektroenergetycznej. Wykorzystać można tu lokalne zasoby – energię wody, wiatru, Słońca, biomasę i płytką geotermię (niskiej entalpii). Rozbudowy jednak wymaga system zaopatrzenia gminy w gaz, który rozwinięty jest w niewystarczającym stopniu.

Natomiast infrastruktura ochrony środowiska, choć wystarczająca na chwilę obecną będzie wymagać dalszych inwestycji, polegających na podtrzymaniu sprawności systemu.

Istotnym elementem wpływającym na komfort życia oraz poczucie bezpieczeństwa mieszkańców jest jakość usług administracji publicznej, jej współpraca ze środowiskami organizacji pozarządowych oraz animowanie aktywności społeczności lokalnej.

Wszystkie wymienione wyżej działania wymagają nawiązania ścisłej współpracy z innymi samorządami terytorialnymi, z którymi łączą Horyniec-Zdrój wspólne cele lub też wspólna oferta, zarówno szczebla gminnego jak i powiatowego czy wojewódzkiego. Współpraca taka ma również wyraz transgraniczny – bez dobrych relacji z partnerami po stronie ukraińskiej nie da się stworzyć kompletnej oferty gminy, atrakcyjnej dla mieszkańców jak i inwestorów czy gości odwiedzających ją.

3.3.4. Zrównoważony rozwój gospodarczy gminy

Subregion przemyski należy do obszarów o najniższym na Podkarpaciu wskaźniku liczby przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców. Gospodarstwa rolne na obszarze gminy charakteryzują się dużym rozdrobnieniem oraz niską produkcyjnością. Znaczna ich część nie daje żadnej produkcji towarowej, produkując wyłącznie dla zaspokojenia własnych potrzeb. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż wiele z gospodarstw rolnych zajmuje powierzchnię niewystarczającą do zapewnienia odpowiedniego poziomu dochodów i rozwoju produkcji specjalistycznej. Mała skala produkcji ogranicza również możliwości realizowania postępu technologicznego, zarówno z powodów finansowych, jak i technicznych, ukształtowania terenu. Sposobem na wyjście z tej niekorzystnej sytuacji jest łączenie się w grupy producenckie i marketingowe. Takie grupy mają o wiele większą szansę na wzmocnienie ich pozycji przetargowej na rynku. Ponadto jedynie zrzeszeni, a nie pojedynczy producenci mogą liczyć na rejestrację produktu lokalnego. Alternatywnym rozwiązaniem dla małych gospodarstw jest również rozwój ich działalności w kierunku produkcji żywności wysokiej jakości (ekologicznej, bez dodatków środków chemicznych), połączone ze współpracą w tym zakresie z obiektami turystycznymi i gospodarstwami agroturystycznymi. Główną cechą gospodarstw ekologicznych jest prowadzenie produkcji rolniczej bez nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin. Poziom produkcji prowadzonej metodami ekologicznymi jest niższy od uzyskiwanego metodami konwencjonalnymi, jednak zwiększający się popyt i wyższe ceny na produkty ekologiczne kompensują ilościową obniżkę produkcji. Względna czystość środowiska to szansa dla części gospodarstw rolnych na poprawę swojej sytuacji ekonomicznej właśnie poprzez rozwój agroturystyki i produkcję zdrowej żywności metodami ekologicznymi. Agroturystyka nie wymaga od rolników zbyt wielu nakładów. Niezbędne jest podwyższenie standardu urządzeń sanitarnych, przygotowanie kwatery i zorganizowanie atrakcyjnej reklamy. Coraz bardziej znaczącym argumentem staje się również otwartość i podejście do klienta.

Jednym z elementów sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości jest poszerzenie możliwości rekreacyjnych, m.in. poprzez budowę zbiornika wodnego w Horyńcu-Zdroju. Wokół niego może się rozwinąć cała infrastruktura towarzysząca, która – przy odpowiedniej stymulacji ze strony samorządu – umożliwi rozwój małej infrastruktury turystycznej, a przez to stworzy lepsze warunki do rozwoju działalności gospodarczej.

Pozytywnym i rozwijającym się zjawiskiem na lokalnym rynku pracy jest podejmowanie działalności na własny rachunek wśród drobnej przedsiębiorczości pozarolniczej. Potrzebne jest krzewienie kultury gospodarczej podwyższającej skłonność mieszkańców gminy do podejmowania przedsięwzięć gospodarczych, umacniających żywotność firm istniejących i sprzyjających zakładaniu nowych. Osoby w wieku poniżej 30 roku życia oraz osoby 50+, są najbardziej narażone na zachwiania na rynku pracy. W nowym okresie programowania to właśnie te 2 grupy zostaną objęte szczególnym wsparciem w zakresie podnoszenia kompetencji oraz dostosowania do aktualnych wymogów rynku pracy.

Mikro i małe przedsiębiorstwa stanowią o potencjale gospodarczym i wpływają na jakość życia (jakość i dostępność usług – co szczególnie ważne w kontekście obsługi kuracjuszy). W połączeniu z innymi funkcjami, t.j. administracyjne, edukacyjne, kulturalne, decydują o znaczeniu ośrodka jako lokalnego centrum i decydują o atrakcyjności inwestycyjnej.

W nowej perspektywie finansowej wspieranie kreatywności i inicjatywności gospodarczej będzie jednym z ważniejszych zadań. Strategia postępowania samorządu regionalnego w tym zakresie służyć będzie budowaniu aspiracji i postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców, bazując na ich już obecnie wysokiej aktywności gospodarczej. Regionalny model wspierania przedsiębiorczości opierać będzie się z jednej strony na szerokiej i łatwo dostępnej ofercie instrumentów zwrotnych, a z drugiej – na aktywnej, odpowiadającej rzeczywistym potrzebom przedsiębiorców – działalności instytucji otoczenia biznesu. Gmina Horyniec-Zdrój musi wpisać się w te założenia poprzez szerokie udostępnienie na swoim terenie możliwości korzystania z funduszy zwrotnych (poprzez współpracę z instytucjami otoczenia biznesu).

Atrakcyjną formułą współdziałania przedsiębiorców powinny stawać się w najbliższych latach powiązania kooperacyjne, rozumiane jako formalne skupiska typu klastrów oraz inicjatywy klastrowe. Formuła ta znajduje się już obecnie w sferze zainteresowania i planowanego wsparcia regionalnej polityki rozwoju klastrów. W nowej perspektywie finansowej będzie zatem wzmacniana konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw poprzez stymulowanie współpracy podmiotów w ramach określonego sektora (klastrów). Szczególną rolę może tu odegrać Innowacyjny Klastr Zdrowie i Turystyka.

Bardzo istotną kwestią będzie również kształtowanie cech przedsiębiorczych młodych pokoleń poprzez stosowanie nowatorskich programów nauczania i wyzwalanie aktywności gospodarczej.

3.4. Wdrażanie Strategii Gminy

Strategia Rozwoju Gminy do roku 2027 jest dokumentem strategicznym wyznaczającym kierunki rozwoju, stanowiącym podstawę do podejmowania skoordynowanych działań przez wszystkich interesariuszy.

Pozwala to na kompleksowe ujęcie zrównoważonego rozwoju Gminy. Kompleksowe podejście, będące cechą planowania strategicznego powoduje, iż realizacja tak określonej strategii jest wspólnym zadaniem władz samorządowych i wszystkich parterów społecznych w Gminie.

Bardzo ważnym aspektem jest uspołecznienie procesu wdrażania Strategii przy udziale głównych partnerów społecznych.

Dla realizacji Strategii niezbędne będzie podejmowanie działań:

- samodzielnych przez władze Gminy,
- samodzielnych przez podmioty sektora prywatnego,

- samodzielnych przez organizacje pozarządowe,
- indywidualnych przez mieszkańców i ich nieformalne grupy i środowiska,
- wspólnych z udziałem partnerów z różnych sektorów (publicznego, prywatnego i pozarządowego).

Wynika z tego, iż bardzo ważnym, a jednocześnie trudnym zadaniem będzie zaangażowanie wszystkich kluczowych dla rozwoju gminy partnerów społecznych. Powodzenie w tym zakresie jest uzależnione od zdolności do wzajemnej komunikacji, radzenia sobie z różnicami interesów poszczególnych partnerów i grup, wspólnego definiowania problemów i celów, a następnie wspólnych przedsięwzięć.

W okresie wdrażania Strategii władze gminy mogą występować w różnych rolach, w tym jako:

- bezpośredni samodzielny realizator działań,
- inicjator i animator działań,
- uczestnik działań podejmowanych wspólnie z innymi partnerami,
- wspierający organizacyjnie, technicznie i finansowo działania podejmowane przez partnerów lokalnych,
- operator centrum lokalnej informacji i komunikacji w gminie.

Wdrożenie Strategii przez władze gminy wymaga stosowania operacyjnych narzędzi planistycznych, pozwalających na podjęcie ostatecznych decyzji, które działania i przy jakich zaangażowanych środkach własnych oraz zewnętrznych będą realizowane. Tymi narzędziami władz gminy będą:

- wieloletnia prognoza finansowa,
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- budżet gminy,
- konkretne projekty i programy,
- aplikacje o zewnętrzne źródła dofinansowania,
- polityki szczegółowe gminy (stanowiące zbiór spójnych zasad odnoszących się do określonej dziedziny życia/funkcjonowania gminy), pozwalające podejmować powtarzalne decyzje według tych samych kryteriów,
- zadania wyznaczane urzędnikom gminy i jednostkom podległym gminie.

3.5 Zasady zarządzania strategią

Realizacja strategii opiera się na zasadach:

1. Kompleksowe (całościowe) podejście.
2. Posiadanie zintegrowanych celów strategicznych i operacyjnych oraz zadań realizacyjnych.
3. Koncentracja środków na zadania o największych korzyściach społecznych.
4. Weryfikowanie planów i działań z punktu widzenia zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju.
5. Rozwijanie współpracy partnerów społecznych.
6. Otwarta komunikacja z mieszkańcami.
7. Współpraca z partnerami w otoczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym.
8. Stały monitoring realizacji strategii.
9. Konsekwencja w realizacji zadań dla długookresowych celów strategii.

Zasady zrównoważonego rozwoju:

1. Zachowanie szansy dla przyszłych pokoleń na realizację ich potrzeb.
2. Poszanowanie zasobów ze względu na ich ograniczoność.
3. Harmonizowanie ekologicznych, społecznych i ekonomicznych celów rozwoju.
4. Długookresowe podejście do analizowania, planowania i urzeczywistniania celów rozwoju.

3.6. Monitorowanie Strategii

Celem weryfikacji stopnia realizacji Strategii promocji i rozwoju gminy Horyniec-Zdrój niezbędne jest bieżące monitorowanie wskaźników jej wykonania.

Proces monitorowania obejmuje:

- Zdefiniowanie wskaźników dla poszczególnych celów operacyjnych i zadań realizacyjnych Strategii,
- Określenie procedury monitorowania,
- Wyznaczenie wydziałów i osób odpowiedzialnych za pozyskiwanie, przetwarzanie i udostępnianie poszczególnych grup wskaźników,
- Koordynowanie procesu monitorowania i administrowania bazą danych.